

Značajke institucionalizacije iz perspektive korisnika doma za odrasle osobe s mentalnim oštećenjima

Kliman, Sabina

Postgraduate specialist thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:237571>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada
Poslijediplomski specijalistički studij - Psihosocijalni pristup u
socijalnom radu

Andela Kujundžić

**FENOMENOLOŠKE OSOBITOSTI I
ZAŠTITA ŽRTAVA TRGOVANJA LJUDIMA
U HRVATSKOJ**

SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor:
Izv. prof. dr. sc. Aleksandar Maršavelski

Zagreb, 2023.

University of Zagreb

Faculty of Law
Department of Social Work
Postgraduate Specialist Studies – Psychosocial Approach In
Social Work

Andela Kujundžić

**PHENOMENOLOGICAL
CHARACTERISTICS AND PROTECTION OF
HUMAN TRAFFICKING VICTIMS IN
CROATIA**

FINAL EXPERT THESIS

Supervisor:
Associate professor Aleksandar Maršavelski, Ph.D.

Zagreb, 2023.

ZAHVALE

Zahvaljujem svima koji su svojim savjetima, strpljenjem i podrškom pridonijeli izradi ovog završnog rada, posebice mojim roditeljima na financijskoj pomoći, prijateljima i kolegama na moralnoj podršci i utjesi u teškim trenucima, dečku na ohrabrenju i satima smijeha te mentoru i sudionicima istraživanja na nesebičnom dijeljenju znanja i inspiraciji.

O mentoru

izv. prof. dr. sc.

Aleksandar Maršavelski

Aleksandar Maršavelski radi kao izvanredni profesor na Katedri za kazneno pravo. Diplomirao je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2008. godine (summa cum laude), a tijekom studija bio je dobitnik dekanove i rektorove nagrade. Od veljače 2009. do siječnja 2010. radio je kao stručni suradnik u Upravi za kazneno pravo Ministarstva Pravosuđa Republike Hrvatske. Od 2009. do 2012. bio je član radne skupine za izradu Kaznenog zakona, a 2011. član radne skupine za izradu Zakona o nezastarijevanju kaznenih djela ratnog profiterstva i kaznenih djela iz procesa pretvorbe i privatizacije. Od 2010. radi na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (najprije kao znanstveni novak, od 2013. kao asistent, od 2016. kao docent) te je član Izvršnog odbora hrvatske jedinice UNESCO Katedre za bioetiku. Član je Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog sabora. Sudjelovao je u projektima Europske unije i Veleposlanstva SAD-a na temu zločina iz mržnje i trgovanja ljudima, a vezano za te teme je i član radnih skupina Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH (<https://www.pravo.unizg.hr/aleksandar.marsavelski>, 2022.).

Magistrirao je na Pravnom fakultetu Sveučilišta Yale (Yale Law School) u SAD-u 2012. godine. Od 2014. je član Max Planck partnerske grupe za "Balkan kriminologiju" te član HRZZ projekta Transcrim. Završio je poslijediplomski studij (summa cum laude) u zajedničkom doktorskom programu s Albert Ludwig Sveučilištem u Freiburgu (Njemačka) kao stipendist Max Planck Instituta za strano i međunarodno kazneno pravo (2014.-2015.). Njegov rad Responsibility of Political Parties for Criminal Offences: Preliminary Observations, Challenges and Controversies nagrađen je Godišnjom nagradom mladim znanstvenicima i umjetnicima u 2015. godini Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu. Bio je strani generalni sekretar Istraživačkog centra za europsko kazneno pravo na Institutu za pravo Šangajske akademije za društvene znanosti (2016.-2019.), gost predavač u okviru akademske mobilnosti na Australskom nacionalnom sveučilištu (kolovoz-rujan 2017.), Erasmus gostujući predavač na Pravnom fakultetu Sveučilišta Lomonosov u Moskvi (svibanj 2018.), gost predavač na Kineskom sveučilištu za

političke znanosti i pravo u Pekingu (listopad-studenj 2018.) te gost predavač u okviru strateškog partnerstva na Pravnom fakultetu Sveučilišta Melbourne (kolovoz 2018., rujan 2019.) te gost istraživač na Centralno-europskom sveučilištu (CEU) u Budimpešti (veljača 2020.), (<https://www.pravo.unizg.hr/aleksandar.marsavelski>, 2022.). Voditelj je projekta Zaštita žena i podzastupljenih skupina kao žrtava trgovanja ljudima: Jačanje znanja i vještina pravnih praktičara u Hrvatskoj, te autor znanstvenog članka Empirijski pokazatelji trgovanja ljudima i ropstva u Hrvatskoj- temelj za unapređenje pravnog okvira.

Objavljeni radovi su dostupni u CROSBİ bazi.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
1.1.	Definicija trgovanja ljudima	1
1.2.	Način vrbovanja žrtve	4
2.	CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	6
2.1.	Cilj istraživanja	6
2.2.	Istraživačka pitanja	6
3.	METODA	7
3.1.	Uzorak korišten u kvalitativnom dijelu istraživanja	7
3.2.	Postupak	8
3.3.	Etički aspekti istraživanja	10
4.	OKVIR SUZBIJANJA TRGOVANJA LJUDIMA U HRVATSKOJ	11
4.1.	Zakonsko određenje trgovanja ljudima	11
4.2.	Izveštavanje o napretku suzbijanja trgovanja ljudima	14
4.3.	Izješća GRETA-e, State Departamenta i OSCE-a o stanju trgovanja ljudima u Hrvatskoj	15
4.4.	Protokoli	23
4.5.	Tko provodi zakone?	24
5.	FENOMENOLOGIJA TRGOVANJA LJUDIMA	25
5.1.	Povijesni razvoj trgovanja ljudima	26
5.2.	Modus operandi trgovaca ljudima	27
5.3.	Oblici trgovanja ljudima	28
5.3.1.	Trgovanje seksualnim uslugama	30
5.3.2.	Trgovanje organima	31
5.3.3.	Prosjačenje kao vid trgovanja ljudima	33
5.4.	Razlika krijumčarenja i trgovanja ljudima	34
6.	ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA	36
6.1.	Identifikacija žrtava	39
6.1.1.	Faktori koji otežavaju identifikaciju žrtava i kažnjavanje počinitelja	40
6.1.2.	Važnost suradnje za učinkovito rješavanje problema	46
6.2.	Identifikacija djece žrtava trgovanja ljudima	48
6.3.	Posebno ranjive skupine- žene i djeca	50
6.4.	Kulturološke razlike koje pogodno utječu na razvoj trgovanja ljudima	52
7.	USLUGE I PRAVA ŽRTAVA	54
8.	PRAKTIČNE SMJERNICE	57
8.1.	Pitanje kažnjavanja žrtava trgovanja ljudima i viktimizacije	58
8.2.	Međuresorna suradnja	61

8.3. Posljedice trgovanja ljudima na žrtvu	62
9. EDUKACIJA STRUČNJAKA	64
10. REZULTATI I RASPRAVA	65
11. PREPORUKE ZA UNAPRIJEĐENJE	72
11.1. Dodatne mjere za sprečavanje trgovanja djecom.....	73
12. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA	74
13. ZAKLJUČAK	75
LITERATURA.....	77
Prilozi	80

Popis kratica

EU- Europska unija

GRETA- Grupa stručnjaka Vijeća Europe za borbu protiv trgovanja ljudima

HZZ- Hrvatski zavod za zapošljavanje

MOR- Međunarodna organizacija rada

MUP- Ministarstvo unutarnjih poslova

NVO- Nevladine organizacije

OESS- Organizacija za europsku sigurnost i suradnju

ULJPRNM- Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina

UNICEF- *United Nations International Children's Emergency Fund*

VWSO- Ured za podršku žrtvama i svjedocima

ZKP- Zakon o kaznenom postupku

1. UVOD

1.1. Definicija trgovanja ljudima

Ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija o tome što je to trgovanje ljudima, no za potrebe ovog rada spomenuti ćemo ih nekoliko. Definicija prihvaćena od strane Ujedinjenih naroda trgovanje ljudima opisuje kao vrbovanje i/ili prijevoz, prebacivanje, skrivanje i primanje osoba upotrebom sile ili prijetnje te drugim oblicima prisile, otmice, prijevare, obmane, zloupotrebe autoriteta ili položaja pretpostavljenog, s ciljem seksualnog ili ekonomskog iskorištavanja radi stjecanja profita i koristi trećeg lica i/ili grupe (makroa, svodnika, trgovaca, posrednika). Tri konstruktivna elementa trgovanja ljudima su prema toj definiciji proces, sredstva i svrha (Protokol UN-a o trgovanju ljudima, prema Milković, 2020.). Trgovanje ljudima podrazumijeva dobro strukturiranu i visoko hijerarhijski organiziranu kriminalnu grupu, koja obuhvaća niz sudionika. Svaki od dijelova te visoko organizirane kriminalne grupe izvršava svoj dio zadatka, neovisno jedan od drugom te se pojedinci iz te strukture nerijetko međusobno niti ne poznaju, iako rade u istoj organizaciji (Bajraktarević, 2000., prema Doležal, 2007.). Global Programme Against Trafficking in Human Beings (2001., prema Belušić i sur., 2006.) navodi da se sudionici unutar organizacija za krijumčarenje ljudima grupiraju u: investitore – koji financiraju i nadgledaju cijelu operaciju, nepoznati su ostalim članovima grupe i skrivaju svoj identitet, tragače – čija je zadaća pronalazak potencijalnih migranata i žrtava. Oni su najčešće članovi one kulture ili zajednice iz koje žrtva potječe te time imaju lakši pristup žrtvama i lakše dolaze do žrtava. Nadalje, prijevoznici - su oni osobe koje pomažu pri transportu kopnom, morem ili zrakom; korumpirani državni službenici - njihov zadatak je da izdaju lažne dokumente i pomažu pri ilegalnom prelasku granice; informatori - sakupljaju informacije o granici; vodiči - odgovorni za kretanje žrtve od točke polazišta do točke odredišta; čuvari reda - odgovorni su za pridržavanje pravila za vrijeme putovanja; pomoćno osoblje – najčešće ga čini lokalno stanovništvo u zemljama tranzita koji pružaju pomoć žrtvama (migrantima) u smislu smještaja i hrane za jednu noć; te sakupljače „dugova“ koji u zemlji odredišta sakupljaju dugove od migranata te drugi.

„Trgovina ljudima može obuhvaćati više oblika iskorištavanja i kršenja osnovnih ljudskih prava pri čemu je osnovni cilj počinitelja kaznenoga djela trgovine ljudima da novac zarađuju dugoročnim izrabljivanjem svojih žrtava“ (Musa, 2017.:88). Zajedničko obilježje gotovo svih slučajeva povezanih s trgovanjem ljudima je zarada odnosno novac do kojeg kriminalne

skupine dolaze tako da na najgrublji način krše temeljna ljudska prava žrtava (Marguč i Žganec, 2021.). Trgovanje ljudima osim što je vrlo profitabilno, često je i nisko rizična kriminalna aktivnost, a ljudi se za razliku od ostalih "roba" mogu opetovano koristiti. Osim toga, trgovanje ljudima ne zahtijeva velika kapitalna ulaganja. Kako bi dugoročno imali korist od žrtve, trgovci čine sve za zaštitu svoje investicije, osiguravaju da žrtva nastavlja raditi i da ne pokušava pobjeći. Oni uspostavljaju stalni nadzor nad žrtvama. Pristanak žrtve na eksploataciju je irelevantan kad god je prisutan neki oblik prinude. Prijetnja kaznom manifestira se u različitim oblicima. Najdrastičniji oblici uključuju fizičko i psihičko zlostavljanje i prijetnje smrću žrtvi ili njenim bliskim osobama. Svim oblicima mučenja i nasilja zajedničko je to da održavaju žrtvu u strahu što je ujedno i način uspostavljanja i održavanja kontrole nad žrtvom (Musa, 2017.). Oblici trgovanja ljudima mogu se klasificirati kao seksualno ropstvo, radno ropstvo, ilegalno posvajanje, prisilni brak, uzimanje ljudskih organa i dijelova tijela te počinjenje kaznenih djela pod prisilom (Musa, 2017.). Žrtva trgovanja ljudima može biti svatko (žene, muškarci i djeca), bez obzira na podrijetlo, dob, nacionalnu pripadnost, obrazovanje, društveni status ili neku drugu osobinu (Mijalković, 2005., prema Musa, 2017.). Isto vrijedi i za trgovce ljudima, bilo koja osoba može biti uključena u lanac trgovanja ljudima.

Trgovanje ljudima se manifestira na više načina. Proces dolaska do žrtve je raznolik, a prisiljava ih se na različite aktivnosti. Žene i mlade djevojke uglavnom se prisiljava i koristi za prostituciju, dok se muškarce najčešće prisiljava na teške fizičke poslove. Trgovanje ljudima je u suštini teško kršenje ljudskih prava koje označava oduzimanje slobode i dostojanstva žrtvi trgovanja ljudima. Nad žrtvom se pritom vrši psihičko i fizičko nasilje te joj se oduzimaju temeljna ljudska prava i ona se svodi samo na izvor zarade (Marguč i Žganec, 2021.). Žrtvama su značajno narušena ljudska prava, uz dobro organiziranu kriminalnu aktivnost. Jedno od glavnih obilježja trgovanja ljudima je njegova međunarodna priroda. Upravo međunarodna priroda ove vrste kriminala, kompleksni uzroci i nedovoljna osvještenost o postojanju tog problema, uz slabo usklađene kaznene zakone pogođenih država, otežava borbu protiv ove vrste kriminaliteta (Doležal, 2007.). Jedan od poticajnih čimbenika za trgovanje ljudima je i priljev informacija putem medija. Naime, slika koju mediji prenose iz razvijenih zemalja u siromašne zemlje (ili zemlje koje su u tranziciji), dovoljna je da se mnogi ljudi odluče potražiti sreću na „bogatom Zapadu“. Ponekad se i zbog raznih vrsta diskriminacija (rasnih, etničkih, vjerskih i dr.) mnogi ljudi, a pritom češće žene, odlučuju na put u nepoznato i tako završavaju kao žrtve trgovanja ljudima (Belušić i sur.,

2006.). Potpisivanjem Schengenskog sporazuma ukinute su granične i carinske kontrole putnika i robe među državama Europske unije. Posljedica toga, zemlje Europske unije, ali i ostale zemlje, postale su središta vala ilegalnih imigranata, a samim time i pojačanog djelovanja organiziranog kriminala pa tako i trgovanja ljudima (Doležal, 2007.). Globalizacijski procesi i svjetska kriza djelovali su na način da je došlo do porasta broja zemalja porijekla trgovanja ljudima i žrtava trgovanja te isto više ne pripada isključivo grupi nerazvijenih zemalja. Tako je nakon pada Berlinskog zida i otvaranja Zapada prema Istoku bio veliki trend emigracije velikog broja ljudi u Zapadnu Europu u potrazi za boljim životom. Navedene socio-političke okolnosti pogodovale su širenju trgovanja ljudima (Matak i Vargek, 2012.).

Trgovanje ljudima u mnogim zemljama nije specifično definirano kao kazneno djelo, već se kažnjava i evidentira unutar drugih kategorija (ilegalno usvajanje djeteta, otmice, trgovanje ljudskim organima, seks-turizam) (Newman, 2003., prema Doležal, 2007.). Doležal (2007.) smatra da je bitna polazna točka za poduzimanje bilo kakvih mjera protiv trgovanja ljudima jasno definiranje trgovanja ljudima kao kaznenog djela u svim državama. Bez jasne definicije nemoguće je računati na međudržavnu suradnju. Dok se državne institucije i nevladine organizacije ne usredotoče na isto kazneno djelo i dok ne identificiraju iste karakteristike žrtava tog djela, predloženim će rješenjima nedostajati koordiniranost i učinkovitost.

Glavni je cilj kriminalnih organizacija stjecanje velike zarade, a da bi to ostvarile usmjerene su širenju tržišta rada pokušavajući stvoriti monopol u svojoj djelatnosti i na svom terenu. Krajnji je cilj da uz legalni vid djelatnosti i ilegalne djelatnosti postanu legalne kad se ispune faze akumulacije, stabilizacije, ekspanzije i monopolizacije (Bajraktarević, 2000., prema Božić, 2015.). Prema podacima Međunarodne organizacije rada iz 2022. godine gotovo 50 milijuna ljudi svakodnevno se nalazi u modernom obliku ropstva. Od toga se 27, 6 milijuna nalazi u nekom obliku eksploatacije, uključujući 6,3 milijuna ljudi koji su seksualno eksploatirani, a oko 22 milijuna ljudi se nalazi u prisilnom braku. Ove brojke ukazuju porast za gotovo četvrtinu u razdoblju od pet godina (Maršavelski, 2022., prema ILO, 2022.). Prema podacima globalnog indeksa ropstva iz 2018. godine u Hrvatskoj se nalazi 25 000 žrtava u modernim oblicima ropstva, što je neusporedivo više od brojke identificiranih žrtava trgovanja ljudima. Najveći otkriveni slučaj trgovanja ljudima zabilježen u Hrvatskoj je 59 Tajvanaca 2018. godine koji su prisiljavani na činjenje protupravnih radnji putem ilegalnog

pozivnog centra. Prosječni broj identificiranih žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj je 35 ljudi, s izuzetkom pandemijskih godina kada je identificirano oko 10 osoba žrtava trgovanja ljudima (Maršavelski, 2022.). Zarada od trgovanja ljudima iznosi 12 milijardi dolara godišnje i kao takva prelazi iznos zarade ostvarene prodajom droge i oružja (Turčin, 2003., prema Božić, 2015.). Statistički podaci međunarodnih organizacija, ukazuju na prihod od trgovanja ljudima na razini između 7 i 13 milijardi dolara na godinu, što je povećanje od 400 posto u odnosu prema stanju prije 10 godina (Božić, 2015.). Svaki ilegalni imigrant najčešće je osoba bez identiteta, osoba koja se krije pred državnom vlasti tranzitne ili odredišne zemlje i kao takav postaje zanimljiva meta krijumčara, ali i vrlo lak plijen trgovcima. Trgovanje ljudima je globalni problem današnjeg modernog doba koji ne bira gdje će i koga će napasti. Rasprostranjen je gotovo u svim državama i na svim kontinentima, u razvijenim zemljama, u zemljama u razvoju pa i u zemljama u tranziciji. U skladu s dinamičnošću ove pojave, zemlja tranzita može vrlo lako postati zemlja odredišta (i obratno), što je slučaj upravo i s Hrvatskom (Matak i Vargek, 2012.). S obzirom na enormnu zaradu i malu vjerojatnost otkrivanja počinjenog kaznenog djela i kažnjavanja njihovih počinitelja, trgovanje ljudima zauzima vrlo visoko mjesto prema pojavnosti. Otkrivanje počinjenog kaznenog djela trgovanja ljudima vrlo je složeno jer konkretne dokaze mogu dati samo žrtve ili sami zločinci koji u biti nemaju interesa za njegovo otkrivanje (Božić, 2015.). U Republici Hrvatskoj je podnesen vrlo mali broj kaznenih prijava za ovo kazneno djelo, a broj osuđujućih presuda je još niži (Milković, 2021.). Prema dostupnim statističkim podacima, kroz protekle četiri godine, 90 % identificiranih žrtava trgovanja ljudima bili su državljani Republike Hrvatske koji su iskorištavani unutar granica države (tzv. interni trafficking), a od identificiranih žrtava najveći udio činile su žene s namjerom seksualnog iskorištavanja (Milković, 2021.).

1.2. Način vrbovanja žrtve

Trgovanje ljudima započinje u zemlji podrijetla žrtve, njenim vrbovanjem. Tri su načina pronalaženja i regrutacije žrtava u lanac trgovine ljudima, a to su otmica, potpuna prijevara ili djelomična prijevara. Otmica je najrjeđi način dolaska do žrtve, a označava nasilno odvođenje žrtve. Prilikom otmice žrtva nema nikakvu kontrolu. Potpuna prijevara je obećavanje dobro plaćenog posla i školovanja u drugoj zemlji, primjerice putem lažnih oglasa. Žrtva tada pod utjecajem „push“ i „pull“ faktora lakovjerno nasjeda na ponuđeno te tek po dolasku u odredišnu zemlju shvaća da je prevarena (Kovčo Vukadin, Jelenić, 2003., prema Žganec i Marguč, 2021.). Uglavnom se radi o tome da djevojke misle da će raditi kao npr. konobarice,

sobarice ili spremačice, no završe u prostituciji, a "gazda" im oduzima osobne dokumente te ih seksualno, fizički i psihički zlostavlja, prijete im te ih nerijetko snima dok ih siluje, a poslije ucjenjuje navedenim snimkama govoreći kako će ih poslati njihovim obiteljima. Pri tome djevojke uglavnom žive u neadekvatnim uvjetima u stranoj zemlji, čiji jezik ne poznaju. Rezultat takvih događaja je potpuna dezorijentiranost žrtava pri kojima im nije jasno što se točno događa. Dodatnom osjećaju zbunjenosti doprinosi i to što ih se nerijetko prisiljava na konzumaciju droga što ih onda dodatno demobilizira za aktivnosti (Milković, 2021.). Kod djelomične prevare, žrtva ima ulogu u ulasku u lanac trgovanja ljudima, iako toga nije svjesna te su joj kasnije nametnuti uvjeti na koje nije pristala. Primjerice, žrtva svjesno odabire migriranje kako bi pružala seksualne usluge, odnosno svjesna je kojim poslom će se baviti, ali je prevarena u vidu uvjeta u kojima pruža uslugu. Naime, žrtve u tom slučaju ulaze u prostituciju pod pretpostavkom kako će se time baviti kratkotrajno, dok ne otplate dug, da će one postavljati uvjete pružanja usluge, određivati gdje će stanovati te da će same raspolagati novcem i ono najvažnije da će se s vremenom prestati baviti prostitucijom (Kovčo Vukadin, Jelenić, 2003., prema Marguč i Žganec, 2021.). Počinitelji obično žrtvama govore kako će biti slobodne kada "odrade" svoj dug pa djevojke spremno podnosi viktimizaciju nadajući se kako će tome ubrzo doći kraj. No, uglavnom se događa da se ti navodni troškovi stalno uvećavaju. Najčešće se događa da se takve djevojke stavi u ropski položaj – ograničavajući i nadzirući njihovo kretanje, ne daju im novac, smjeste ih u neadekvatne stambene prostore, fizički ih zlostavljaju i slično. Nijedna od žena koje svojevolumno idu u inozemstvo kao "seks-radnice" nije svjesna uvjeta svoga rada po dolasku, prekomjernog broja radnih sati, nesigurnih, nezaštićenih seksualnih usluga koje će se od njih tražiti i prisile s kojom će se suočiti budu li odbijale ili pokušavale pobjeći od tih okolnosti (Kovčo Vukadin i Jelenić, 2003., prema Milković, 2021.). S obzirom na to da žrtva donosi profit počinitelju, on mora osigurati svoju investiciju, odnosno pobrinuti se da žrtva ne pobjegne. Kako bi osigurali stalni nadzor nad žrtvom počinitelji se uglavnom služe prijetnjama koje su ujedno najproblematičnije i najučinkovitije. Nerijetko se koriste prijetnjama nasiljem prema onima koje žrtva voli u svojoj domovini. U mnogo slučajeva počinitelji će prikupiti određene podatke o uvjetima življenja žrtvine obitelji. Trgovac ljudima ne treba stvarno znati baš sve o žrtvinoj obitelji jer je sama prijetnja i predodžba u žrtvinoj glavi dovoljna da osigura njezinu kontrolu. Kada se svi kontrolni mehanizmi razmatraju zajedno, rezultat je stanje stvarnog i psihološkog zarobljavanja i mučenja (Vukadin Kovčo i Jelenić, 2003.).

U porastu je i takozvana metoda „drugog vala“ (tzv. happy trafficking), čije obilježje je da se žene žrtve vraćaju u svoju sredinu kako bi vrbovale druge žene. Na taj način, one svojim primjerom mogu uvjeriti potencijalne žrtve u bolji život na Zapadu te biti onaj konačni „okidač“ koji će potaknuti žrtve na odlazak (Štulhofer i sur., 2002., prema Vargek i Matak, 2012.). Društvene okolnosti uslijed kojih neka osoba može postati žrtva trgovine ljudima su: socijalna isključenost – najčešće kao posljedica siromaštva, nasilje u obitelji, nizak stupanj obrazovanja, loše ili narušeno zdravstveno stanje, odgojna zapuštenost i zanemarenost, ovisnost, loši uvjeti rada, narušeni obiteljski odnosi, okolnosti u kojima je osoba stranac, izbjeglica, azilant ili ilegalni migrant i druge (Musa, 2017.).

2. CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

2.1. Cilj istraživanja

Dobiti uvid u obilježja trgovanja ljudima, njegove specifičnosti i karakteristike, kao i hrvatsku perspektivu nošenja s ovim fenomenom od početne identifikacije i postupanja sa žrtvama, određenja njihovih zakonskih prava i potreba te učinkovitosti sustava zaštite žrtava i preventivnog djelovanja u Republici Hrvatskoj.

2.2. Istraživačka pitanja

Prvo istraživačko pitanje: Koja su obilježja, oblici i karakteristike trgovanja ljudima?

Drugo istraživačko pitanje: Tko su žrtve trgovanja ljudima, a tko počinitelji?

Treće istraživačko pitanje: Kakvo je zakonsko određenje trgovanja ljudima i koji je postupak identifikacije žrtve trgovanja ljudima?

Četvrto istraživačko pitanje: Kako stručnjaci opisuju iskustva trgovanja ljudima u Hrvatskoj i institucionalnu suradnju u slučajevima sumnje na trgovanje ljudima?

3. METODA

3.1. Uzorak korišten u kvalitativnom dijelu istraživanja

Populaciju ovog istraživanja u kvalitativnom dijelu rada, provedenog polustrukturiranim intervjuima, a koji se odnose na opise iskustva stručnjaka iz područja trgovanja ljudima u Hrvatskoj i njihova iskustva o institucionalnoj suradnji u slučajevima sumnje na trgovanje ljudima, čine članovi Operativnog tima Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. Naime, Operativni tim Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima je podjedinica Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima koordinira radom svih tijela nadležnih za suzbijanje trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_12_136_2593.html, 2022.). On daje smjernice za izradu nacionalnih strategija i planova na području suzbijanja trgovanja ljudima, prati i koordinira provedbu propisa, programa, strategija i planova na području suzbijanja trgovanja ljudima, predlaže donošenje ili izmjenu važećih propisa kojima se uređuje područje suzbijanja trgovanja ljudima, ustrojava Operativni tim Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima za djelovanje u provedbi mjera zaštite i pomoći žrtvama trgovanja ljudima, predlaže po potrebi osnivanje stručne radne skupine za izradu propisa i strategija na području suzbijanja trgovanja ljudima, predlaže po potrebi osnivanje povremenih stručnih radnih skupina za obavljanje pojedinih zadaća, surađuje s organizacijama civilnoga društva koje su aktivne u području suzbijanja trgovanja ljudima, organizira tematske sjednice o aktualnim izazovima u području suzbijanja trgovanja ljudima, prati provedbu međunarodnih dokumenata na području suzbijanja trgovanja ljudima kojih je Republika Hrvatska stranka (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_12_136_2593.html, 2022.).

Operativni tim Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima sastoji se od 20 članova različitih profesija, od kojih je u ovom istraživanju sudjelovalo njih troje. Važna karakteristika našeg uzorka bila je da je sudionik istraživanja član Operativnog tima Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. U istraživanje su uključeni baš ovi stručnjaci, jer je tema trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj po statističkim pokazateljima dosta rijetka i specifična pojava, te se s tom pojavom nije susreo velik broj stručnjaka ili čak i ako jest onda ona nije prepoznata i klasificirana kao trgovanje ljudima. Uz to sudionici su birani upravo iz Operativnog tima, jer je cilj istraživanja dobiti uvid u obilježja trgovanja ljudima, njegove

specifičnosti i karakteristike, kao i hrvatsku perspektivu nošenja s ovim fenomenom od početne identifikacije i postupanja sa žrtvama na terenu, te postupanja s njima prema njihovim zakonskim pravima i potrebama te kroz iskustva spoznati učinkovitost sustava zaštite žrtava u Republici Hrvatskoj. S obzirom na navedeni cilj i temu ovog istraživanja, smatramo da će nam sudionici biti dobri informatori jer posjeduju određena stručna znanja iz područja npr. prava, policijskog postupanja, sudovanja i slično te imaju neposredno iskustvo rada i uvid u procese koji se odvijaju na razini sustava, politika te same žrtve, a vezani su uz cilj i svrhu ovog istraživanja,

U ovom istraživanju koristili smo se metodom namjernog uzorka. Naime, preko mentora ovoga rada dobili smo podatke o osobama koje sudjeluju u radu Operativnog tima Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. Nakon saznanja ovih informacija, svim članovima operativnog tima poslali smo e-mail koji je sadržavao Pozivno pismo za sudjelovanje u istraživanju. U ovom istraživanju sudjelovalo je troje sudionika, od čega je svih troje sudionika bilo pravne profesije, državni odvjetnici i suci.

3.2. Postupak

Metoda istraživanja korištena u ovom radu temelji se na dogmatskom pristupu analizom domaćeg zakonodavstva, međunarodnih obveza vezanih uz prevenciju trgovanja ljudima kao i analizi sekundarne građe kroz čitanje nalaza prethodnih istraživanja provedenih na ovu temu. Ovaj rad također uključuje pozitivne povratne informacije od praktičara, a rezultati su analizirani metodom narativne analize.

Istraživački dio ovoga rada je kvalitativnog karaktera, a glavne odrednice tog načina istraživanja su da ono nastoji razumjeti fenomene u pozicijama koje su specifične za određeni kontekst. Kvalitativni istraživački pristup je usmjeren na dublje, cjelovito upoznavanje i razumijevanje fenomena ili stjecanje novih perspektiva o poznatim pojavama kroz proučavanje manjeg broja slučajeva (Milas, 2005.). U ovom istraživanju podaci su prikupljeni metodom polustrukturiranog intervjua. Polustrukturirani intervju je adekvatna metoda za ovo istraživanje jer istraživaču dopušta improvizaciju prilikom postavljanja pitanja kojima može potaknuti sudionika na davanje širokih odgovora (Milas, 2005.). Naime, bitno nam je dobiti široke opise iskustva susretanja sa žrtvama i počiniteljima trgovanja ljudima, opise funkcioniranja sustava i međuinstitucionalne suradnje, načinu identifikacije žrtava te drugim

bitnim podtemama. Kao istraživači, korištenjem metode polustrukturiranog intervjua imamo više kontrole nad temom i specifičnim interesima nego kod nestrukturiranog, a nemamo ograničenja u rasponu odgovora kao pri korištenju strukturiranog intervjua. Vrsta i oblik pitanja u polustrukturiranom intervjuu slijede orijentacijski vodič kako bi se osiguralo zadržavanje fokusa na temi istraživanja, a uključuju i potpitanja kako bi se potaknulo sudionika na doticanje područja koja sam nije istaknuo. Vrijeme provedbe intervjua je unaprijed zadano (Gillham, 2005.).

Podaci za ovo istraživanje prikupljeni su u razdoblju od 10. listopada 2022. do 10. veljače 2023. godine. Sudionicima ovog istraživanja pristupili smo putem elektroničke pošte gdje smo im poslali poziv za sudjelovanje u istraživanju. U pozivu je bio sadržan poziv za intervju, navedeno je tko provodi istraživanje, koji je cilj istraživanja, metoda prikupljanja podataka, opis sudionika istraživanja te prosječno predviđeno vrijeme trajanja sudjelovanju u intervjuu. Naznačeni su i etički aspekti o kojima će se voditi računa prilikom provedbe istraživanja. Nakon pristanka i iskazivanja želje za sudjelovanje u ovom istraživanju, dogovoreno je vrijeme i odgovarajuće, mirno mjesto provođenja intervjua. Predviđeno trajanje intervjua bilo je 30 minuta. Svaki intervju proveden je individualno, samo s po jednim sudionikom. Tijekom vođenja intervjua, rađene su bilješke o informacijama koje su nam se činile bitne i na koje smo htjeli posebno obratiti pažnju pri obradi podataka. Sudionici su imali mogućnost na svako pitanje odgovoriti onoliko opširno koliko su oni to željeli.

Za potrebe istraživanja ovog specijalističkog završnog rada konstruiran je protokol intervjua. Protokol intervjua sastavljen je od 3 setova pitanja namijenjenih različitim profesijama, a s obzirom da su se istraživanju odazvali samo stručnjaci pravne profesije korišten je samo jedan set, uz blage modifikacije ukoliko je pitanje postavljeno državnom odvjetniku, koji je prikazan u nastavku teksta. Prvo pitanje seta odnosilo se na sociodemografsko obilježje sudionika istraživanja s ciljem da budemo sigurni da sudionici ulaze u ciljanu populaciju istraživanja, odnosno imaju iskustvo u području rada kojime se istraživanje bavi te bismo mogli dobiti odgovore na navedena istraživačka pitanja.

1. Koliko dugo ste kazneni sudac/sutkinja/državni odvjetnik/odvjetnica?
2. Jeste li imali specijaliziranu edukaciju o trgovanju ljudima?
3. Jeste li sudili u predmetima za kaznena djela trgovanja ljudima iz čl. 106 Kaznenog zakona?

➤ *Ako da (pod 3) - Tko su bili najčešće žrtve trgovanja ljudima?*

4. Jeste li sudili u predmetima za kaznena djela iz čl. 326 Kaznenog zakona?
5. Jeste li sudili u predmetima za kaznena djela iz čl. 190 Kaznenog zakona?
6. U kojem postotku suđenja za kaznena djela iz čl. 326 i iz čl. 190 Kaznenog zakona, biste počinitelje tih kaznenih djela ocijenili kao žrtve trgovanja ljudima u Hrvatskoj?
7. U čemu vidite uzrok procesuiranja žrtava trgovanja ljudima u tim predmetima - ako ste imali takve predmete?
8. Smatrate li da je optužno vijeće ovlašteno ne potvrditi optužnicu ako bi počinitelj kaznenog djela iz čl. 326 iz čl. 190 KZ ili nekog drugog kaznenog djela bio vjerojatna žrtva trgovanja ljudima?

➤ *Ako da (pod 9) – zašto? Ako ne (pod 9) – zašto?*

9. Smatrate li da raspravni sud može osloboditi žrtvu trgovanja ljudima za kazneno djelo koje je počinila?/ Smatrate li da u RH postoji adekvatan mehanizam za zaštitu žrtava trgovanja ljudima?

3.3. Etički aspekti istraživanja

Osiguravanje etičnosti u istraživačkom postupku kvalitativnog istraživanja podrazumijeva niz koraka koji uključuju pripremu za provedu istraživanja, samu provedbu i prikupljanje podataka te izvještavanje o rezultatima (Čorkalo Biruški, 2014.). U skladu s etičkim načelima, istraživač mora tražiti pristanak sudionika na provedbu istraživanja (Milas, 2005.). Prema Čorkalo Biruški (2014.) četiri su temeljna elementa procesa pristanka na istraživanje koja valja reći sudionicima: podatke o cilju/svrši istraživanja, trajanju i načinu sudjelovanja, rizicima i mogućim dobitima od sudjelovanja u istraživanju te o pravu ispitanika da bez posljedica može slobodno prekinuti svoje sudjelovanje kada god to želi (Smythe i Murray, 2000.; Haggerty, 2004., Koocher i Keith- Spiegel, 2008., svi prema Čorkalo Biruški, 2014.). Uz to, sudionici trebaju biti upoznati s povjerljivošću njihovih podataka, da njihovi osobni podaci neće biti naznačeni, kao i načinom obrade podataka. U skladu s navedenim, u ovom istraživanju etička su načela bila obrazložena i osigurana u razgovoru sa sudionicima prije početka svakog pojedinog intervjua kao i u pismenom pozivu za sudjelovanje u istraživanju. Podaci prikupljeni u ovom istraživanju koristit će se samo u svrhu ovog istraživanja. Primjer pozivnog pisma nalazi se u Prilogu A ovoga rada.

4. OKVIR SUZBIJANJA TRGOVANJA LJUDIMA U HRVATSKOJ

Trgovanje ljudima je u zadnjih nekoliko godina u porastu ili u stagnaciji, ovisno o zemlji o kojoj govorimo. S obzirom na trend, kao i činjenice da trgovanje ljudima pripada jednoj od najprofitabilnijih vrsta kaznenih djela u svijetu, a ujedno i među najokrutnije primjere kršenja ljudskih prava, sve učestalije se naglašava prevencija u borbi protiv ovog fenomena (Pothorski, 2019.). Međunarodna zajednica je pri tom pokazala velik interes za istraživanje načina kako poboljšati nacionalne sustave za suzbijanje i prevenciju trgovanja ljudima i unaprijediti zaštitu žrtava (Ofak i Munivrana Vajda, 2019.). Hrvatska je podržala preventivno djelovanje protiv trgovanja ljudima te ratificirala niz konvencija koje se odnose na ropstvo i prisilni rad, kao što su: Konvencija MOR-a o prisilnom radu br. 29, ratificirana 1991.; Konvencija MOR-a o ukidanju prisilnog rada br. 105, ratificirana 1997.; Konvencija MOR-a o najgorim oblicima dječjeg rada br. 182, ratificirana 2001.; UN-ovu Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena ratificiranu 1992.; UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta 1992.; Fakultativne protokole o sudjelovanju djece u oružanim sukobima i o prodaji djece; te Konvencije o Dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji ratificirane 2002. Kako bi okvir suzbijanja trgovanja ljudima bio dovršen, Hrvatska mora potpisati i ratificirati Protokol iz 2014. uz Konvenciju o prisilnom radu iz 1930. Ratifikacija ovog Protokola unaprijedit će mjere prevencije, zaštite i kompenzacije protiv svih oblika prisilnog rada. Nadalje, vlasti moraju potpisati i ratificirati Konvenciju MOR-a br. 189 o dostojanstvenom radu za radnike u kućanstvu, koja služi kao učinkovit instrument za prevenciju trgovanja ljudima u svrhu radnog izrabljivanja, posebno za kućno ropstvo. Hrvatska je sukladno Konvencijama i prevenciji trgovanja ljudima ostvarila opsežan pristup osnivanjem Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, kao i osnivanjem povjerenstva za praćenje odredbi nacionalnog programa.

4.1. Zakonsko određenje trgovanja ljudima

Razvoj institucionalnog okvira za suzbijanje trgovanja ljudima u Hrvatskoj započeo je formiranjem Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. Naime, Vlada Republike Hrvatske osnovala je Nacionalni odbor svojom Odlukom (NN 54/2002.) na temelju odredbe iz Zakona o Vladi koja joj dodjeljuje ovlast da osniva stalna i povremena radna tijela za

davanje prijedloga, mišljenja, odnosno stručnih obrazloženja o pitanjima iz svojega djelokruga (NN 101/1998, 15/2000, 117/2001, prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.). U Republici Hrvatskoj još nije donesen jedinstveni zakon koji bi na jednom mjestu regulirao sva važna pitanja vezana uz sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima te zaštitu prava žrtava već su odredbe o suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti žrtava još uvijek fragmentirane i nalaze se u brojnim zakonima koji uređuju različitu materiju (Ofak i Munivrana Vajda, 2019.).

Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta primjenjuje se na sve oblike trgovanja ljudima, nacionalne i transnacionalne, povezane s organiziranim kriminalom ili ne, promiče poštovanje prava žrtava, njihovu zaštitu i suzbijanje trgovanja ljudima kao najvažnije ciljeve i od iznimne je važnosti glede zaštite ljudskih prava žrtava jer postavlja čvrste temelje i okvire pružanja pomoći žrtvama i osigurava učinkovit kazneni progon (Moslavac, 2008.). Od najznačajnijih međunarodnih dokumenata za suzbijanje trgovanja ljudima ističe se Haška ministarska deklaracija o europskim smjernicama za učinkovite mjere za prevenciju trgovanja ženama u svrhu seksualne eksploatacije, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta uz Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima i Direktivu Europskog parlamenta. Republika Hrvatska je uskladila svoje zakonodavstvo s ovom pravnom stečevinom EU (Božić, 2017.). Tako je Hrvatska prihvatila da primjereni rok u kojemu žrtva koja nezakonito boravi na njezinu teritoriju može zatražiti privremeni boravak iz humanitarnih razloga 30 dana. U tom roku žrtvu (stranca) se neće protjerati iz države, a sam postupak identifikacije žrtve sukladno odredbama prihvaćene Konvenciji, ne smije ovisiti o pokretanju ili provedbi kaznenog postupka protiv počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima, već se osobu treba smatrati žrtvom neovisno o tome je li počinitelj nasilja otkriven, uhićen, optužen ili osuđen te neovisno o srodničkim odnosima počinitelja i žrtve (Moslavac, 2008.). Hrvatsku također obvezuje Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprječavanju i borbi protiv trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava u borbi protiv trgovine ljudima; Okvirna odluka Vijeća Europske unije 2004/68/JHA od 22. prosinca 2003. o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije; kao i Direktive Vijeća EU-a 2004/81/EC od 29. travnja 2004. o boravišnoj dozvoli koja se izdaje državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili koji su bili predmetom akcije za olakšavanje ilegalne imigracije.

Isto tako, kao država sudionica Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (skraćeno OESS), Hrvatska se obvezala provoditi obveze koje je preuzela u okviru OESS-a, posebice preporuke sadržane u Akcijskom planu za borbu protiv trgovanja ljudima iz 2003., kao i dodatke i brojne odluke Ministarskog vijeća.

U Republici Hrvatskoj, trgovanje ljudima je prvi put kriminalizirano u Kaznenom zakonu Hrvatske 2004. godine uvrštavanjem članka 175. (Trgovanje ljudima i ropstvo). Vlada je 2013. donijela novi Kazneni zakon i razdvojila kaznena djela trgovanja ljudima i ropstva u dvije različite odredbe: članak 105. kriminalizira ropstvo, a članak 106. kriminalizira trgovanje ljudima. Tako članak 106. navodi:

„(1)Tko uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjenja protupravne radnje, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2)Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima dijete, ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad djetetom radi iskorištavanja njegovog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njegovog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka ili za nezakonito posvojenje, ili radi uzimanja dijelova njegovog tijela, ili radi njegovog korištenja u oružanim sukobima.

(3)Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počinjeno prema djetetu, ili je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinila službena osoba u obavljanju svoje službe, ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba, ili je svjesno doveden u opasnost život jedne ili više osoba,počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(4) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko znajući da je osoba žrtva trgovanja ljudima koristi njezine usluge koje su rezultat jednog od oblika njezinog iskorištavanja navedenog u stavku 1. i 2. ovoga članka.

(5) Tko s ciljem omogućavanja počinjenja djela iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka zadrži, oduzme, sakrije, ošteti ili uništi putnu ispravu ili ispravu o dokazivanju identiteta druge osobe,

kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(6) Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 5. ovoga članka počinitelj će se kazniti.

(7) Pristanak na iskorištavanje same osobe na čiju štetu je trgovanje ljudima počinjeno bez utjecaja je na postojanje tog kaznenog djela“ (NN, 125/11).

Definicija trgovanja ljudima iz članka 106. široka je i obuhvaća ne samo popis iskorištavanja navedenih u Protokolu iz Palermo, već i pornografiju, sklapanje nezakonitog ili prisilnog braka, uzimanje dijelova tijela osobe, iskorištavanje osobe u oružanom sukobu i za počinjenje protupravnog djela. "Sredstva" trgovanja navedena u stavku 1. članka 106. uključuju uporabu sile ili prijetnje, prijevaru, otmicu, zlouporabu ovlasti ili situaciju teškoće ili ovisnosti, ili davanje ili primanje plaćanja ili drugih pogodnosti kako bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom ili bilo koje drugo sredstvo. Stavak 2. inkriminira trgovanje djecom i predviđa kaznu zatvora u trajanju od jedne do deset godina. Otegotnim okolnostima iz stavka 3. ovoga članka smatra se, između ostaloga, počinjenje kaznenog djela protiv djeteta ili od strane službene osobe u obavljanju službe ili je kazneno djelo počinjeno prema većem broju osoba. ili je svjesno doveden u opasnost život jedne ili više osoba. U ovim slučajevima predviđena je kazna od tri do 15 godina zatvora. Stavak 4. članka inkriminira svjesno korištenje usluga žrtava trgovine ljudima, te propisuje jednaku visinu kazni kao u stavku 1. Kažnjivo je oduzimanje, prikrivanje, uništavanje putne ili osobne isprave kao i pokušaj počinjenja ovih djela. s kaznom zatvora do tri godine. Hrvatska ima ekstenzivnu definiciju trgovanja ljudima prilagođenu kontekstu i obrascima trgovanja ljudima u zemlji, uključujući posebno trgovanje ljudima u svrhu proizvodnje pornografije.

4.2. Izvještavanje o napretku suzbijanja trgovanja ljudima

Vladin ured za ljudska prava na godišnjoj razini izvještava Vladu Republike Hrvatske o provedbi Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima, a u razdoblju od 2018. do 2021. godine obuhvaćao je područja normativnog okvira, identifikacije žrtava trgovanja ljudima,

praćenja postupaka otkrivanja, procesuiranja i sankcioniranja kaznenih djela povezanih s trgovanjem ljudima, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, prevenciju, obrazovanje, međunarodnu i regionalnu suradnju te koordinaciju aktivnosti (<https://ljudskaprava.gov.hr/suzbijanje-trgovanja-ljudima/599>, 2022.).

4.3. Izvješća GRETA-e, State Departamenta i OSCE-a o stanju trgovanja ljudima u Hrvatskoj

Pojavom masovne izbjegličke krize u Europi povećala se i pojava krijumčarenja ljudi i trgovanja ljudima. Samo 30 % od ukupnog broja ljudi koji se upute nezakonito u odabranu državu to uspije i realizirati. Prema podacima MUP-a (2015., prema Božić, 2015.), oko 20 000 ilegalnih migranata je tijekom proteklih šest godina zbog nepoštovanja propisa Republike Hrvatske, vraćeno u zemlje polazišta ili u susjedne zemlje.

Izvješće o Hrvatskoj Grupe stručnjaka Vijeća Europe za borbu protiv trgovanja ljudima (GRETA) usredotočuje se na pristup žrtava pravdi i učinkovitim pravnim lijekovima. GRETA priznaje poduzete korake, od objavljivanja njezinog prethodnog izvješća o Hrvatskoj 2016., za razvoj zakonodavnog i političkog okvira relevantnog za djelovanje protiv trgovanja ljudima. Provedene su neke od ranijih preporuka GRETA-e, poput uključivanja Inspekcije rada u Nacionalno povjerenstvo za suzbijanje trgovanja ljudima i njegovog operativnog tima, te podizanje svijesti o rizicima trgovanja djecom. Međutim, primjećuje se da policija ne shvaća ozbiljno sve pritužbe o mogućim kaznenim djelima trgovanja ljudima te poziva hrvatske vlasti da osiguraju hitnu istragu kaznenih djela trgovanja ljudima. Postupak nagodbe trebao bi se koristiti samo iznimno u slučajevima trgovanja ljudima, sukladno odgovarajućim zaštitnim mjerama. GRETA poziva hrvatske vlasti da izgrade svijest svih aktera u sustavu kaznenog pravosuđa o tome kako izbjeći ponovnu viktimizaciju i stigmatizaciju žrtava trgovanja ljudima te kako izbjeći ponovljena i dugotrajna ispitivanja žrtava trgovanja ljudima.

Nadalje, pozdravlja korake poduzete kako bi se osigurao pristup prilagođen osjetljivim slučajevima dječjeg iskorištavanja i prava pristup pravdi i pravnim lijekovima, uključujući uspostavu 60 posebno opremljenih prostorija za intervjue s djecom. GRETA s druge strane smatra da bi hrvatske vlasti trebale pojačati napore kako bi osigurale da djeca žrtve u praksi dobiju posebne mjere zaštite. GRETA je zabrinuta što mediji često otkrivaju osobne podatke

djece te poziva hrvatske vlasti da osiguraju da se identitet djece žrtava ne obznanjuje u javnosti kada to nije u njihovom najboljem interesu. Unatoč postojanju zakonskih mogućnosti za traženje odštete, niti jedna žrtva trgovanja nije dobila odštetu od počinitelja kroz kazneni postupak, niti je bilo dosuđene odštete od strane države, stoga poziva hrvatske vlasti da u potpunosti iskoriste zakonodavstvo o zamrzavanju i oduzimanju imovine kako bi osigurali obeštećenje žrtvama, osigurali žrtvama pristup pravnoj pomoći i preispitali kriterije prihvatljivosti za državnu odštetu.

Izvješće također poziva vlasti da bolje identificiraju žrtve trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, obraćajući posebnu pozornost na rizične sektore, kao što su poljoprivreda, građevinarstvo i ugostiteljstvo, te da provjere tražitelje azila i djecu bez pratnje na pokazatelje trgovanja ljudima. Hrvatska je prema izvješću zemlja podrijetla, odredišta i tranzita žrtava trgovanja ljudima. Statistički podaci Ministarstva unutarnjih poslova pokazuju da je broj identificiranih žrtava 38 u 2015. godini, 30 u 2016. godini, 29 u 2017. godini, 76 u 2018. godini i 27 u 2019. godini (ukupno 200). Više od polovice žrtava bile su žene, a jedna četvrtina djeca. Trgovanje radi seksualnog iskorištavanja žena i djevojaka i dalje je glavni oblik iskorištavanja u Hrvatskoj, ali se u izvješću bilježi porast trgovanja za radno iskorištavanje, što se uglavnom odnosi na muškarce. Broj stranih žrtava rastao je tijekom godina, ukupno 86 za razdoblje 2015.-2019. (<https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/-/greta-publishes-its-third-report-on-croatia>, 2022.).

Prema izvješću US Department-a, Vlada Hrvatske ne ispunjava u potpunosti minimalne standarde za eliminaciju trgovanja ljudima, ali ulaže značajne napore da to učini. Vlada je pokazala sveukupne veće napore u usporedbi s prethodnim izvještajnim razdobljem, s obzirom na utjecaj pandemije COVID-19 na njezinu sposobnost borbe protiv trgovanja ljudima. Ovi napori uključivali su osuđivanje više trgovaca ljudima, neizricanje uvjetnih osuda i identificiranje više žrtava. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (ULJPRNM) je mobilnim timovima nadoknadio putne troškove, a koordinacijska tijela su se redovito sastajala i izvještavala o dobroj suradnji. Vlada je uspostavila prvi mehanizam neovisnog nadzora kako bi osigurala nadzor nad ponašanjem policije na granicama i osigurala poštivanje ljudskih prava, što je radnja koja može pomoći potencijalnim žrtvama da se samoidentificiraju vlastima i smanjiti buduće mogućnosti za trgovce ljudima da iskorištavaju migrante i azilante. Međutim, Vlada nije ispunila minimalne standarde u nekoliko ključnih područja. Vlada je istražila manji broj slučajeva i optužila manji broj optuženih u usporedbi s

prethodnom godinom. Nadalje, nedostatni su naponi uloženi u provjere migranata bez dokumenata i tražitelja azila, što je obeshrabilo žrtve od suradnje i samoidentifikacije. Neki su suci nastavili zahtijevati od žrtava da daju višestruke izjave ili svjedočenja što je uzrokovalo ponovnu traumatizaciju, dok su tužitelji ponekad optuživali trgovce ljudima za lakša kaznena djela. Kao glavne preporuke US Departament ističe da treba dobro istražiti, procesuirati i osuditi trgovce ljudima na značajne zatvorske kazne, obučiti suce na svim razinama pravosuđa da uzmu u obzir težinu trgovanja ljudima prilikom izricanja kazni i senzibilizirati suce o pristupima usmjerenim na žrtve, obučiti tužitelje o trgovanju ljudima, pravima žrtve i pristupima usmjerenim na žrtvu te slučajeve trgovanja ljudima dodijeliti obučanim ili iskusnim tužiteljima. Osim toga potrebno je nastaviti poticati sudjelovanje žrtava u istragama i kaznenom progonu pružanjem alternativnih metoda svjedočenja, uključujući svjedočenje na daljinu ili financiranje putnih i drugih troškova za žrtve kako bi prisustvovala sudskim raspravama. Na taj način smanjiti ukupan broj neriješenih predmeta u pravosuđu, uključujući slučajeve trgovanja ljudima.

Nadalje, treba nastaviti informirati sve identificirane žrtve o njihovom pravu na traženje naknade i poticati ih da to učine, pojačati pravila i propise kako bi se osiguralo da imigracijska provedba ne ometa otkrivanje trgovanja ljudima, provedbu kaznenog zakona ili zaštitu žrtava. Dodatno povećati kapacitete i osposobljavanje za točan pregled žrtava i nastavak dosljedne provedbe postupaka pregleda za ranjive skupine, posebno migrante bez dokumenata, izbjeglice, tražitelje azila i sezonske radnike, nastaviti dodjeljivati i isplaćivati dovoljna sredstva za skloništa kojima upravljaju nevladine organizacije i nevladine organizacije koje sudjeluju u mobilnim identifikacijskim timovima i povećati financiranje telefonske linije koju vode nevladine organizacije kako bi mogla raditi više sati u danu i uključite brojeve telefonske linije u snažnije kampanje podizanja javne svijesti (<https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/croatia/>, 2022.).

Priznati su naponi Vlade u provođenju zakona. Članak 106. Kaznenog zakona inkriminirao je trgovanje ljudima u svrhu seksualne eksploatacije i trgovanje ljudima radi prisilnog rada te je propisao kazne od jedne do 15 godina zatvora, koje su bile dovoljno stroge i, u pogledu trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, razmjerne onima za teška kaznena djela, poput silovanja. Organi za provođenje zakona istražili su sedam slučajeva sa 17 osumnjičenika, u usporedbi s 15 slučajeva od 29 osumnjičenika u 2020. Tužitelji su optužili četiri optuženika, u usporedbi s osam optuženika u 2020. Sudovi su osudili dva trgovca

ljudima za rad i jednog trgovca ljudima za seksualnu upotrebu, što je povećanje u usporedbi s nultom osudom u 2020. Prvostupanjski sudovi osudili su svakog od dvojice trgovaca ljudima na po jednu godinu i osam mjeseci zatvora, a trgovca seksom na tri godine i tri mjeseca zatvora. Vlada je izvijestila da je 19 slučajeva ostalo na čekanju za donošenje presude, u usporedbi sa 16 slučajeva u 2020. Vlada nije upravljala specijaliziranim jedinicama za provođenje zakona, ali policija je imenovala službenike za slučajeve trgovine ljudima u svim upravama. Osoblje za provođenje zakona u okviru Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) provelo je proaktivne istrage objekata za komercijalni seks i surađivalo s Državnim inspektoratom rada kako bi zajednički pregledali 132 poslodavca u poljoprivredi, građevinarstvu, ugostiteljstvu i uslužnim djelatnostima (144 u 2020.). Međutim, većina inspekcijskih prekršaja bili su upravni prekršaji vezani uz ugovore, dozvole i plaće, a ne kazneni progon trgovanja ljudima zbog rada. Grupa stručnjaka za borbu protiv trgovanja ljudima (GRETA) i drugi izvori izvijestili su da neki suci i tužitelji nisu razumjeli trgovanje ljudima i često su gonili trgovce koristeći kazne s blažim kaznama, kao što su "prostitucija", "napad", "seksualno zlostavljanje," i "ugađanje". Slično tome, neki su tužitelji optužili pojedince osumnjičene za trgovanje ljudima za druga ili lakša kaznena djela koja je bilo lakše dokazati kako bi smanjili veliki broj predmeta. Neovisni stručnjaci ocijenili su da su se tužitelji uvelike oslanjali na svjedočenje žrtava i nisu često koristili posebne istražne radnje za potkrijepljenje dokaza, dok su neki suci proteklih godina izricali blage kazne slobodno primjenjujući olakotne okolnosti. Vlada je održavala institucionalizirane programe obuke o različitim pitanjima trgovanja ljudima na Policijskoj akademiji, Policijskoj školi, Pravosudnoj akademiji i Ravnateljstvu granične policije.

Uočena su mala povećanja napora za zaštitu žrtava. Vlada je identificirala 19 žrtava, u usporedbi sa 17 žrtava 2020. Od toga, šest su bile žrtve trgovanja ljudima u seksualne svrhe, pet prisilnog rada, sedam prisilnog kriminala i jedna žrtva sve tri vrste iskorištavanja; bile su četiri žene, pet muškaraca, pet djevojčica i pet dječaka; a četiri su bile strane žrtve iz Nepala. Pri identifikaciji ovih žrtava primijećena je dobra međuresorna suradnja. Međutim, civilno društvo, mediji i Vijeće Europe nastavili su izvještavati o nedostatku vladinih napora da adekvatno provjeri migrante bez dokumenata i tražitelje azila, uključujući djecu bez pratnje. Vlada i nevladine organizacije pružile su zaštitu i pomoć žrtvama, uključujući sklonište, medicinsku pomoć, pravnu pomoć, psiho-socijalnu podršku, rehabilitaciju, usluge reintegracije i, tijekom pandemije, osobnu zaštitnu opremu i testove na COVID-19; pomoć je primilo šest odraslih osoba i desetero djece (u 2020. troje odraslih i petero djece). Uz to,

Centar za nestalu i zlostavljaju djeću pružio je niz obrazovnih i psiho-socijalnih usluga za djeću bez pratnje ili iskorištavanu djeću, uključujući djeću žrtve trgovanja; u tim je skloništima bilo smješteno četiri odrasle osobe i nijedno dijete (2020. dvoje odraslih i troje djece). Prihvatilište za odrasle koje je financirala nevladina organizacija omogućilo je slobodu kretanja i osiguralo odvojeni smještaj za muškarce i žene, gdje su mogli ostati do godinu dana s mogućnošću produljenja. Sklonište za djeću koje je financirala nevladina organizacija ima kapacitet za smještaj petero djece žrtava i može upisati djeću u školu, uključujući učenje na daljinu. Vlada je nastavila s naporima da provede udomiteljstvo za skrbništvo nad djecom umjesto korištenja državnih ustanova za skrb o djeci. Organizirane su tri udomiteljske obitelji za petero djece žrtava (nijednu u 2020.) i imenovalo posebne skrbnike za troje djece (troje djece u 2020.). Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) zadržao je posebne koordinate u regionalnim i ispostavama, koji su koordinirali okrugle stolove i prezentacije kako bi potaknuli poslodavce da zapošljavaju žrtve trgovanja; HZZ je u 2021. pomogao jednoj žrtvi u zapošljavanju (u 2020. nijednoj). Vlada nije izvijestila o kažnjavanju žrtava za nezakonita djela na koja su ih trgovci primorali; međutim, zbog nedostatka dosljednih napora za provjeru pokazatelja trgovanja ljudima u neregularnim migracijskim tokovima, vlasti su vjerojatno pritvorile i deportirale neke neidentificirane žrtve među nedokumentiranim migrantima i tražiteljima azila. Strane žrtve imale su pristup istim uslugama kao i domaće žrtve, ali strane žrtve bez radnih dozvola u vrijeme izrabljivanja nisu mogle dobiti naknadu za izgublenu plaću. Vlada je izdala četiri boravišne dozvole žrtvama (jednu 2020.). Sedam od 15 županijskih sudova imalo je Urede za podršku žrtvama i svjedocima (VWSO) koji su pružali pomoć tijekom kaznenog postupka, uključujući zahtjeve za svjedočenje putem video veze, upućivanje specijaliziranim ustanovama, pravnu i logističku pomoć te mjere za sprječavanje ponovne traumatizacije. Vlada je također financirala mrežu civilnog društva za pružanje pravne i psihološke pomoći i logističke podrške u osam županijskih sudova bez VWSO-a. Civilno društvo izvijestilo je da pravosuđe nije uvijek poznato sa zakonskom zaštitom koja je dostupna žrtvama trgovanja ljudima, a nekim sucima nedostaje osjetljivosti i razumijevanja utjecaja psihološke traume, te su od žrtava zahtijevali da daju izjave ili svjedočenja više puta, uzrokujući ponovnu traumatizaciju. Zakon je osiguravao zaštitu svjedoka, ali Vlada je izvijestila da žrtvama nije bila potrebna zaštita svjedoka 2021. ili 2020. Vlasti su izvijestile o poteškoćama u poticanju žrtava na suradnju u istragama, posebno u slučajevima trgovanja ljudima u svrhu seksa ili slučajeva koji uključuju potencijalne strane žrtve zbog straha od odmazde, stigme, -traumatizacija, ili logistički izazovi. Zakon je žrtvama davao pravo na

povrat u kaznenim predmetima, no suci su najčešće odbijali zahtjeve za povrat i upućivali žrtve na podizanje građanskih tužbi za naknadu.

Vlada je nastavila s preventivnim naporima. Organizirala je kampanje podizanja svijesti u područjima s velikim brojem turista usmjerene na pojedince koji mogu doći u kontakt sa žrtvom, uključujući radnike javnog prijevoza, osoblje restorana i barova te lučke i zračne luke. Osim toga, organizirala je kampanje za podizanje svijesti javnosti, studenata i romske zajednice (<https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/croatia/>, 2022.).

Prema Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju (OESS), Hrvatska treba učiniti nekoliko ključnih koraka.

1. Unaprijediti pravni, politički i institucionalni okvir kroz: -potpisivanje i ratificiranje Protokola iz 2014. uz Konvenciju o prisilnom radu iz 1930.- kako bi unaprijedila mjere prevencije, zaštite i kompenzacije protiv svih oblika prisilnog rada.

- Potpisati i ratificirati Konvencije MOR-a 189 o dostojanstvenom radu u kućanstvu.

-Potpisati i ratificirati Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članovi njihovih obitelji 2003.

- Poboljšati praćenja i evaluacije djelovanja protiv trgovine ljudima odvajanjem Nacionalne funkcije izvjestitelja iz funkcije nacionalnog koordinatora kako bi se osigurala neovisna procjena te izvještavati o akcijama protiv trgovine ljudima i njihovoj učinkovitosti unaprijediti kroz poboljšanja prikupljanja i analiziranja podataka.

Osim toga na nacionalnoj i lokalnoj razini razviti učinkovite i dobro ciljane politike protiv trgovanja ljudima i intervencije.

2. Poboljšati identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtve:

Provođenjem istraživanja opsega i razmjera različitih oblika na razini cijele zemlje od iskorištavanja, uključujući ali ne ograničavajući se na trgovanje ljudima u svrhu seksualnog rada i iskorištavanja u sektoru turizma i ugostiteljstva; radne eksploatacija radnika migranata i tražitelja azila na sezonskom i privremenom radu; trgovanja djecom i odraslima radi svrhe prisilnog kriminala i prosjačenja. Krićka procjena i pažljiva identifikacija raznih oblika trgovanja ljudima. To se može učiniti uključivanjem kroz potporu nevladinim organizacijama, dionicima javnog i privatnog sektora s kojima bi mogle biti u kontaktu žrtve trgovanja ljudima – provoditi rad na terenu radi proaktivne identifikacije takvih žrtava među osobama

uključenim u prostituciju u turističkim područjima, procesima azila, migrantima, uključujući osobe uključene u sezonske i privremene poslove, djecu koja prose, te ih uputiti na formalni identifikaciju od strane nadležnih tijela. Davanje centrima za socijalnu skrb dodjelu statusa žrtvama trgovanja ljudima u svrhu pomoći i reintegracije. Jačanje mjera za identifikaciju žrtava trgovanja ljudima u razne eksploatacijske svrhe, osobito prisilnih kriminalnih radnji i prosjačenja, uključujući informiranje ugroženog stanovništva o dostupnoj pomoći, s ciljem razvijanja ciljanih odgovora. Pregled usluga pomoći i zaštite dostupnih žrtvama trgovanja ljudima te osigurati da odgovaraju individualnim potrebama žrtava (uključujući potrebe specifične za spol i dob), zadovoljavaju odgovarajuće standarde kvalitete i osiguravaju dovoljnu reintegraciju razdoblje. Jačanje postojećeg sustava zaštite djece i djeteta u cjelini, te suzbijanje svih oblika iskorištavanja djece u skladu s najboljim interesom djeteta. Postupati s dužnom pažnjom u pogledu smještaja, pomoći i zaštite trgovanja djecom, osobito za djecu bez pratnje koja su jedna od najrizičnijih skupina za trgovanje ljudima. Razvijanje jednostavnih i učinkovitih postupaka za omogućavanje pristupa žrtvama trgovanja ljudima na naknadu, pružajući obuku informacije o pravima i pružateljima pravne pomoći, te standardiziranje vremena i načina na koji se žrtve obavještavaju o tome pravu. Razvijanje sveobuhvatne i redovite obuke za inspektore rada za identifikaciju pokazatelja trgovanja ljudima na radnim mjestima koja su sklona izrabljivanju, uključujući građevinarstvo, poljoprivredu, te sektorima ugostiteljstva i hotelijerstva i rada na crno. Provođenje edukacije osoblja prihvatnih objekata o načinu otkrivanja pokazatelja zlostavljanja i iskorištavanja među tražiteljima azila i izbjeglicama i kako uputiti pretpostavljene žrtve na pomoć pružateljima usluga. Pojačati mjere i olakšati pristup zapošljavanju svim žrtvama trgovanja ljudima.

3. Unaprijediti odgovor kaznenog pravosuđa na sve oblike trgovanja ljudima:

Jačanje napora za učinkovito procesuiranje i osuđivanje počinitelja trgovanja ljudima davanjem prioriteta prikupljanju drugih izvora dokaza, pored svjedočenja žrtve, i poboljšanje pomoći i podrške žrtvama kako bi se osigurala suradnja žrtve u kaznenim postupcima. Jačanje ranog angažmana između policijskih istražitelja i Državnog odvjetništva uz zajedničko istraživanje svih slučajeva trgovanja ljudima u cilju poboljšanja odgovor pravde na kriminal, te razmotriti uspostavu specijaliziranog tužitelja s ciljem pružanja učinkovitog, koordiniranog i pravovremenog procesuiranja slučajeva trgovanja ljudima. Pregledati postojeće prakse identifikacije u slučajevima trgovanja ljudima, uključujući proširenje fokusa na druga suptilna sredstva trgovanja ljudima kao što su prijevara, zlouporaba položaja ranjivosti i raznih oblika prisile. Provođenje opsežnog mapiranja internetskih platformi koje promiču prodaju

seksualnih sadržaja i usluga, eskort usluge i pornografiju za otkrivanje i kazneni progon online vrbovanja i seksualnog iskorištavanje odraslih i djece. Pružanje sveobuhvatnih smjernica praktičarima posebno za provedbu zakona, tužiteljima i sucima o svim zakonima i povezanoj sudskoj praksi vezanoj za borbu protiv trgovanja ljudima unutar pravnog okvira Hrvatske kroz redovite i sadržajne aktivnosti izgradnje kapaciteta te angažiranje Ministarstva pravosuđa, Vladinog Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u utvrđivanju sadržaja materijala za obuku za pravosudne Akademija. Smjernice bi trebale posvetiti posebnu pozornost složenim područjima zakona o trgovanju ljudima, uključujući suptilne oblike prisile i irelevantnost pristanka. Korištenje nove publikacije o financijskim istragama za uspostavljanje učinkovitog okvira financijskih istraga bliskom suradnjom s Hrvatskim uredom za sprječavanje pranja novca i bankama u procjeni rizika od trgovanja sumnjivim financijskim transakcijama kako bi se pomoglo u identificiranju sredstava i mreža trgovaca ljudima i upotrijebilo to kao potvrdu dokaza u kaznenom postupku.

Osigurati djelotvornu provedbu načela nekažnjavanja žrtava u praksi u skladu s člankom 26. Konvencije Vijeća Europe i člankom 8. Direktive EU te provoditi redovitu obuku sudaca i tužitelja kako bi se osigurala njegova pravilna primjena.

4. Unaprijediti prevenciju trgovanja ljudima:

Povećati i poduprijeti napore u prevenciji fokusiranjem na suzbijanje potražnje koja potiče sve oblike trgovanja ljudima, uključujući donošenje odgovarajućih zakonskih, obrazovnih, kulturne i društvene mjere za obeshrabrivanje potražnje i pomnim praćenjem mjesta i stranica koje nude usluge prostitucije kako bi se spriječilo iskorištavanje stranih i domaćih žena u toj industriji. Identificirati i uhvatiti se u koštac s temeljnim uzrocima i čimbenicima koji povećavaju ranjivost na trgovinu ljudima, npr. kao što su ekonomska i rodna nejednakost, siromaštvo i nezaposlenost uključujući čimbenike koji guraju pripadnike romske zajednice u izrabljivačke situacije. Poduzimanje preventivnih mjera, usmjerenih na iskorjenjivanje prijevornih i izrabljivačkih praksi glede zapošljavanja radnika migranata u sektorima koji su skloni izrabljivanju kroz osiguranje redovite inspekcije radnih mjesta, kao i praćenje posrednika korištenjem zajedničkih operacija i istraga s drugim relevantnim agencijama. Donošenje zakona i politika o dubinskoj analizi i javnoj nabavi kako bi se osiguralo da poduzeća i javne agencije sprječavaju rizik trgovanja ljudima, uključujući u tom pogledu njihove podizvođače i zaposlenike, pri odlučivanju o dodjeli državnih ugovora za robu i usluge, u skladu s obvezama OEES-a (<https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/470535.pdf>, 2022).

4.4. Protokoli

Prema Protokolu o postupanju pri dobrovoljnom i sigurnom povratku žrtava trgovanja ljudima, nadležno je Ministarstvo unutarnjih poslova, a u slučaju ako se radi o djetetu ili odrasloj osobi pod skrbištvom za dobrovoljni i siguran povratak je nadležno ministarstvo za poslove socijalne skrbi. Protokolom za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima određeni su nositelji obveza i načini postupanja u identifikaciji i pružanju pomoći žrtvama trgovanja ljudima. U proces identifikacije, podrške i zaštite žrtava trgovanja, uključeni su predstavnici državnih tijela, Hrvatskog Crvenog križa i organizacija civilnog društva. U provedbi sigurnog povratka Ministarstvo unutarnjih poslova i ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi surađuju s nadležnim državnim tijelima, međunarodnim organizacijama i organizacijama civilnog društva, Hrvatskim Crvenim križem te s nadležnim tijelima u zemlji povratka ili trećoj zemlji (<https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/PROTOKOL-IDENTIFIKACIJA.pdf>, 2022.). Svrha Protokola je određivanje načina postupanja i nositelja obveza prilikom dobrovoljnog povratka žrtava. Sam povratak žrtve trgovanja ljudima u zemlju porijekla žrtve je u pravilu dobrovoljan i siguran. Postupak povratka započinje odlukom žrtve o povratku koju potvrđuje pisanom izjavom. Ako je žrtva dijete ili odrasla osoba pod skrbištvom, odluku o povratku donosi skrbnik. Žrtva u postupku povratka surađuje sa svim sudionicima uključenim u povratak. Prije donošenja odluke o povratku žrtva mora biti pravovremeno informirana o svim činjenicama i pravnim posljedicama povratka. Članovi mobilnog tima ili organizacije koje pružaju pomoć i zaštitu zaduženi su za informiranje žrtve o povratku. Ako je žrtva dijete ili odrasla osoba pod skrbištvom, informaciju daju uz suglasnost skrbnika. Žrtva će biti informirana na materinjem ili drugom jeziku kojeg razumije. Ako je žrtva nepismena bit će joj pročitana sadržaj obrasca, a umjesto potpisa na za to naznačeno mjesto stavit će se otisak prsta. U posebnoj napomeni naznačit će se da je žrtvi pročitana sadržaj obrasca. Obrazac o dobrovoljnom povratku, potpisuje žrtva ili skrbnik u njezino ime te predstavnik Ministarstva unutarnjih poslova (<https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/PROTOKOL-IDENTIFIKACIJA.pdf>, 2022..).

4.5. Tko provodi zakone?

Zakon o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP) kao temelj u postupcima protiv svih kaznenih delikata definira i određuje dužnosti tijela kaznenog postupka u postupanju prema žrtvi. Sud, državno odvjetništvo, istražitelj ili policija dužni su stoga pri poduzimanju prve radnje u kojoj žrtva sudjeluje, obavijestiti ju o njenim zagaraniranim pravima. ZKP, žrtve kategorizira u više grupa, tako da određene kategorije žrtava uživaju i neka dodatna prava. Sve žrtve kaznenog djela imaju pravo na poseban stupanj pažnje i osjetljivosti svih tijela koja sudjeluju u postupku i zaštitu od utjecaja drugih sudionika kaznenog postupka, a jednako tako i na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela te mogu sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenici (Brnetić, 2011.). Neka prava žrtava su posebno detaljno postavljena i mnoga od njih su bitna novina našeg procesnog prava, a posebno prava oštećenika. Kategorija žrtava koja uživa najviše prava jesu žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, koje uz sva navedena prava imaju i neka dodatna prava. Dodatna prava su primjerice pravo žrtve da prije ispitivanja može razgovarati sa savjetnikom ili opunomoćenikom na teret proračunskih sredstava ako u postupku sudjeluje kao oštećenik; pravo da ju u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola; žrtva može predložiti da bude ispitana putem audio-video uređaja; ima pravo na zaštitu tajnosti osobnih podataka; pravo na zahtijevanje isključenja javnosti s rasprave te žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa ima pravo uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na njezin strogo osobni život (Brnetić, 2011.).

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske koordinira radom ministarstava, organizacija civilnog društva i drugih tijela koja sudjeluju u sustavu suzbijanja trgovanja ljudima u okviru Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima i Operativnog tima Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima (<https://ljudskaprava.gov.hr/suzbijanje-trgovanja-ljudima/599>).

Mobilne timove za pružanje prvih oblika pomoći i zaštite žrtava trgovanja ljudima čine posebno educirani predstavnici centara za socijalnu skrb, Hrvatskog Crvenog križa i organizacija civilnog društva. Mobilni timovi djeluju regionalno na području Republike Hrvatske te moraju biti dostupni 24 sata. Uloga mobilnih timova je odlazak na mjesto identifikacije kako bi obavili inicijalni razgovor s osobom te joj pružili prve oblike pomoći i

zaštite u skladu s njenim potrebama i željama. Mobilni timovi imaju ulogu trenutačne i interventne pomoći žrtvi trgovanja ljudima kad ju je potrebno zbrinuti i pomoći joj u obavljanju liječničkih pregleda i sličnog (Pothorski, 2019.). U Hrvatskoj je po pitanju trgovanja ljudima od iznimne važnosti suradnja policije s Hrvatskim Crvenim križem. Hrvatski Crveni križ je nepristrana humanitarna organizacija i ima obvezu čuvanja tajnosti podataka i djelovanja u najboljem interesu korisnika. Programom pomoći i zaštite Hrvatski Crveni križ pruža podršku osobama kako bi se oporavile od iskustva trgovanja ljudima i njihovo pružanje pomoći i zaštite ne uvjetuje suradnju s policijom i pravosudnim tijelima. Mjere pomoći i zaštite sastoje se od osnovnih potreba poput hrane, odjeće i lijekova pa sve do sigurnog smještaja i povratka u zemlju podrijetla. Cilj tih mjera je pomoći žrtvi što prije prevladati posljedice te ju ponovno uključiti u društvo (Pothorski, 2019.). Na žrtve trgovanja ljudima nedopustivo je gledati kroz prizmu potencijalnih izvora informacija za tijela kaznenog postupka, već ih treba promatrati kao ljudska bića koja su prošla nezamisliv osobni pakao i postupke nedostojne čovjeka (Moslavac, 2008.).

5. FENOMENOLOGIJA TRGOVANJA LJUDIMA

Kako bi neka osoba postala žrtva trgovanja ljudima, obično tomu doprinosi i sam profil pojedinca, njegova ranjivost uz prisutnost takozvanih „*push*“ i „*pull*“ faktora. Naime, svaka država razlikuje se po socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i drugim čimbenicima koji uzrokuju ranjivost pojedinca. Okolnosti kao što su siromaštvo, nezaposlenost, nedostatak obrazovanja, prisutnost i izloženost različitim vrstama diskriminacija, nedovoljne socijalne podrške ugroženim pripadnicima društva te ratovima i oružani sukobima unutar zemlje čine „*push*“ odnosno odbijajuće faktora za pojedinca. U takvim nepovoljnim situacijama pojedinci prihvaćaju ponuđeni posao bez previše razmišljanja o njegovom legitimitetu, nadajući se boljoj i ljepšoj budućnosti. „*Pull*“ faktori su s druge strane privlačnost migracije i odlaska u drugu zemlju te obavljanje nekog boljeg posla, uz veću plaću, bolji životni standard, povoljnije radne uvjeti i slično, a ove uvjete definira društveni, politički, pravni i ekonomski kontekst (Stanojska, Petrevski, 2012., prema Marguč i Žganec, 2021.).

5.1. Povijesni razvoj trgovanja ljudima

Trgovanje ljudima postoji stoljećima, no na njegovu učestalost i razmjere utječe nekoliko pojava. Tako se primjerice u drugoj polovici 20. stoljeća trgovanje ljudima drastično povećala. Razlog tome bila je eksplozija stanovništva nakon Drugog svjetskog rata i povećavanje globalnog stanovništva. Naime, promjena u ekonomiji diljem svijeta dovela je do siromaštva. Građanski ratovi, etničko nasilje i invazija stvorili su milijune izbjeglica koji su postali laka meta zbog nesigurne i oslabljene životne situacije u kojoj su se pronašli. Za one osobe čije je siromaštvo doseglo vrhunac, lažna obećanja o boljem životu lako su ih uvukla pod kontrolu kriminalaca koji ih potom prodaju. Također korištenje novih tehnologija, poboljšane metode sigurnih komunikacija, bolji i raznovrsniji prijevoz te povećana propusnost granica olakšavaju kriminalne aktivnosti i trgovanje ljudima čine jednostavnijim (Milković, 2020.). Vrlo važan čimbenik utjecaja na porast trgovanja ljudima kao i jedan od temeljnih uzroka trgovanja ljudima prepoznatih takvima u literaturi i međunarodnim dokumentima su politička nestabilnost područja, prirodne katastrofe i slični događaji. Posljedica tih i takvih pojava često je destabilizacija i raseljavanje stanovništva što rezultira njihovom ranjivošću na trgovanje ljudima (Pothorski, 2019.). Tako je primjerice zabilježen porast trgovanja ljudima za vrijeme Domovinskog rata i za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini. Trgovanje ljudima u državama bivše Jugoslavije je specifičan fenomen. Razlog leži u tome što je on u Hrvatskoj, kao i ostalim državama regije, bio naročito stimuliran od strane mirovnih snaga tijekom ratnog stanja (Markušić, 2015., prema Pothorski, 2019.). „Najveći problem predstavljala je ponuda i potražnja od strane mirovnih snaga. 60 tisuća vojnika UNMBIH-a, pretežito muškaraca, daleko od svoga doma predstavljalo je razlog za potražnju seksualnih usluga od lokalnog stanovništva. Od tog lokalnog stanovništva potražnja je bila usmjerena prema prostitutkama, za koje se znalo da nisu profesionalne seks radnice, već žrtve trgovanja ljudima, a mnoge među njima bile su maloljetne. Čak i uslijed prijava zviždača, preko zločina se prelazilo, između ostalog i na temelju posebne vrste kaznenog imuniteta koje uživaju mirovne snage UN-a“ (Pothorski, 2019.:17). Vojna prostitucija nije neuobičajena pojava. Naime, kroz povijest je dokazano da postojanje vojne prisutnosti i oružanih sukoba dovodi do simultanog rasta potražnje za seksualnim uslugama i prostitucije, posebno u pogođenim regijama i to postaje jedini način preživljavanja za obitelji izbjeglica. Prema istraživanju UNHCR-a pokazalo se da je većina seksualno iskorištavanih žrtava bila u dobi između 13 i 18 godina (Pothorski, 2019.).

Prema podacima Europol (Newman, 2003., prema Belušić i sur., 2006.) postoje tri vrste mreže trgovanja ljudima. Visoko organizirane mreže poput ruske ili albanske mafije koje, iako se pretežito bave trgovanjem oružja i droga, također su uključene i u ovu djelatnost zbog velikog profita. Srednje organizirane mreže se većinom bave vrbovanjem u određenim zemljama te transportom. Ove organizacije često imaju vlastite javne kuće u kojima prisilno rade žrtve trgovanja ljudima. Treće su neformalne „obiteljske mreže“ pojedinaca koji se inače bave legalnim poslovima, ali rade neke poslove vezane uz trgovanje ljudima (organizacija, smještaj, prijevoz) kao dodatan izvor prihoda. U organizaciji se nalaze ljudi koji su također uključeni u trgovinu oružjem i drogom te su često u prisnim odnosima s vladinim dužnosnicima u mnogim zemljama (www.westafricare-view.com/vol4.l/agbu.html., prema Belušić i sur., 2006.).

5.2. Modus operandi trgovaca ljudima

Krivotvorenje dokumenata i promjena identiteta alati su često korišteni kod pripadnika romske populacije ili počinitelja koji trguju žrtvama s prostora jugoistočne Europe. Krivotvoreni dokumenti koriste se isključivo kako bi se omogućio odlazak žrtve u zemlju eksploatacije i radi osiguravanja njenog nesmetanog nelegalnog boravka. Što se tiče transporta, počinitelji koriste uglavnom vozila u vlasništvu prijevozničke tvrtke ili tvrtke za najam vozila. „Globalizacija unutar zemalja Europske unije te tzv. meke granice pogoduju počinjenju kaznenih djela u svezi s trgovanjem ljudima svim kriminalnim skupinama kao i raširene rodbinske veze, ali im ne pogoduje manjak društvene tolerancije na pripadnike etničkih ili nacionalnih skupina s prostora zemalja jugoistočne Europe“ (Veber i Koštić, 2011.:205). Pri korištenju žrtava trgovanja u svrhe seksualne eksploatacije počinitelji često koriste svoje ugostiteljske objekte (najčešće caffè barove), te povremeno u slučajevima vezanim za radnu eksploataciju pri čemu su obrti i radionice u vlasništvu počinitelja trgovanja, dok se za druge oblike kaznenih djela u svezi s trgovanjem ljudima ne koriste legalne poslovne strukture. Za smještaj trgovci ljudima uglavnom koriste hotele gdje žrtve drže u izolaciji i gdje borave dok ne pružaju seksualne usluge. Ugostiteljske objekte obično koriste i kao skrovišta za opojne droge i krivotvorenih dokumenata koji im ponajprije služe za odvijanje osnovne kriminalne aktivnosti, odnosno trgovanje ljudima (Veber i Koštić, 2011.). Organizirane kriminalne skupine koje se bave trgovanjem ljudima na području jugoistočne Europe i na području Republike Hrvatske koriste naprednu komunikacijsku opremu (mobiteli, internet) preko koje često šifrirano komuniciraju. Često se koriste i paravanima poput

novinsko-izdavačkih tvrtki za oglašavanje i nuđenje zaposlenja u inozemstvu te tvrtkama koje se bave najmom vozila i javnim prijevozom. Osim toga koriste se i uslugama ilegalnih profesionalaca posebice krivotvoritelja i krijumčara osoba (Veber i Koštić, 2011.).

Po pitanju korupcije u području trgovanja ljudima u Hrvatskoj do sada nije otkrivena u znatnijoj mjeri, odnosno uočen je tek mali postotak jednostavnijih oblika korupcije najniže rangiranih policijskih i carinskih službenika radi omogućavanja nesmetanog prelaska preko državnih granica potencijalnih žrtava. „Kao sredstvo korupcije koriste se mali novčani iznosi, a poneka saznanja upućuju na korupciju u susjednim zemljama na ruti kretanja prije ulaska u Republiku Hrvatsku. Neznatna vrijednost navedene pojave vjerojatno je i u vezi s inkriminiranjem tzv. službeničkog kaznenog djela u pravnoj kvalifikaciji kaznenog djela trgovanje ljudima i ropstvo, gdje se zasebno i strože sankcionira koruptivno ponašanje državnog službenika“ (Veber i Koštić, 2011.:206).

5.3. Oblici trgovanja ljudima

Prema oblicima eksploatacije ljudi koji su žrtve trgovanja, osim seksualne eksploatacije u trgovanje ljudima spada prisilni rad, dječja i maloljetnička prostitucija, ilegalno zapošljavanje, pornografija, organizirano prosjačenje, trgovanje ljudskim organima te ostale kriminalne aktivnosti (Lyday, 2001., prema Belušić i sur., 2006.). Osim seksualne eksploatacije koja je najčešće zastupljena u slučajevima trgovanja ljudima, u Republici Hrvatskoj sve je izražajnije i radna eksploatacija. U Republici Hrvatskoj dvanaest muškaraca je bilo radno eksploatirano na seoskim imanjima, odnosno obrtima u vlasništvu počinitelja. Iako se neposredna eksploatacija nad žrtvama s područja Republike Hrvatske čini u drugim državama, počinitelji su najčešće osobe iste nacionalne pripadnosti, odnosno s područja država jugoistočne Europe (Veber i Koštić, 2011.). Hrvatska je do sada prepoznata kao tranzitna zemlja te je stoga i otežano otkrivanje potencijalnih žrtava, s obzirom da su žrtve u tranzitnom stadiju i još nije nastupila njihova eksploatacija. Naime, kad se i posumnja da je osoba potencijalna žrtva trgovanja ljudima, zbog otežanog dokazivanja inkriminiranih radnji trgovanja ljudima u tranzitnom stadiju, takvi slučajevi se najčešće procesuiraju kao inkriminirane radnje u svezi s klasičnim krijumčarenjem ljudi ili s krivotvorenjem isprava ovisno o načinu prebacivanja trgovane osobe (Veber i Koštić, 2011.).

Kada govorimo o kriminalnim skupinama, one su uglavnom organizirane po nacionalnoj i rodbinskoj pripadnosti, posebice kad je riječ o pripadnicima romske populacije, dok se kod ostalih skupine formiraju po teritorijalnom načelu i utemeljene su na ranijem poznanstvu s počiniteljem. Ne može se profilirati jedan životni stil, pripadnika ovakvih kriminalnih skupina, kao prepoznatljiv, jer se radi u pravilu o osobama koje se ne ističu previše izvan sredine u kojoj žive ili čine kriminalne aktivnosti, a uglavnom imaju osnovno ili najviše srednjoškolsko obrazovanje (Veber i Koštić, 2011.). Kada govorimo o pripadnicima romskih kriminalnih skupina oni dominiraju eksploatacijom Roma, bilo da je riječ o seksualnoj eksploataciji ili posredovanju pri sklapanju dogovorenih brakova, radnoj eksploataciji, odnosno prosjačenju ili prisili da se čine druga kaznena djela (džeparenje, krađe u trgovinama i slično).

Stručni djelatnici centra za socijalni rad i predstavnici NVO u istraživanju (Dottridge i sur., 2021.) istaknuli su i u praksi prepoznali još dva oblika eksploatacije, a to su: prisilni brakovi i seksualno iskorištavanje i zlostavljanje djece. Prema UNICEF-u, u mnogim balkanskim zemljama polovina svih Romkinja u dobi od 20 do 24 godine udale su se prije navršene 18. godine, u odnosu na oko 10 posto osoba u nacionalnoj statistici. Dječji brakovi i napuštanje škole usko su povezani, posebno za djevojčice, a takvi brakovi djevojčice izlažu mogućnostima prerane trudnoće i porođaja, kao i velikom riziku nasilja u obitelji (Dottridge i sur., 2021.). Prisilni je brak poseban oblik ekonomske eksploatacije u kojem se žrtva eksploatira ulogom bračnoga druga u braku koji je sklopljen prisilno. Sklapanje braka pod prisilom često je povezano s vršenjem i drugih kaznenih djela pod prisilom, npr. silovanjem (Grujić, 2014., prema Musa, 2017.). Postoje i prisilni brakovi koje roditelji dogovaraju i sklapaju bez pristanka djece (dječji brakovi). Ovakav oblik sklapanja braka ima duboke korijene u kulturi i tradiciji pojedinih naroda i teško ih je iskorijeniti, npr. dječji brakovi u Indiji. Iako su prisilni brakovi formalno nezakoniti, danas se sve češće oni dogovaraju putem agencija koje prodaju bračne partnere (Musa, 2017.). Neki autori ističu da je važno ne miješati „prisilni brak“ i „dogovoreni brak“, a također ne pretpostaviti da su svi „dječji brakovi“ ujedno i „prisilni brakovi“. Dječji brak je svaki brak u kojem je bilo koji od partnera mlađi od 18 godina u vrijeme sklapanja braka. Iako međunarodne organizacije obeshrabruju svaki brak koji uključuje dijete mlađe od 18 godina, nanesena šteta obično je veća kada su u pitanju djevojčice, poput onih mlađih od 15 godina. Starija djeca mogu se vjenčati po izboru, dok brakove djece mlađe od 15 godina koja se vjenčaju (većinom djevojčice) rutinski dogovaraju rođaci. Iako to ne znači automatski da je brak „prisilan“ ili eksploatacijski, upitno je jesu li

tako mala djeca dala svoj informirani pristanak. Kao rezultat kulturološke ili kriminalne prakse, neke djevojčice su prisilno udate i dovedene u situacije koje imaju neke od karakteristika ropstva ili prisilnog rada (Dottridge i sur., 2021.).

5.3.1. Trgovanje seksualnim uslugama

Kao i kod drugih oblika poslovanja, kako legalnih tako i kriminalnih, potražnja potiče opstojnost postojanja i pružanja usluga. Prema istraživanju, koje redovito provodi Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC), podaci dosljedno pokazuju da je najčešće otkriven oblik trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, a većina žrtava su žene i djevojke. Jugoistočna Europa bilježi osobito visoke razine domaćeg trgovanja ljudima i stalan je izvor žrtava koje se prodaju u zapadnu i južnu Europu, od čega je upravo seksualno iskorištavanje najrašireniji oblik trgovanja ljudima, koji čini oko 65 posto svih otkrivenih slučajeva, pri čemu su većina žrtava odrasle žene, ali značajan je i porast broja žrtava djece. S obzirom na taj rastući trend i zapažanja Ureda Ujedinjenih naroda, u svibnju ove godine, organizirana je regionalna konferencija UNODC-a u suradnji s Uredom za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske i Organizacijom za europsku sigurnost i suradnju (OESS). Financirana je od Ministarstva Europe i vanjskih poslova Francuske, Ministarstvo vanjskih poslova Švedske, a pokrovitelj je bio Grad Dubrovnik. Na konferenciji su se sastali stručnjaci za borbu protiv trgovanja ljudima iz različitih profesija (policije i granične kontrole, tužitelji, suci te predstavnici jedinica za borbu protiv trgovanja ljudima, civilnog društva, akademske zajednice, ureda ministarstava i privatnog sektora) iz dvadesetak zemalja kako bi razgovarali o novim mjerama za borbu protiv trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije u jugoistočnoj Europi. Fokus ove konferencije bio je na potražnji koja potiče seksualno iskorištavanje, jer bez potražnje, ne bi bilo ni ponude, te je upravo ona poveznica između žrtve i trgovca ljudima. Ova regija jugoistočne Europe sastoji se od sljedećih zemalja: Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Grčke, Kosova, Moldavije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Rumunjske, Srbije i Slovenije (<https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/Webstories2022/trafficking-for-sex-experts-examine-the-demand-for-sexual-exploitation.html>, Ujedinjeni narodi, 2022.).

Naime, dosadašnje strategije suzbijanja trgovine ljudima usmjerene su na preventivne aktivnosti ka smanjenju ranjivosti potencijalnih žrtava. Nove strategije bi s druge strane trebale biti sveobuhvatnije i uključivati i djelovati na smanjenje potražnje te se boriti protiv

ovog kriminala sa svih strana. Na isti način na koji tržišta mogu rasti, ona se mogu i smanjiti, a podaci pokazuju da trgovci ljudima preferiraju poslovanje u zemljama u kojima se potražnja ne kažnjava. Stručnjaci su stoga na ovoj konferenciji zaključili da je potrebno je raditi na zakonima i politikama koji se odnose na potražnju kao i inicijativama za obrazovanje i podizanje svijesti o posljedicama seksualnog iskorištavanja i kriminalizaciji kupnje seksualnih usluga koje pružaju žrtve trgovine ljudima, a koji će se snažno provoditi tamo gdje se trgovci ljudima, svodnici, pomoćnici trećih strana i kupci seksa kazneno smatraju odgovornima i gdje će biti zaustavljeni u svojoj namjeri iskorištavanja. Kao primjer dobre prakse istaknut je Cipar, koji je 2019.g. izmijenio svoj zakon protiv trgovanja ljudima kako bi dodao članak prema kojem je korištenje seksualnih usluga od žrtve trgovanja ljudima kazneno djelo. Osuda osobe krivom može dovesti do deset godina zatvora ili maksimalne novčane kazne od 50.000 eura. Strože kazne vrijede kada je žrtva dijete. Od uvođenja ovog članka, istraženo je nekoliko slučajeva protiv navodnih klijenata, od kojih neki čekaju suđenje.

Na konferenciji su iznesene i preporuke koje uključuju pojačane napore u otkrivanju slučajeva seksualnog iskorištavanja na mjestima gdje postoji veća vjerojatnost da će se to dogoditi, poput ljetnih odmarališta i internetskih stranica koje se koriste za oglašavanje seksualnih usluga, a koje bi mogle biti izrabljivačke. U tijeku pandemije COVID-19 zabilježen je porast potražnje za seksualnim iskorištavanjem putem interneta i platformi društvenih medija, te je preporuka da zemlje također trebaju ojačati partnerstva s tehnološkim tvrtkama kako bi se uhvatile u koštac s ovim oblikom iskorištavanja. Još jedna preporuka ide u smjeru suradnje s finansijskim sektorom za prikupljanje informacija o tokovima novca kako bi se otkrilo tko je platio usluge seksualnog iskorištavanja. Krajnji je cilj ovih mjera i nastojanja država uvjeriti ljude da se suzdrže od počinjenja ovih zločina kako bi se zaustavio ciklus potražnje u cilju borbe protiv iskorištavanja žrtava, ograničiti profit počinitelja i kazneno gonili trgovce ljudima i klijente (<https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/Webstories2022/trafficking-for-sex-experts-examine-the-demand-for-sexual-exploitation.html>, Ujedinjeni narodi, 2022.).

5.3.2. Trgovanje organima

Iako u Europi nije zapaženo znatnije trgovanje organima kao jedan od postojećih oblika trgovanja ljudima, trgovanje ljudima u svrhu organa postoji. Kao i kod svakog drugog pojavnog oblika transnacionalnog organiziranog trgovanja (drogama, oružjem, automobilima,

djecom, prostitucijom, i sl.) i kod trgovanja ljudima u svrhu uklanjanja organa događa se naizmjenično kretanje s jednog na drugi kraj svijeta, iz siromašnijih u bogatije krajeve. Na globalnoj razini zemlja izvoznica organa najčešće je Indija, gdje se organi od lokalnih donatora presađuju strancima. Prema nekim autorima, crna tržišta organa u Indiji još uvijek postoje (Shimazono, 2007., prema Beqiri, 2020.), a poznato je da postoje i druge zemlje gdje je uočen porast broja stranih primatelja. Zemlje koje se navode su: Pakistan, Filipini, Kina, Egipat, Bolivija, Brazil, Irak, Izrael, Iran, Republika Moldavija, Nigerija, Rumunjska, Peru i Turska (Aronowitz i Isitman, 2013., prema Beqiri, 2020.).

Davatelji organa prema Gunnarson i Lundin (2015., prema Beqiri, 2020.) imaju sljedeća sociodemografska obilježja: niska razina obrazovanja ili su skroz nepismeni; siromašne osobe, imigranti ili izbjeglice; osobe kod kojih ima nedostatka osnovnoga medicinskog znanja i nisu svjesni mogućih zdravstvenih posljedica uklanjanja organa (bubrega); oni pripadaju starosnoj grupi od 18 do 30 godina, uglavnom su muškarci; dolaze iz zemalja u kojima nedostaje zakonodavni sustav za efikasnu zabranu trgovanja ljudima, a uz to je u tim zemaljama korupcija na visokoj razini.

Na području Europe značajan je slučaj Medicus. Naime, radi se o slučaju kada su na Kosovu rađene operacije po dogovoru za prodaju organa bubrega. Žrtve su prvo trebale doći u Tursku te iz Turske putovati za Kosovo. Imali su dogovor da će za svoj bubreg dobiti određenu količinu novca. Bubrezi su se presađivali bogatijim pojedincima, koji su za bubrege platili značajno veće količine novca od one koja je bila obećana darivateljima. Osim što su darivatelji trebali dobiti znatnije manju količinu novca od one koju su platili primaoci bubrega, darivatelji su nerijetko bili zakinuti i za dogovoreni dio te su zaprimili samo manje, neznatne svote novca. Osim prevare po pitanju novca, prema njima se nije vodila niti dostatna skrb u postoperacijskom smislu te su bili poslani kući prije odgovarajućeg vremena. Prema podacima iz sudskih spisa u slučaju Medicusa 80 % davatelja organa bili su muškarci, a 20 % žene. Najmlađi davatelj imao je svega 20 godina života. Davatelji organa uglavnom su bili iz nerazvijenih zemalja, suočeni s različitim financijskim problemima, odnosno živjeli su u ekstremnom siromaštvu (Beqiri, 2020.).

5.3.3. Prosjačenje kao vid trgovanja ljudima

Siromaštvo je u suvremenom modernom svijetu sve više izraženo. Teške životne okolnosti te oskudica materijalnih i novčanih sredstava tjera pojedinca da kroz aktivnost prosjačenja pokuša preživjeti. Prosjačenje je također jedan od oblika ekonomske eksploatacije ljudi, a među žrtvama prosjačenja najčešće su djeca ili osobe s invaliditetom koje za posebno organiziranu kriminalnu organizaciju prosjače na gradskim prometnicama, na trgovima, u blizini crkvi, trgovačkih centara i slično. Mnogoj djeci koja su uključena u čin prosjačenja ulica je dom. Takva djeca najčešće nemaju odraslog odgovornog skrbnika već su sama „prepuštena sebi“. Nasuprot njih s obzirom na njihovu uključenost u prosjačenje su i djeca koja imaju dom i zajednicu kojoj se vraćaju nakon dovoljno prikupljenog novca tog dana. Prema navedenim karakteristikama djecu koja život provode na ulici UNICEF je 1986. godine podijelio na djecu ulice i djecu na ulici (Vidović, 2008, 66, prema Nakić, 2018.). Djeca koja žive u teškim i neadekvatnim uvjetima ponekad se sama odlučuju na bijeg od kuće, udružuju se u skupine s drugom djecom koja dijele njihovu sudbinu. Tim činom postaju djeca ulice, a osnovni izvor za preživljavanje je prosjačenje. Djeca koja djetinjstvo provode na ulici najčešće su izmanipulirana od strane odraslih te prisiljena na čin prosjačenja. Devčić (1996., prema Nakić, 2018.) u tom kontekstu razlikuje dijete kao objekt prosjačenja i dijete koje je subjekt u činu prosjačenja, jer ono djeluje samostalno, ima svijest o činu i odgovara za svoje djelovanje. Dijete kao objekt prosjačenja može postati već od prvih dana svoga života dok na ulici provodi dane u naručju odraslih, izloženo gradskoj buci, vremenskim neprilikama, neuhranjeno i u posvemašnjoj zanemarenosti glede zdravstvene skrbi primjerene dobi. Odrasli iskorištavaju djecu kao objekt prosjačenja, vođeni uvjerenjem da će društvo iz suosjećanja kad ugleda dijete rane i predškolske dobi odmah pripomoći nekim novčanim prilogom. U tom slučaju odrasli koriste dijete kao sredstvo, tj. svode ga na objekt vlastite manipulacije, čime je dijete izravno ugroženo u svojim subjektivnim pravima. Odrastanjem u takvim okolnostima i načinu života, dijete je svakodnevno izloženo sve većoj i opasnijoj objektivizaciji, a zbog svoje dobi teško joj se može suprotstaviti bez tuđe pomoći (Devčić, 1996., prema Nakić, 2018.).

Djeca koja žive daleko od svog doma pribjegavaju raznim načinima kako bi zaradila sredstva za život, kao što je sakupljanje otpada, pranje automobilskih stakala na semaforima,

prosjačenje i sitni kriminal, kao što je džeparenje. Kada dijete zarađuje novac prosjačenjem i zaradu zadržava za sebe, ne može se govoriti o trgovini djecom. Međutim, prosjačenje može biti oblik ropstva ili prisilnog rada, kada dijete mora predati novac zarađen prosjačenjem drugoj osobi koja organizira ili ostvaruje dobit od rada djece. To se primjenjuje na svaki lanac prosjačenja u kojem se koristi neki vid prisile da se dijete primora na prosjačenje, uključujući i zavisnost mlađeg djeteta od odrasle osobe koja nad njim ima kontrolu (Dottridge i sur., 2021.). Ako pri tome to radi osoba koja nije roditelj djeteta, na način da profitira od zarade koju dijete ostvari prosjačenjem ovo kazneno djelo u međunarodnom pravu predstavlja “prodaju djece“. Razlike u pristupu rješavanju dječjeg prosjačenja diktira kontekst svakog prijavljenog slučaja i kompleksnost prikupljanja dokaza o tome da li dijete iskorištava neko drugi ili ne. Nakić (2018.) u svom radu ističe važnost i potrebu za odgojem i obrazovanjem kao ključ uspješne budućnosti djece te smatra da je obrazovanje djece Roma potrebno započeti još od predškolskih dana. Dottridge i suradnici (2021.) smatraju prikladnim da inicijalni kontakt s djecom ostvaruju specijalisti za dječju zaštitu iz centar za socijalnu skrbi ili nevladinih organizacija, primjerice kroz pružanja usluge na mjestima gdje djeca prose jer često postoji problem dječje zaštite čak i ako nema dokaza o iskorištavanju djeteta. Zakonom o prekršajima javnoga reda i mira te Kaznenim zakonom ističu se pravne odredbe kojima se teži sankcionirati i suzbiti prosjačenje, ali rješenje toga problema još uvijek je ostalo nedostižno. Pravobraniteljica Republike Hrvatske za zaštitu djece u ranjivim skupinama istaknula je važnost zaštite prava i interesa djece u suradnji s Policijskim upravama, Centrima za socijalnu skrb te ostalim državnim tijelima kako bi zajedno uspješno pridonosili suzbijanju čina prosjačenja te zaštitili djecu od bilo kakvog oblika zlostavljanja i zanemarivanja (Nakić, 2018.).

5.4. Razlika krijumčarenja i trgovanja ljudima

Iako je trgovanje ljudima uglavnom transnacionalnog karaktera, ono se može odvijati i na području jedne države. U tom slučaju, koristi se i naziv interni trafficking. Kada se radi o transnacionalnom trgovanju, prijevoz preko granice može biti legalan i ilegalan, a žrtva može proći i kroz više država. S druge pak strane, kod krijumčarenja ljudi uvijek se radi o transnacionalnom krijumčarenju (Milković, 2021.). Bitna razlikovna karakteristika trgovanja ljudima i krijumčarenja je osobito ozbiljno kršenje ljudskih prava (AP Worldstream, 2001., prema Doležal, 2007.). Cilj trgovaca ljudima je eksploatacija žrtve. Žrtva može, ali i ne mora dati pristanak za eventualni prelazak preko granice i ona ostaje u odnosu s trgovcima ljudima.

Nadalje, trgovanje je uži pojam u odnosu na pojam krijumčarenja ljudima. Ono mora sadržavati elemente prijevare, nasilja i prisile, žrtve kojom se trguje. Trgovanje obuhvaća prisilni rad i iskorištavanje žrtve. Žrtve su stavljene u podanički, ropski odnos i njihova sloboda kretanja je ograničena. Pri trgovanju ne postoji zahtjev za ilegalni prijelaz državne granice ukoliko se ona uopće prelazi. S druge pak strane krijumčarenje je širi pojam u odnosu na trgovanje ljudima. Krijumčarenje ljudi (engl. smuggling), iako se najčešće odvija u po život opasnim i ilegalnim uvjetima, odvija se uz suradnju i pristanak krijumčarene osobe za ilegalni prelazak granice. Cilj krijumčarenja je zarada od ilegalnog prelaska državne granice. Nakon prelaska granice prestaje svaki odnos krijumčarene osobe i krijumčara. Kod ovog oblika ne postoji prisila. Krijumčarene osobe nisu žrtve, nisu u ropskom položaju, niti im je ograničena sloboda kretanja. Krijumčarene osobe čine ilegalni ulazak iz države u državu te time krijumčarenje uvijek obuhvaća međunarodni element (Božić, 2015.). Krijumčarenje ljudi se rijetko poima kao teško kazneno djelo, već naprotiv čini se kao pružanje pomoći osobi koja je u nevolji. Krijumčari ponekad obećaju žrtvama (uglavnom migrantima) kako će im pomoći ili omogućiti prijelaz preko državne granice, a kad prime novac za svoju uslugu, uopće ju ne izvrše ili ju ne izvrše prema dogovoru. Krijumčarenje migranata označava posredovanje, radi izravnog ili neizravnog stjecanja financijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu stranku koje ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište (Božić, 2015.). Krijumčarene se uglavnom odvija kamionom, privatnim automobilom ili autobusom koji pružaju veću fleksibilnost nego avion ili vlak. Većina prijevoznika prevest će bilo kojeg putnika koji ima valjanu putnu kartu i vizu, a osoblje tih kompanija provjerit će je li sva potrebna dokumentacija u redu prije dopuštanja putniku da putuje. Prijevoznici ne moraju aktivno biti upleteni u krijumčarenje, ali oni ga mogu nehotice olakšati kada propuštaju osigurati pravo putovanja svih putnika koje prime (Vukadin Kovčo i Jelenić, 2003.).

Ponekad je i u praksi, vrlo teško razlikovati trgovanje ljudima i krijumčarenje s obzirom na okolnosti i način počinjenja kaznenog djela. Dosta je slučajeva gdje su žrtve trgovanja ljudima bile prvo krijumčarene osobe, pa naknadno postale žrtve trgovanja. Krijumčarenje ljudi može, ali i ne mora biti sastavni dio trgovanja ljudima. Kod trgovanja ljudima, odnos iskorištavanja tek počinje s prelaskom granice, a ilegalni prelazak samo je jedna tehnička prepreka koja se svladava u cilju ostvarenja cjelokupnog procesa iskorištavanja (Vukadin Kovčo i Jelenić, 2003.). U praksi je vrlo važno već pri samoj istrazi o počinjenom kaznenom djelu uočiti radi li se o krijumčarenju ljudi ili trgovanju ljudima. Ova distinkcija je posebno

važna s obzirom na položaj žrtve kaznenog djela koja kao takva uživa sasvim drugi pristup (Božić, 2015.).

6. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA

„Žrtva kaznenog djela je osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. Pri određivanju pojma žrtve vodila se briga o pojmovnom određenju u međunarodnim izvorima i inozemnom zakonodavstvu“ (Brnetić i Kralj, 2009.:496). Uvođenje pojma žrtve među sudionike kaznenog postupka u hrvatskom kaznenom postupku dovelo je do bitne promjene položaja žrtve. Naime, postavio se drugačiji pristup kaznenom postupku kao mehanizmu uspostave narušenih prava, a ne više uređenju postupka kao izrazu brige države da provede pravdu koja je narušena i koja se pritom ponajprije skrbi o pravima okrivljenika. Naime, žrtva se time izdvojila od prava koje ima osoba koja je oštećenik, o čemu će biti više riječ u nastavku teksta. Uz to, osigurana je i posebna zaštita kategorijama žrtava: djetetu, maloljetnicima i žrtvama seksualnih delikata. Također, žrtve teških kaznenih djela nasilja stekle su pravo na naknadu štete iz sredstava državnog proračuna. Te odredbe i druge, usklađene su s Europskom konvencijom o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja i s preporukama Vijeća Europe (Brnetić i Kralj, 2009.). Nadalje, uređeno je i pravo poštovanja žrtvine privatnosti, na način da se pokušava spriječiti odnosno smanjiti sekundarnu viktimizaciju tijekom postupka te osigurati sigurnost žrtve i spriječiti ugrožavanje drugih njezinih prava tijekom kaznenog postupka. Sekundarna viktimizacijom je nedostatak razumijevanja patnji žrtve, zbog čega se žrtva osjeća izoliranom i nesigurnom, gubi vjeru u dobivanje pomoći od zajednice ili profesionalnih organizacija (Ajduković i sur., 2007., prema Brnetić i Kralj, 2009.). Sekundarna viktimizacija je uzrokovana stavovima, ponašanjima, određenim radnjama ili propustima zbog kojih se žrtva osjeća napuštenom od društva kao cjeline. Ona prolongira i dodatno povećava traumatizaciju žrtve i stvara osjećaj alijenacije. Reviktimizacija ili ponovna viktimizacija odnosi se na situaciju da je jedna osoba više puta u određenom razdoblju žrtva kaznenog djela. Žrtva kaznenog djela u nekim slučajevima ima i posrednu zaštitu kao ranjivi ili ugroženi svjedok. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima također uređuje postupanje prema žrtvi kad propisuje da policijski službenik mora poštovati dostojanstvo, ugled i čast svake osobe, kao i druga temeljna prava i slobode čovjeka (Brnetić i Kralj, 2009.). Novi pojam žrtve i otprije poznati pojam oštećenika nisu isti. Osoba koja je oštećena kaznenim djelom ne mora nužno biti izravna žrtva kaznenog djela. S druge strane,

žrtva kaznenog djela sasvim je sigurno oštećena njegovim počinjenjem. Pojam oštećenika znatno je širi od pojma žrtve jer pored žrtve i druge osobe koje u svojstvu oštećenika aktivno sudjeluju u postupku. „Žrtva kaznenog djela, kao osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda, može, ali ne mora aktivno sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik. Dakle, žrtve je moguće podijeliti u dvije grupe: žrtve koje aktivno sudjeluju u postupku, tj. žrtve-oštećenici i žrtve koje ne sudjeluju aktivno u postupku, tj. postupovno neaktivne žrtve, žrtve koje nisu oštećenici“ (Tomašević i Pajčić, 2008., prema Brnetić i Kralj, 2009.:498).

Po pitanju educiranosti policijskih službenika Brnetić i Kralj (2009.) proveli su istraživanje s policijskim službenicima prema kojem njih dvije trećine smatra da je upoznato s tehnikama prepoznavanja stresa, uznemirenosti i nelagode kod građana, žrtava i svjedoka. Više od polovine policijskih službenika navodi kako su u većini slučajeva građani s kojima stupaju u kontakt pod stresom. Oko polovine policijskih službenika navodi da je upoznato s tehnikama obavljanja razgovora sa žrtvama kaznenih djela. Policijski službenici koji rade u sklopu kriminalističke policije i rukovoditelji češće navode da su upoznati s tehnikama obavljanja razgovora sa žrtvama kaznenih djela. Razgovori policijskih službenika u s građanima u prosjeku traju do 30 minuta. Razgovor su najbolje ocijenili ispitanici koji su bili žrtve obiteljskog nasilja, a najslabije ispitanici žrtve krađe, što je vjerojatno posljedica njihovih očekivanja. Većina (83%) sudionika istraživanja drži da su prostorije policije najbolje mjesto za razgovor. Uz ovu tvrdnju slaže se i više od polovine policijskih službenika (59%) osobito kada se radi o razgovorima sa svjedocima i žrtvama kaznenih djela. Trećina pak smatra da je razgovore najkorisnije obaviti u stanu žrtve. Ostala mjesta za razgovore navodi manji broj policijskih službenika (Brnetić i Kralj, 2009.). Oko 92% ispitanika smatra da je reakcija policije bila primjerena ili vrlo primjerena. Prema inicijalnoj reakciji policije, najkritičnije su žrtve provala i ozljeđivanja. Inicijalnu reakciju su osobito pozitivno ocijenile žrtve obiteljskog nasilja. Oni ispitanici koji su postupke policijskih službenika opisali neprimjerenim naveli su da su se službenici odnosili neprimjerenom, neprofesionalno, nezainteresirano ili nisu pokazivali suosjećanje (Brnetić i Kralj, 2009.). Policijski službenici istaknuli su kako su se najčešće o radu sa žrtvama kaznenih djela naučili kroz vlastiti rad i iskustvo. Specijalizirani tečaj za rad sa žrtvama, u vrijeme kada je istraživanje provedeno, završilo je malo policijskih službenika. Iako je polovina policijskih službenika bila upoznata s posebnim tehnikama razgovora sa žrtvama, većina ih smatra da mogu unaprijediti svoje znanje, svoje postupanje te da se može unaprijediti ukupno postupanje policije prema žrtvama (Brnetić i Kralj, 2009.).

Oko polovine ispitanika u postupku s policijskim službenikom se općenito osjećalo ugodno, a oko 12% vrlo ugodno. Suprotno tome, oko četvrtine ispitanika osjećalo se nelagodno, a oko 6% vrlo nelagodno. Uglavnom su se ispitanici, žrtve obiteljskog nasilja, izjašnjavali da se osjećalo nelagodno (46%), međutim baš su ti ispitanici iznadprosječno visoko ocjenjivali postupke policijskih službenika. Ispitanici koji su se osjećali nelagodno najčešće su navodili da su se tako osjećali jer su smatrali da njihov predmet neće biti riješen, a ispitanici koji su se osjećali ugodno najčešće su navodili da je glavni razlog bio taj što su se osjećali sigurno. Stoga se iz navedenih nalaza istraživanja može zaključiti da je za provedbu policijskog razgovora sa žrtvom nužno da policajac ostavi dobra dojam, da stvori ugodnu atmosferu kako bi se žrtva osjećala sigurno (Brnetić i Kralj, 2009.). Većina ispitanika, čak njih 90% smatra da bi policija bi trebala obavještavati žrtve o napretku u konkretnom postupku. Gotovo se svi ispitanici ovdje slažu, bez bitnih razlika prema socio-demografskim karakteristikama ili prema svojstvu i razlogu dolaska u policijsku postaju. Ispitanici su izjavili da postoje i neke informacije koje su trebali dobiti, a nisu ih dobili: informacije o naknadi štete, o tijeku cjelokupnog postupka i o pravima koje žrtva ima u postupku. Kod kaznenih djela s elementima nasilja poput seksualnih delikata, razbojstava ili nasilja u obitelji, ispitanice su iskazale da su se osjećale manje sigurno od muških ispitanika, a svjedoci su se osjećali sigurnije nego žrtve. Kao mogućnost unaprjeđenja postupanja prema žrtvama, ispitanici su uglavnom naveli da bi policija morala davati više informacija o tijeku predmeta te pružiti informacije o daljnjoj raspoloživoj podršci i pomoći (Brnetić i Kralj, 2009.). Ograničenja sustava i nedostatak tematske obuke policijskih službenika o trgovanju djecom dovode nerijetko do toga da predmeti trgovanja djecom bivaju prekvalificirani tijekom istrage u djela kao što su krijumčarenje ljudi, seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece, zanemarivanje djece, itd. Neki ispitanici su istaknuli da, s jedne strane, do prekvalifikacije dolazi na zahtjev tužitelja, a s druge strane, iz ranije navedenih razloga, policijski inspektori i tužitelji nisu motivirani da ovakve slučajeve tretiraju kao trgovanje ljudima. Prebacivanje odgovornosti između sustava za provođenje zakona ili odustajanje od predmeta zbog toga što ih smatraju prekršajima, rezultat su slabe motivacije i nedostatka znanja o trgovanju ljudima (Dottridge i sur., 2021.).

6.1. Identifikacija žrtava

Postupak identifikacije žrtava nerijetko je dugotrajan i same žrtve, svjesno ili nesvjesno, odbijaju priznati da su bile žrtvom. Kad nadležna tijela imaju opravdane razloge za sumnju da je neka osoba bila žrtva trgovanja ljudima, nastoje osigurati da ta osoba ne bude uklonjena s njezina državnog područja sve dok nadležna tijela ne okončaju identifikacijski postupak kojim prepoznaju žrtvu kaznenog djela i osiguraju da ta osoba dobije potrebnu pomoć propisanu odredbama Konvencije (Moslavac, 2008.). „Pod postojanjem opravdanih razloga za sumnju da je neka osoba žrtva trgovanja ljudima treba razumjeti da nije dovoljno samo utvrđivati je li neka osoba žrtva, nego država stranka mora poduzeti apsolutno sve moguće mjere, čak i po cijenu pogreške u većem broju slučajeva identifikacije žrtava, da nijedna potencijalna žrtva ni pod kojim uvjetima i ni iz kojega razloga ne bude udaljena s teritorija te države prije no što nadležna tijela ne otklone i zadnju sumnju da konkretna osoba nije žrtva trgovanja ljudima“ (Moslavac, 2008.:146). Dobit identificiranja makar jedne žrtve imajući u vidu sekundarnu viktimizaciju i prava žrtve mnogostruko je važnija od utroška vremena i sredstava u slučajevima identificiranja da neka osoba nije žrtva. Identifikacijom da je neka osoba bila žrtava trgovanja ljudima ne traži se pokretanje cjelokupnog sustava pomoći i zaštite žrtava, nego samo osiguranje svih činjenica značajnih za pravilnu identifikaciju žrtava. Konvencija o trgovanju ljudima zahtijeva osiguravanje dovoljno vremena za provođenje postupka identifikacije i prepoznavanja žrtve trgovanja ljudima, uz osiguranje oporavka i pomoći žrtvama zadovoljavanjem osnovnih životnih potreba, liječničke pomoći, tumača, pravne pomoći i drugoga (Moslavac, 2008.).

Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima propisuje da identifikaciju žrtava trgovanja ljudima u RH mogu obaviti: Ministarstvo unutarnjih poslova, ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi, nevladine udruge i Međunarodna organizacija za migracije (IOM), te ostale međunarodne organizacije. Nakon identificiranja žrtve trgovanja ljudima navedene institucije dužne su o obavljenoj identifikaciji izvijestiti bez odgađanja nacionalnog koordinatora za suzbijanje trgovanja ljudima i Ministarstvo unutarnjih poslova, ako ono nije izvršilo identifikaciju. U pravilu identifikaciju žrtava obavlja Ministarstvo unutarnjih poslova, u suradnji s organizacijama civilnog društva, a kad je žrtva dijete, Ministarstvo unutarnjih poslova dužno je surađivati s ministarstvom nadležnim za poslove socijalne skrbi. U slučajevima maloljetnih osoba bez pratnje roditelja ili skrbnika na teritoriju RH, uključujući i maloljetnike za koje se sumnja da su žrtve trgovanja ljudima, određuje im se

posebni skrbnik radi poduzimanja odgovarajućih radnji u svrhu zaštite maloljetnika (Moslavac, 2008.). Za razliku od Republike Hrvatske koja ima Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, istražitelji i tužitelji u Bosni i Hercegovini zbog nepostojanja standardnih protokola za prepoznavanje kaznenog djela trgovine ljudima i identifikaciju žrtava često kvalificiraju slučajeve trgovine djecom kao druga kaznena djela (koja nose niže kazne). Osim početne pogrešne kvalifikacije, često se i zbog nedostatka potrebnih dokaza i potrebe dokazivanja namjere iskorištavanja, te dugotrajnog kaznenog postupka i nedostatka obuke o trgovanju djecom, predmeti trgovanja djecom prekvalificiraju u toku istrage, u krijumčarenje osoba, seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece ili zanemarivanje (Dottridge i sur., 2021.). Trgovanje djecom treba se promatrati kao specifično i odvojeno pitanje u kontekstu trgovanja ljudima. Ono što se pokazalo dobro u rješavanju kaznenih djela za odrasle, ne mora nužno biti dobro i za djecu (Dottridge i sur., 2021.).

6.1.1. Faktori koji otežavaju identifikaciju žrtava i kažnjavanje počinitelja

Nekoliko je faktora koji negativno utječu na identifikaciju žrtava koje se iskorištavaju radi sudjelovanja u kriminalnim aktivnostima. Prvi faktor je nedostatak znanja stručnih djelatnika o tom obliku trgovanja ljudima. Naime, kako se policijske istrage uglavnom provode u okviru velikih operacija protiv organiziranog kriminaliteta, izolirani se slučajevi spolnog iskorištavanja ili iskorištavanja radi počinjenja kaznenih djela, koji ne ispunjavaju kriterije da se mogu smatrati organiziranim kriminalitetom, ne identficiraju kao slučajevi trgovanja ljudima. Stereotipovi o žrtvama trgovanja su drugi faktor. Uvriježeno je mišljenje da su žrtve prisiljene na prostituciju isključivo žene, strankinje i bez dokumenata. Takvi stereotipovi mogu dovesti do propusta da se neka osoba identificira kao žrtva ako se ne poklapa s predodžbom o tome kako bi žrtva trebala izgledati. Treći problem jest nadležnost za identifikaciju žrtve. Ako je došlo do propusta da se na samom početku postupka neka osoba identificira kao žrtva, djelatnici koji poslije dolaze u doticaj sa žrtvom možda neće biti skloni razmotriti postoji li takva mogućnost. Nadalje, faktor su i poteškoće u provođenju razgovora sa žrtvom, osobito u slučaju ako je uhićena, neuvažavanje traume koju je žrtva pretrpjela, zbog čega njezin iskaz može biti nekonzistentan, fragmentiran, bez dosljednog kronološkog slijeda, a to može dovesti do toga da se isključi mogućnost dodjeljivanja statusa žrtve osobi koja to zapravo jest i koja bi trebala biti zaštićena (Villacampa i Torres, 2017., prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.). Samom postupku identificiranja žrtve treba pristupiti kao procesu u kojem je žrtvi potrebno omogućiti da se osjeća sigurnom i opuštenom. Same žrtve nerijetko

sebe doživljavaju kao prijestupnika posebno u situacijama kada su prisiljene činiti kažnjiva djela. Villacampa i Torres (2017., prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.) predlažu širenje obuke na djelatnike koji rade na poslovima u okviru kaznenog pravosuđa kako bi identifikacija žrtava koje se iskorištavaju radi sudjelovanja u kriminalnim aktivnostima pospješilo. Stoga Ofak i Munivrana Vajda (2019.) sugeriraju da se niti Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima ne bi trebao ograničavati samo na edukaciju policijskih službenika linije rada organiziranog kriminaliteta koji se bave suzbijanjem trgovanja ljudima i na granične policijske službenike te zaposlenike Odjela za podršku žrtvama i svjedocima, već bi u programima osposobljavanja za identificiranje potencijalnih žrtava trgovanja ljudima plan trebao izričito predvidjeti i uključiti i druge policijske službenike i djelatnike Ministarstva pravosuđa, kao i zdravstvenim djelatnicima, koji bi mogli doći u doticaj sa žrtvama koje se iskorištavaju za kriminalne aktivnosti, a nisu odmah prepoznate kao takve. Pravodobna identifikacija žrtava trgovanja ljudima ključni je uvjet koji mora biti ispunjen za primjenu zakona koji se odnose na kazneni progon i kažnjavanje počinitelja tog kaznenog djela.

Komunikacijska barijera često je još jedan otežavajući faktor za identifikaciju žrtava među migrantima, ona ometa njihov brzi tranzit kroz zemlju, a samim tim i nedostatak sredstava za javne organe da prate ili pružaju pomoć djeci migrantima. Taj problem djelomično ublažavaju kampovi za migrante koji su se pokazali od koristi za zaštitu djece i podršku, iako su djeca migranti i dalje izuzetno ugroženi. S druge pak strane, nedostatak kampova prema Dottridge i suradnicima (2021.) je što programi u kampovima nisu dovoljno usmjereni na prevenciju trgovanja djecom u odnosu na druge praktične smjernice zdravstvenu zaštitu, higijenu, slobodno vrijeme i slično, jer smatraju da preventivne mjere za borbu protiv trgovanja ljudima usmjerene prema migrantskoj populaciji mogu biti efektivne samo ako se provode u migrantskim kampovima. Autori ističu kako tema trgovanja migrantima i stupnja njihove ugroženosti nije dovoljno istražena, osobito se referirajući na BiH, te je velika prepreka to što ne postoji jasan mehanizam koordinacije za upravljanje migracijskim kriznim situacijama općenito, a tomu ne pridonosi ni loša komunikacija između nadležnih institucija (Dottridge i sur., 2021.). Shodno istaknutim nedostacima, po podacima za BiH u zadnjih nekoliko godina policija je evidentirala samo nekoliko slučajeva u kojima su utvrđeni elementi trgovanja djecom ili srodnih kaznenih djela. Neki slučajevi nikada nisu dalje procesuirani zbog nedostatka dokaza da je počinjeno kazneno djelo. U nekim izvještajima se naglašava da službenici i tužitelji često nisu voljni provoditi istrage i kazneni progon protiv roditelja koji su

uključeni u trgovanje svojom djecom, posebno u svrhu prisilnog rada, jer je čest slučaj i da se nakon postupka djeca vraćaju roditeljima koji su njima trgovali (Dottridge i sur., 2021.). Kao rezultat toga, sudovi nemaju puno kaznenih predmeta o trgovanju ljudima, što dalje rezultira neuspjehom kada se radi o pružanju pomoći žrtvama i kažnjavanju počinitelja. Vrlo ograničena sudska praksa također pogoršava nedostatak praktičnog znanja tužitelja i sudaca. Ovaj nedostatak potrebno je otkloniti kako bi se uspostavio efikasniji odgovor na trgovanje djecom (Dottridge i sur., 2021.). Utvrđeni nesklad između velikog broja procijenjenih žrtava i mnogo nižeg broja formalno identificiranih žrtava i vrlo niske stope kaznenog gonjenja i osuđujućih presuda, ukazuju na ozbiljne probleme u identifikaciji i kaznenom progonu djela trgovanja djecom. To je prepoznala i GRETA, koja je u posljednja dva izvještaja za BiH preporučila poboljšanja na tim poljima (Dottridge i sur., 2021.)

6.1.1.1. Postupanje sa žrtvom

Žrtve će nerijetko imati neprijateljski i skeptični stav prema policijskim službenicima, zbog toga što ih je počinitelj obmanjivao da se policiji ne mogu obratiti jer su potplaćeni i surađuju s trgovcima ili jer je policijska pomoć od strane žrtve već bila zatražena, ali istu nisu zadobili iz nekog razloga. Policijski službenici stoga trebaju uložiti poseban trud i pažnju u izgradnju odnosa povjerenja sa žrtvama. Cijeli proces suradnje trebali bi otvoreno iskomunicirati žrtva i istražitelj, na neutralnom terenu, te po mogućnosti u prisutnosti nezavisnog savjetnika, koji može biti pripadnik neke od organizacija civilnog društva, a koji pomaže i savjetuje žrtvu (Kovčo Vukadin, 2007., prema Pothorski, 2019.). Policijski službenici trebali bi osobito obazrivo postupati kada surađuju sa žrtvama kako ne bi došlo do sekundarne viktimizacije ili kriminalizacije žrtve. Dužnost je policijskih službenika osigurati da su rizici od odmazde u svakom slučaju procijenjeni od samog početka. Osobito osjetljive žrtve su žrtve seksualnog iskorištavanja. Policijski službenici trebaju biti posebno oprezni u davanju podataka obitelji, ali i medijima. U slučajevima kada žrtva ne želi surađivati s policijom, ta činjenica ne smije biti uvjet za pružanje policijske pomoći. Žrtvama se treba dopustiti period razmišljanja prije donošenja odluke o suradnji s policijom, one trebaju biti potpuno svjesne problema i rizika vezanih uz donošenje vlastitih informiranih odluka te da, osim ako je zbog perioda razmišljanja otežano pronalaženje počinitelja ili dolazi do drugih zastoja u slučaju, situaciju bi trebalo riješiti vodeći brigu o dobrobiti žrtve (Pothorski, 2019.). Zbog proživljenog šoka, žrtve najčešće odmah ne shvaćaju u cijelosti što im se dogodilo i kako reagirati, a osobito izostaje saznanje i racionalno razmišljanje o tome koja su njihova prava kao oštećenika. Kod žrtava se

često detektira PTSP odnosno posttraumatski stresni poremećaj. Kod tog poremećaja osnovno je razumijevanje pojma traume. Trauma znači da se osobi dogodilo nešto što nije kadra shvatiti, jer njezino poimanje sebe same i svijeta nije u skladu s onim što je doživjela (Bering, 2002., prema Vukadin Kovčo i Jelenić, 2003.). Žrtva traume često nije kadra traumatsku situaciju pretvoriti u memoriju. To je posebno važno radi obavljanja obavijesnog razgovora sa žrtvom jer takve žrtve ne mogu se sjetiti niti ispričati što im se dogodilo, a svaki pokušaj navođenja na prisjećanje kod njih će stvoriti osjećaj opasnosti i ponovnu viktimizaciju. Iako se obično događaji pamte bolje neposredno nakon što su se dogodili, informacije od traumatizirane žrtve mogu se lakše dobiti protokom vremena dok žrtva bude kadra dati izjavu o tome što se dogodilo (Vukadin Kovčo i Jelenić, 2003.). Stoga je ključno da policijski službenici, kao i sve druge struke uključene u postupanje sa žrtvama znaju prepoznati i postupati sa žrtvama kaznenih djela. Kompleksnost prikupljanja informacija od žrtava, uvjetovana je psihofizičkim stanjem u kojem se žrtva nalazi, njezinim osjećajem neizvjesnosti o budućem razvoju situacije i sa sposobnošću policijskih službenika za pribavljanjem točnih i pouzdanih informacija, na kojima će se temeljiti supstrat prijavnog materijala, o kojem će kasnije ovisiti uspješnost kaznenog/prekršajnog postupka. Za uspješnost komunikacije nužno je da policijski službenici budu visoko motivirani, otvoreni, uljudni, profesionalni te da imaju komunikacijska znanja i vještine (Kikić i sur., 2021.). Motiviranost policijskih službenika ovisi o njihovim osobnim svojstvima (stavovima, sposobnosti empatije, zainteresiranosti i dr.), ali i o vanjskim faktorima (adekvatna plaćenost, opremljenost, educiranost, mogućnost napredovanja i dr.) (Kikić i sur., 2021.). Za uspostavu odnosa sa žrtvom potrebna je otvorenost, uljudnost i profesionalnost. Profesionalan stav znači odnosom poštovanja s dozom empatičnosti (ne sažaljenja) i davanje do znanja da je policijski službenik tu zbog te osobe. To će omogućiti žrtvi stvaranje osjećaja povjerenja. Uz empatiziranje, bitno je i održavanje emocionalne distance, kako bi se izbjeglo pretjerano zblizavanje, što nije uvijek lako i zahtijeva zanemarivanje vlastitih uvjerenja i emocija. Podupiruća i poticajna komunikacija uz omogućavanje neometanog slobodnog iskazivanja i bez prisustva drugih osoba, omogućit će kod žrtve stjecanje povjerenja te može utjecati na njezinu voljnost i spremnost za aktivnim sudjelovanjem u daljnjem kaznenom postupku. U komunikaciji sa žrtvama od policijskih službenika se očekuje profesionalnost, dobro poznavanje primjene pravnih propisa, poznavanje komunikacijskih vještina, odnosno, tehnika verbalne, neverbalne i pisane komunikacije, te međusobno razumijevanje policijskih službenika i žrtava. Žrtvu je važno pripremiti za razgovor, tako što joj se na odgovarajući način treba objasniti o čemu će se razgovarati i što se od nje očekuje te ju motivirati pokazujući vlastitu zainteresiranost i

spremnost na angažman. Pri tom je važno da policijski službenik vodi brigu o jeziku sporazumijevanja, mentalnoj i kronološkoj dobi žrtve, socijalnom statusu te njezinu trenutačnom stanju (šok, trauma, stres, strah, sram) (Kikić i sur., 2021.). Osjećaju sigurnosti, povjerenja i posvećenosti žrtvi, doprinijet će i neverbalna komunikacija, te ponašanje policijskog službenika koje ukazuje na to da je spreman odvojiti dovoljno vremena kako bi ju saslušao, pokušao razumjeti situaciju u kojoj se našla. Bez obzira na to je li kažnjivom radnjom došlo do ugroze života ili je povrijeđen integritet osobe (tjelesni, spolni, ekonomski i sl.), radi li se o izoliranom događaju ili je radnja počinjena u kontinuitetu, žrtva je traumu doživjela osobno i njezine reakcije mogu biti neobjašnjive osobi koja se s njima susreće i kao takve dati potpuno krivu sliku doživljaja žrtve. Zbog toga policijski službenici, koji često prvi dolaze u kontakt sa žrtvom, trebaju dobro poznavati uzroke i posljedice stresa te moguće stresne reakcije žrtve (Kikić i sur., 2021.). Sukladno tomu, Zakonom o policijskim poslovima i ovlastima uređeno je i opisano postupanje prema žrtvi. Naime, zakon propisuje da policijski službenik mora poštivati dostojanstvo, ugled i čast svake osobe, kao i druga temeljna prava i slobode čovjeka. Posebno obzirno policijski službenik treba postupati prema djeci, maloljetnicima, starim i nemoćnim osobama, osobama s invaliditetom te prema žrtvi kaznenih djela i prekršaja. U slučajevima kada postoje osnovne sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti ili prekršaj, policijski službenik može prikupljati obavijesti i od osobe za koju je vjerojatno da ima saznanja o okolnostima u svezi s tim kaznenim djelom ili prekršajem, a u tim je situacijama posebno naglašeno, da kod prikupljanja obavijesti od žrtve kaznenog djela, policijski službenik postupa posebno obzirno. Prema istraživanju Brnetić (2011.) dvije trećine policijskih službenika smatra kako je upoznato s tehnikama prepoznavanja stresa, uznemirenosti i nelagode kod žrtava i svjedoka. Polovica policijskih službenika smatra da je upoznata s tehnikama obavljanja razgovora sa žrtvama kaznenih djela. Policijski službenici kriminalističke policije i rukovoditelji češće navode kako su upoznati s tehnikama obavljanja razgovora sa žrtvama kaznenih djela. Policija pri susretu sa žrtvom bilo kojeg kaznenog djela, žrtvu mora obavijestiti o organizacijama koje mogu pružiti podršku i pomoć. Iako više od polovine ispitanika (58%) nije dobilo informacije o mogućnostima podrške ili pomoći od strane drugih državnih tijela i nevladinih organizacija, ipak među onima koji su dobili tu informaciju, najveći je udio žrtava obiteljskog nasilja, što upućuje na to da informaciju ipak uglavnom zaprime oni kojima je najpotrebnija. To su najčešće informacije o pravnom savjetu i pomoći, a slijede informacije o medicinskoj pomoći, psihološkoj pomoći i uslugama socijalne skrbi. Također, savjete o zaštiti dobije nešto više od polovine ispitanika (54%), od kojih češće žrtve obiteljskog nasilja (85%), jer je njima ta

pomoć bila potrebna. Policijski službenici u najvećoj mjeri (60%) smatraju kako su različiti oblici pomoći najpotrebniji žrtvama seksualnog delikta. Ispitanici su o policijskom unaprjeđenju postupanja prema žrtvama naveli kako bi policija morala davati više informacija o tijeku predmeta te o daljnjoj raspoloživoj podršci i pomoći, što je mišljenje koje navodi trećina (36%) ispitanika. Oko trećina ispitanika ovog istraživanja navela je da bi policija trebala imati osobu koja bi bila posebno zadužena za rad sa žrtvama, što je posebno važno žrtvama obiteljskog nasilja. Kontakt s nekom od organizacija za pružanje psihološke ili praktičke podrške žrtvama u kaznenom postupku bio je ponuđen za 10% ispitanika koji su bili žrtve kaznenog djela. Taj kontakt im je najčešće ponudila policija. Ipak, manjina ispitanika koja je bila žrtva nekog kaznenog djela, je uistinu i ostvarila kontakt s nekom službom ili organizacijom za pružanje psihološke ili praktične podrške žrtvama ili svjedocima u kaznenom postupku (Brnetić, 2011.).

Kada je u pitanju fizička osoba kao objekt kriminalnog ponašanja, cijeli niz kaznenih djela u svojim obilježjima sadrži povredu fizičkog i psihičkog integriteta. Brnetić (2011.) navodi da je tamna brojka kod prijavljivanja kaznenih djela i počinitelja u velikoj mjeri povezana uz nedostatak zaštite od moguće odmazde počinitelja ili njegovih sudionika iako će policija na prikladan način zaštititi žrtvu i drugu osobu koja je dala ili može dati podatke važne za kazneni postupak ili njima blisku osobu. Kod provođenja pojedinačne procjene žrtve kao instituta za primjenu u praksi policijskih službenika, u slučajevima kaznenih prijava, policijski službenici provode pojedinačnu procjenu žrtve i određuju mjere zaštite, s obzirom na težinu, odnosno vrstu i narav tog kaznenog djela te specifične osobne okolnosti žrtava. Ovaj institut je zaživio u praksi i kod većine žrtava je utvrđena potreba za mjerama zaštite. Određene uočene poteškoće povezane su prvenstveno s problemom koncipiranja mjera procesne zaštite kao prava žrtava, od kojih neka pripadaju svim žrtvama, dok su neka zajamčena pojedinim kategorijama ranjivih žrtava (Ivičević Karas, 2019.). Brnetić (2011.) u svom radu opisuje kako se u ranijem radu policije sa žrtvama i svjedocima kaznenih djela premalo pažnje posvećivalo položaju i ulozi oštećenika odnosno žrtve u postupku koji slijedi nakon saznanja o počinjenom kaznenom djelu. Naime, nakon prijavljenog kaznenog djela žrtvi je često ostalo nejasno što će se poduzimati radi otkrivanja i procesuiranja počinitelja te saniranja nastale štete, te kako može kao oštećena osoba aktivno doprinijeti uspjehu postupka koji slijedi. Zbog toga, Brnetić (2011.) opisuje kako već policijski službenik treba žrtvu ili oštećenika uputiti na prava koja su im zakonom zagarantirana. Pri tom je vrlo važno uspostaviti određena pravila u postupanju kako bi osigurali da se žrtve tretiraju korektno i da ih se izvještava o tijeku

rješavanja njihovog slučaja. Mora im se dati relevantna, točna i stalna povratna informacija o tome kako će se obaviti policijsko istraživanje i koje će se mjere poduzeti kako bi se spriječila reviktimizacija, kao i informacije o organizacijama koje mogu pružiti pomoć kao što su službe socijalne skrbi, zdravstvene ustanove, sigurne kuće i druge slične ustanove za pružanje podrške. Žrtve se treba obavijestiti i o mogućnostima dobivanja kompenzacije za zadiranje u privatnost, liječničke troškove, gubitak prihoda, bol i patnju, nesposobnost za rad i druge probleme i teškoće koje su rezultat kaznenog djela (Brnetić, 2011.). Kada su oštećeni djeca, maloljetnici ili osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost, s istim informacijama potrebno je upoznati i njihove roditelje ili zakonske zastupnike, osim ako bi to bilo u suprotnosti s dobrobiti djeteta ili maloljetnika u kojim se slučajevima obavještava mjerodavni centar za socijalnu skrb. Kada je žrtva kaznenog djela stranac, potrebno ga je o njegovim pravima upoznati na njemu razumljivom jeziku. Nezadovoljna žrtva ima pravo uložiti prigovor, uz pravnu pomoć odvjetnika. Također, u slučajevima kada je žrtva suglasna i ako se radi o težim kaznenim djelima, policijski službenik koji vodi predmet treba dostaviti podatke o žrtvi i nadležnom kontakt-policajcu na terenu kako bi povremeno posjetio žrtvu i tako utjecao na smanjenje straha od ponovne viktimizacije (Brnetić, 2011.). Radi procesnog značaja prikupljanja obavijesti od žrtava i izbjegavanja sekundarne viktimizacije, važno je da se neformalno prikupljene obavijesti od svih žrtava fiksiraju službenom zabilježskom, ali ona u procesnom smislu nema dokaznu snagu. O formalno prikupljenim obavijestima policijski službenik dužan je sastaviti zapisnik. Dobro sastavljen zapisnik u sadržajnom i formalnom smislu, omogućava korištenje zapisnika kao dokaza, ali i izbjegavanje sekundarne viktimizacije žrtve ponovnim ispitivanjem (Kikić i sur., 2021.).

6.1.2. Važnost suradnje za učinkovito rješavanje problema

Ministarstvo unutarnjih poslova je u Hrvatskoj oformilo 20 policijskih uprava i 4 regionalna Policijska ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. U svakome od navedenih ureda određeni su policijski službenici kriminalističke policije koji se bave suzbijanjem problematike trgovanja ljudima i koji neposredno sudjeluju u identifikaciji žrtava i otkrivanju počinitelja ovog oblika organiziranog kriminaliteta (Pothorski, 2019.). Neki policijski službenici specijalizirani su za maloljetničku delinkvenciju koji se aktiviraju i u slučajevima kada je žrtva trgovanja ljudima dijete ili maloljetna osoba. Osim njih, posebnu obuku su prošli i neki službenici granične policije te sudjeluju pri otkrivanju kazneno djela

trgovanja ljudima. Programi obuke obuhvaćaju educiranje službenika o žrtvama trgovanja ljudima, o aktivnostima koje trebaju biti zadovoljene prilikom sigurnog povratka žrtve u zemlju porijekla te općenito o načinima otkrivanja počinitelja (Pothorski, 2019.).

U svrhu borbe protiv trgovanja ljudima i njenog zaustavljanja, osnovana je i SOS linija. Preko te linije građani mogu dojaviti policiji informacije o mogućem slučaju trgovanja ljudima ili bilo kojem slučaju za kojega smatraju da je povezan s trgovanjem ljudima, a isto tako, ako su u mogućnosti to mogu učiniti i žrtve (Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima 2018.-2021., prema Pothorski, 2019.). Ovom linijom nastojalo se žrtvi trgovanja ljudima omogućiti lakši i brži pristup policiji te uz to, ova linija omogućava i anonimnost za one osobe koje žele prijaviti kazneno djelo, ali ne žele otkriti svoj identitet. Prema nekim podacima, policija je putem navedene linije zaprimila 100-tinjak dojava što je u pojedinim slučajevima rezultiralo otkrivanjem i prijavljivanjem kaznenih djela i identifikacijom žrtava trgovanja ljudima. Rad linije koordiniran je između MUP-a RH, Ureda za ljudska prava i Centra za žene žrtve rata „Rosa“ iz Zagreba. U međunarodnom pogledu suradnje, MUP ostvaruje policijsku suradnju s INTERPOL-om, EUROPOL-om i SELEC-om kroz radne skupine za suzbijanje krijumčarenja osoba i trgovanja ljudima, a s ciljem što učinkovitije razmjene informacija te jačanja policijske međunarodne i regionalne suradnje temeljem bilateralnih ugovora (Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima 2018.-2021., prema Pothorski, 2019.). Novim planom za borbu protiv trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, uspostavljen je cjeloviti sustav, koji obuhvaća aktivnosti od identifikacije žrtve pa sve do njezine reintegracije u društvo. Pri ostvarivanju ovoga plana postoji cijela mreža institucija koja svaka u svojoj ulozi sudjeluje u reintegraciji žrtve. Prema ovom planu, važno je ne samo provesti cijeli postupak već ga i završiti brzo kako bi se žrtva što lakše i brže mogla reintegrirati u društvo (Pothorski, 2019.).

6.1.2.1. Mjere zaštite i prava žrtava nakon identifikacije

Ivičević Karas (2019.) predlaže da se kod mjera policijske zaštite u zaključak o pojedinačnoj procjeni navede koje su mjere zaštite od zastrašivanja i odmazde eventualno primijenjene, ili koje se predlažu, umjesto navođenja želje žrtve da ostvari odnosno pravo. Po pitanju mjera procesne zaštite, također bi u predviđenim obrascima trebalo naznačiti jesu li i koje su mjere primijenjene pri provođenju razgovora sa žrtvom. Među mjere procesne zaštite koje primjenjuje policija pripadaju primjerice: posebno obzirno ispitivanje, ispitivanje koje

provodi osoba istog spola, ispitivanje koje provodi ista osoba u slučaju opetovanog ispitivanja ili nazočnost žrtvine osobe od povjerenja. Uz to Ivičević Karas (2019.) predlaže i posebno označavanje mjere procesne zaštite koje nisu poduzete, ali se predlažu tijelima sljedećim fazama, primjerice poseban način ispitivanja uz izbjegavanje izravnog kontakta s okrivljenikom. Također i mjere opreza mogu služiti zaštiti žrtve. Tako mjera uhićenja, koju izvršava policija, nije percipirana i kao mjera za zaštitu žrtve, posebice u slučajevima nasilja u obitelji, kada je redovito primjenjivana. U tom smislu, valjalo bi i uhićenje naznačiti kao primijenjenu mjeru zaštite žrtve (Ivičević Karas, 2019.).

Jedno od glavnih načela pri djelovanju tijela i pružanju informacija žrtvama je načelo transparentnosti. Policijski službenici dužni su tako upoznati žrtvu s njezinim zakonskim pravima, informirati je o mogućnosti njezine zaštite putem izricanja mjera zaštite, uputiti ih na institucije i udruge koje pružaju pomoć žrtvama kaznenih djela, postupati obzirno prema žrtvi radi izbjegavanja sekundarne viktimizacije, obavijestiti nadležni centar za socijalnu skrb ako je riječ o djetetu žrtvi i pružiti informacije o tijeku postupka. Moslavac (2008.) ističe da je provođenje izvida kao dijela prethodnog kaznenog postupka vrlo značajno za pružanje informacija žrtvama, ali nažalost upravo u tom dijelu postupka dolazi do dodatne viktimizacije žrtava, ponajprije zbog nedovoljne obučenosti policijskih službenika koji žrtvu gledaju isključivo kao izvor saznanja o činjenicama koje su bitne za podnošenje kaznene prijave. U tim slučajevima, žrtva ostaje potpuno neinformirana u svakom pogledu, što onda uzrokuje novu traumatizaciju. Djelatnike policije stoga je nužno kontinuirano obučavati i obrazovati u pogledu pružanja informacija žrtvama kaznenih djela, budući da su upravo oni osobe s kojima žrtve trgovanja ljudima najčešće imaju prvi kontakt (Moslavac, 2008.).

6.2. Identifikacija djece žrtava trgovanja ljudima

Kada govorimo o trgovanju ljudima i djecom jedna od glavnih praktičnih postavki je kako identificirati žrtvu i potencijalnu žrtvu trgovanja ljudima. Dva su konkretna pitanja identifikacije. Prvo, identifikacija pojedinačne djece za koju je neproporcionalno veća mogućnost da će biti žrtve trgovanja ljudima u odnosu na ostalu djecu, na primjer zbog obiteljske situacije. To uključuje prepoznavanje znakova koji ukazuju da će dijete biti žrtva trgovanja ljudima i mogućnost pokretanja odgovora kroz “dječju zaštitu” da bi se spriječilo da dijete postane žrtva trgovanja. To je zapravo mjera za prevenciju trgovanja djecom koja uključuje “identifikaciju” u kontekstu dječje zaštite, a ne konvencionalnu “identifikaciju”

djeteta koje je već postalo žrtvom trgovanja. Djeca pod visokim rizikom od trgovanja radi radnog iskorištavanja ili prisilnog prosjačenja su često romska djeca, a koja nerijetko ostaju neidentificirana (Dottridge i sur., 2021.).

Prema Dottridge i suradnicima (2021.) stručni djelatnici centra za socijalnu skrb trebaju svoje djelovanje preusmjeriti na potrebe djece ulice, uključujući i prevenciju trgovanja njima. Mišljenja su da specijalisti za dječju zaštitu i drugi službenici trebaju obuku kako bi mogli prepoznati karakteristike prisilnog braka, te trgovanja za svrhe prisilnog braka od dogovorenih brakova i uobičajenih dječjih brakova koji uključuju djevojčice od 16 ili 17 godina starosti.

Prema istraživanju Dottridge i suradnika (2021.) djeca bez odgovarajuće brige i u alternativnom obliku brige bez obzira na društvenu grupu kojoj pripadaju su u velikom riziku da postanu žrtve trgovanja ljudima. Ispitanici njihovog istraživanja smatraju da posebnu pažnju treba posvetiti djeci iz domaćinstava pogođenih siromaštvom, djeci smještenoj u ustanove za zdravstvenu njegu, marginaliziranoj romskoj djeci i djeci koja su dio migrantskih obitelji, a posebno djeci bez pratnje. Identifikacija je od ključne važnosti za sposobnost žrtava trgovanja ljudima da iskoriste pomoć, podršku i mjere zaštite propisane Konvencijom. Dottridge i suradnici (2021.) smatraju kako u praksi u BiH, postoji niz prepreka da se djeca žrtve trgovanja ljudima identificiraju kao takva. Dva su načina identifikacije djece žrtava trgovanja. Naime, prvo pitanje identifikacije odnosi se na zaštitu djece koja su prepoznata kao mogući predmet trgovanja. Drugo pitanje odnosi se na onu djecu koja su već žrtve ili su bila predmet trgovanja. Djeca koja su prepoznata kao potencijalne žrtve trgovanja ljudima u svrhu radne eksploatacije ili prisilnog prosjačenja uglavnom ostaju neidentificirana. U tu kategoriju djece često ulaze djeca romskog podrijetla. Njihova neidentifikacija je moguće posljedica općenite marginalizacije Roma i općeg uvjerenja službenika da se podrazumijeva da Romi zarađuju za život prosjačenjem zbog tradicije svoje zajednice, socijalne uskraćenosti ili romske kulture, te stoga nije relevantno da li prosjače da zarade novac za sebe ili za roditelja ili posluju pod kontrolom „prosjačkog gospodara“ (odrasle osobe koja je možda trgovala tim djetetom ili je dijete dobila od trgovca ljudima). Dottridge i suradnici (2021.) ističu kako je slična situacija s romskom djecom koja su uključena u prisilni brak ili kućno ropstvo, pri čemu se „tradicionalni romski način života“ rutinski navodi kao razlog za neidentificiranje dotične osobe kao žrtve trgovanja ljudima. U dijelu organizacije i odgovora na moguće slučajeve prisilnog braka i trgovanja ljudima u svrhu prisilnog braka neophodno je da postoji

proaktivni pristup s pripadnicima romske zajednice koji igraju centralnu ulogu u inicijativama za povećanje prosječne starosti za stupanje u brak. Osim toga, od važnosti je i pružiti obuku kako stručnjacima za zaštitu djece, tako i službenicima za provođenje zakona, koja će im omogućiti da prepoznaju karakteristike prisilnog braka i razlikuju slučajeve prisilnog braka i trgovanja u svrhu prisilnog braka od ugovorenih brakova i dječjih brakova (Dottridge i sur., 2021.). Do sada, u BiH nisu uspjele inicijative za borbu protiv trgovanja djecom u romskim zajednicama. Naime, glavni razlog neuspjeha svakako jest to što te inicijative nisu uključivale predstavnike romskih zajednica kao aktere i pokretače promjena. Osim toga, još uvijek je velika prepreka identifikacije romske djece žrtava trgovanja ljudima i komunikacijska barijera, zbog toga što državni službenici ne govore romski jezik, kao i nedostatak povjerenja romskih zajednica u državne ili nevladine organizacije, osim onih koje vode Romi (Dottridge i sur., 2021.).

Ispitanici u istraživanju Dottridge i suradnika (2021.) naglasili su potrebu da državne institucije i nevladine organizacije ojačaju svoj kapacitet za prepoznavanje ulične djece koja su žrtve trgovanja ljudima uz uključivanje lidera i drugih odraslih osoba iz relevantne romske zajednice kao i uvođenja šireg paketa mjera koji će službenicima i drugim akterima civilnog društva omogućiti da djeluju na nediskriminatoran način. Sličan način rješavanja problema razvijen je u drugim zemljama jugoistočne Europe. Uz to ispitanici preporučuju i uvođenje policijskog rada u zajednicu (OSCE, 2011., prema Dottridge i sur., 2021.).

6.3. Posebno ranjive skupine- žene i djeca

Kada su muškarci žrtve trgovanja, njima se uglavnom trguje zbog rada u tzv. tri D poslovima (*Dirty, Difficult and Dangerous*) (www.unodc.org., prema Belušić i sur., 2006.). Što se pak tiče stanja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, žrtve su najčešće osobe ženskog spola, mlađe životne dobi podrijetlom iz jugoistočne Europe (Srbije, Bosne i Hercegovine, Moldavije, Ukrajine i Rumunjske), a koje su podvrgnute seksualnoj eksploataciji. Neke odrednice trgovanja ljudima u Hrvatskoj su: međunarodni karakter počinjenja, spolno i fizičko nasilje, dugotrajnost te izrazito ranjiv položaj žrtve (Belušić i sur., 2006., prema Marguč i Žganec, 2021.).

Djecom se uglavnom trguje zbog nekoliko vrsta zloupotrebe: posvajanja, rada u kućama, zabave, seksualne eksploatacije (djecja pomografija i prostitucija), a nerijetko je riječ o

kombinaciji tih vrsta zloupotrebe (Selak-Zivkovic, Ustic, 2003., prema Belušić i sur., 2006.). Djecu se ponekad prodaje i u specifično roblje, da postanu djeca ratnici. Djeca koja predstavljaju „laku metu“ trgovcima ljudima su djeca koja potječu iz obitelji u kojoj su roditelji razvedeni i imaju loše odnose; djeca koja žive u socijalno i ekonomski ugroženoj obitelji; djeca bez roditeljske skrbi; djeca koja su zbog ratnih događanja ostala bez jednoga ili oba roditelja; djeca koja su smještena u institucijama; djeca koja dolaze iz obitelji čiji su roditelji na radu u inozemstvu; djeca iz obitelji s bratom ili sestrom sa smetnjama u psihičkome i/ili fizičkome razvoju; djeca koja dolaze iz obitelji gdje su roditelji ili sama djeca ovisnici o psihoaktivnim supstancama i alkoholu; djeca koja dolaze iz obitelji bez prijavljenoga boravišta/prebivališta (npr. romske i raseljene obitelji); djeca koja dolaze iz obitelji koje toleriraju kasne izlaske i slične situacije nedovoljnoga roditeljskog nadzora (Rizvo i Tahirović, 2007., prema Musa, 2017.).

Migrantska kriza u Europi, koja je zavládala proteklih nekoliko godina, kao i razdoblja rata, rizični su događaji za razvoj i širenje trgovanja ljudima. Među migrantima djeca su posebno prepoznata kao ranjiva skupina u riziku da postanu žrtve trgovanja ljudima, osobito kada su odvojena od svojih roditelja ili srodnika ili su bez ikakve pratnje. U svojem djelovanju kroz migrantsku krizu, trgovci ljudima zloupotrebljavaju sustav azila tako da prisiljavaju žrtve da zatraže azil, što omogućava njihovo lakše kretanje u okviru Schengenskog prostora (Europol, 2016., prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.). Problemi vezani uz migrantsku krizu nisu zaobišli ni Republiku Hrvatsku. Tako je GRETA u jednom izvještaju upozorila na povećan broj djece bez pratnje te na zabrinjavajuću pojavu da ta djeca često vrlo brzo nestaju iz prihvatnih centara za tražitelje međunarodne zaštite. Tim izvještajem zatraženo je pojačanje napora na sprječavanju trgovanja djecom, kao i općenito proaktivniji pristup svih relevantnih institucija identifikaciji žrtava trgovanja ljudima, osobito među tražiteljima azila, u prihvatnim centrima za strance te općenito među migrantima (Greta, 2016., prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.).

Kao jedan od ranije navedenih „*push*“ faktora (ekonomske prirode, socijalnih okolnosti u kontekstu nezaposlenosti i siromaštva) koji guraju djevojke i žene iz njihovog okruženja da se otisnu u svijet u potrazi za boljim životom i čini ih dodatno ranjivima, je prema Obradović (2006., prema Matak i Vargek, 2012.) i diskriminaciju spolova te nasilje u obitelji. Naime, žrtve nasilja u obitelji su osobe koje su bile dugo vremena izložene nasilju i zlostavljanju te one (uglavnom se radi o ženama) objektivno nisu više u stanju prepoznati i percipirati određene ponude iza kojih se krije prijevara. Nerijetko takve osobe traže izlaz iz dotadašnje

mukotrpane situacije, u nadi za bolje plaćenim poslom koji će im osigurati život dostojan čovjeka. Izlaz predstavljaju tzv. „pull“ faktori poput velike zarade, poboljšanja socijalnog položaja, zamišljeni „glamurozni život“ svakodnevnog Zapadne Europe.

Kada su žene žrtve trgovanja, njima se najviše trguje u svrhu seksualne eksploatacije (prostitucija i pornografija), one dolaze većinom iz siromašnih obitelji, a često ih prevare ljudi koje poznaju i kojima vjeruju (Ilkić, 2008., prema Matak i Vargek, 2012.). Oduzimaju im sve osobne stvari uključujući i osobne dokumente, te se tako djevojke nađu u stranoj zemlji bez identiteta i postaju tuđe „vlasništvo“. Iz te situacije vlastitim naporom ne mogu izići, nad njima se vrši fizičko i psihičko nasilje, ukinuta su im sva ljudska prava, a prehrana im je nedostatna i nekvalitetna. Uvjeti stanovanja i pružanja usluga, uglavnom prostitucije, su ispod svih minimuma. Nemaju dovoljno sredstava za život, odgovarajuću odjeću, a često je jedina dopuštena odjeća donje rublje. Njihovo kretanje strogo je ograničeno, a medicinske usluge im nisu dostupne. Socijalne i zdravstvene posljedice takvog „života“ vrlo su ozbiljne. Žrtve su nerijetko zaražene spolno prenosivim bolestima i prepuštene tiraniji svojih „vlasnika“ i klijanata (Stulhofer, Raboteg-Saric, Marinović, 2002., prema Belušić i sur., 2006.).

6.4. Kulturološke razlike koje pogodno utječu na razvoj trgovanja ljudima

Žrtvom ropskih odnosa najlakše postaju marginalizirane osobe ili osobe koje pripadaju marginaliziranoj društvenoj skupini, odnosno osobe kojima je onemogućen pristup važnijim društvenim položajima i moći (Musa, 2017.). Žrtve trgovanja ljudima su nerijetko stigmatizirane po nekoj od mnogobrojnih osnova i najčešće žive isključeno iz svoje zajednice, na samoj margini društva. Prema dostupnim podacima, romsko stanovništvo BiH ukupno čini oko 45.500 ljudi u cijeloj zemlji. Romi u BiH općenito su prepoznati kao najveća, najzanemarenija i najugroženija manjina u zemlji, koja živi u stanju kroničnog, višedimenzionalnog siromaštva, a literatura o trgovanju ljudima u BiH potvrđuje da se romska djeca jedna od najugroženijih u pogledu trgovanja ljudima (Dottridge i sur., 2021.). Kada govorimo o romskoj populaciji treba priznati da bi postojeća percepcija i stigma vezana uz njih mogle imati negativne efekte na identifikaciju žrtava trgovine od strane najizloženijih profesionalaca, koji ili ne bi prepoznali znakove trgovine kad se dogodi ili bi ih kvalificirali kao slučajevne romske kulturološke prakse, što je onda posljedično štetno za djecu.

Kao osnovni uzroci osjetljivosti romske djece na trgovanje ljudima, trebali bi se uzeti u obzir sljedeći faktori:

- a) Siromaštvo i nezaposlenost uzrokuju da romske obitelji pribjegavaju strategijama preživljavanja koje uključuju zavisnost od prihoda koje ostvaruju djeca i zahtijevaju od njih da napuste školu prije dostizanja potrebne minimalne dobi za ulazak u radni odnos;
- b) Socijalna isključenost- kao rezultat nedostatka evidentiranja rođenja, nedostatka prijave prebivališta i osobnih dokumenata što onda značajno ograničava njihov pristup osnovnim uslugama u zemlji, uključujući škole i zdravstvenu zaštitu;
- c) Nizak nivo obrazovanja- pogoršava socijalnu isključenost, stvarajući diskriminaciju u ranoj dobi i utječe na romske zajednice da se oslanjaju sami na sebe i da imaju malo socijalnih veza s osobama koje nisu Romi, što također potiče diskriminaciju;
- d) Povijest prethodnog zlostavljanja i eksploatacije djece radi postizanja ekonomskih ciljeva, koji se obično opravdavaju i pogrešno tumače kao „romski kulturološki običaji“ (Dimitrova i sur., 2015., prema Dottridge i sur., 2021.).

Romska djeca nerijetko se suočavaju s diskriminacijom od strane nastavnika i vršnjaka, daleko putuju da bi stigla do škole i nisu u mogućnosti priuštiti školski pribor, odjeću i hranu. Diskriminacija romske djece dovela je do nesrazmjerno visokih stopa upisa romske djece u posebne škole za djecu s poteškoćama u učenju. Pandemija COVID-19 dodatno je unazadila njihov položaj daljnje nesigurnosti i ugroženosti, ometajući im pristup osnovnim uslugama i time povećavajući njihov rizik za trgovanje romskom djecom (Dottridge i sur., 2021.).

Osim djece Roma, posebno osjetljiva skupina su i djeca migranti. „Zatvaranjem“ rute zapadnog Balkana 2016. godine, povećao se broj osoba blokiranih u BiH. U zemlji je bilo oko 500-600 djece tražitelja azila bez pratnje. Dio djece tom prilikom smještan je u prenatrane prihvatne objekte, a dio je imao jako malo ili nimalo pristupa podršci. Da bi izbjegli strože postupke za djecu, djeca migranti su se nerijetko prijavljivali kao odrasli. Budući da ne postoji efektivan postupak procjene starosti za djecu migrante, mnoga djeca nikada nisu evidentirana i ostaju izuzetno ugrožena u pogledu trgovine ljudima (Dottridge i sur., 2021.).

Iako trgovanje ljudima pogađa sve kategorije ljudi, ipak postoje faktori koji određene skupine čine ranjivijima. Primjer su manjinske zajednice koje su marginalizirane ili su često u nepovoljnom položaju u odnosu na većinski dio društva. Faktori koji dovode do toga da su Romi, ali i drugi, žrtve trgovanja ljudima, obuhvaćaju nekoliko oblika diskriminacije. Tako

siromaštvo i socijalna isključenost koje za posljedicu imaju nisku razinu obrazovanja, visoku stopu nezaposlenosti, obiteljsko nasilje, odrastanje na socijalnoj pomoći i ovisnost o drogama. Razlog zašto su upravo Romi žrtve trgovanja ljudima u natproporcionalnom broju je to što su ovi problemi naglašeniji među Romima zbog njihove društvene marginaliziranosti, te je time i sam rizik od postajanja žrtva trgovanja ljudima mnogostruko veći (<https://romi.hr/vijesti-rnv/hrvatska/romi-cestezrtve-trgovine-ljudima>, 2020.).

7. USLUGE I PRAVA ŽRTAVA

Kao posljedica bivanja žrtve, velika većina žrtava suočava se s različitim traumama. Proces pomoći žrtvi treba prilagoditi specifičnim okolnostima, potrebama, kulturnim odrednicama te drugim obilježjima. Stoga je od iznimne važnosti da u procesu pružanja pomoći sudjeluje multidisciplinarni tim koji će imati znanja i alate pružiti potrebnu zaštitu i pomoć žrtvama (Marguč i Žganec, 2021.). Posljedice koje pogađaju žrtve trgovanja ljudima su različite i kreću se od psihičkih i fizičkih trauma pa sve do smrti. „Žrtva kaznenog djela ima pravo tražiti informacije o policijskoj obradi i njezinu završetku, informacije o svom podnesku u tijeku policijskoga postupanja, potvrdu o prijavljenom kaznenom djelu, uložiti prigovor, zatražiti i dobiti pravnu pomoć odvjetnika, pomoć i podršku bliske osobe, koja je može pratiti u postupcima na policiji, sudu, centru za socijalni rad“ (Brnetić i Kralj, 2009.:507). Također, žrtva ima pravo na pomoć i podršku mjerodavnih vladinih institucija odnosno zdravstvenih, socijalnih, savjetodavnih centara kao i nevladinih organizacija za pomoć žrtvama nasilja, a policija je dužna obavijestiti žrtvu o organizacijama koje joj mogu pružiti podršku i pomoć (Brnetić i Kralj, 2009.). Svaka je država stranka prema odredbama Konvencije dužna usvojiti zakonodavne i druge mjere u svrhu pomoći žrtvama u njihovu fizičkom, psihološkom i socijalnom oporavku. Takva pomoć uključuje: životni standard dostatan za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, i to putem mjera kao što su: prikladan i siguran smještaj, psihološka i materijalna pomoć, pristup hitnoj medicinskoj skrbi, usluge prevođenja i tumačenja, savjetovanje i informiranje, posebice o njihovim zakonskim pravima i uslugama koje su im dostupne, na jeziku koji razumiju, pristup obrazovanju za djecu te pomoć koja će im omogućiti da se njihova prava i interesi iznesu i razmotre u odgovarajućim fazama kaznenog postupka protiv počinitelja (Moslavac, 2008.). Sigurnim smještajem, smatra se mjesto gdje je žrtva zaštićena od utjecaja osobe osumnjičene za počinjenje kaznenog djela. Na području RH osnovana su službena sigurna skloništa za žrtve trgovanja ljudima, ustrojena

prema najmodernijim standardima, koja se financiraju iz državnog proračuna. Radi sigurnosti žrtava, nadležna policijska uprava obavlja po potrebi pojačanu ophodnju u okruženju u kojemu se sklonište nalazi. Ako žrtva ne želi boraviti u skloništu, osigurava joj se boravak u alternativnom sigurnom smještaju, gdje joj je pružena istovjetna pomoć i zaštita. U sigurnom smještaju žrtvama se osigurava potpuna potrebna pomoć (psihosocijalna, zdravstvena, pravna) i zaštita, na temelju prethodno izrađenog individualnog programa koji donosi ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi, u suradnji s nevladinim organizacijama (Moslavac, 2008.). Cilj svih aktivnosti, utemeljenih na individualiziranim programima, jest resocijalizacija žrtava, premošćivanje trauma i reintegracija u društvo. Po potrebi žrtvama se može omogućiti dodatno obrazovanje i pružiti pomoć pri zapošljavanju. Neadekvatna socijalna reintegracija žrtava trgovanja ljudima znači vraćanje u isti stigmatizirani svijet socijalne isključenosti koji egzistira na marginama društva. Taj svijet ne može pružiti žrtvi ništa više osim mogućnosti da ponovno postane žrtva (Musa, 2017.).

Posebna zaštita djece žrtava trgovanja ljudima pri provedbi kaznenog postupka regulirana je odredbama Zakona o sudovima za mladež. Taj zakon propisuje da su sudac za mladež i istražni sudac, dužni osobito se obazrivo odnositi prema djetetu ili maloljetniku na štetu kojeg je počinjeno kazneno djelo, imajući na umu njegovu dob, obilježja njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov odgoj i razvoj, a ispitivanje djeteta ili maloljetnika treba se obaviti uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe (Moslavac, 2008.). Sekundarna viktimizacija žrtava realna je opasnost, poglavito kod takvih teških kaznenih djela s elementima nasilja i značajnim zatiranjem ljudskosti i temeljnih prava žrtava, slijedom čega suci moraju osobito pažljivo postupati radi zaštite djece žrtava trgovanja ljudima. Sekundarnu viktimizaciju žrtva trpi nakon počinjenog kaznenog djela zbog neadekvatne reakcije socijalne sredine. Naime, ona nastaje zbog višekratnog ponavljanja opisa inkriminiranog događaja u obitelji, to jest višestrukog ponovnog proživljavanja doživljene traume, nestručnog saslušavanja u policiji, državnom odvjetništvu i na sudu. Moguće ju je izbjeći isključivo odgovarajućom izobrazbom osoba koje dolaze u kontakt sa žrtvama (Moslavac, 2008.). Ispitivanje djece ili maloljetnih žrtava može se provesti najviše dva puta i tako da se saslušanje svjedoka/žrtve snima putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka, bez nazočnosti suca i stranaka u prostoriji gdje se svjedok nalazi, ali tako da mu stranke mogu postavljati pitanja putem istražnog suca i psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe. Zakonom o sudovima za mladež, određeno je suđenje punoljetnim osobama za kaznena djela počinjena na štetu maloljetnika tim sudovima,

štiteći tako interes djece i maloljetnika, želeći im time pružiti pomoć i zaštitu u slučajevima kad su žrtve kaznenih djela (Moslavac, 2008.).

Uključenje u program zaštite podnosi glavni državni odvjetnik, na prijedlog nadležnog državnog odvjetništva ili ugrožene osobe, kad se na drugi način ne može osigurati slobodan iskaz u kaznenom postupku. Takvu zaštitu provodi posebna Jedinica za zaštitu, na temelju zaključenog ugovora s ugroženim osobama. Mjere zaštite ugroženih osoba su: tjelesna i tehnička zaštita- neposrednom zaštitom s ciljem sprječavanja ugrožavanja života, zdravlja, tjelesne nepovredivosti, slobode ili imovine ugrožene osobe; premještanje ugrožene osobe privremeno ili trajno s mjesta prebivališta ili boravišta na drugu lokaciju koju odredi Jedinica za zaštitu. Premještanje je moguće na teritoriju Republike Hrvatske ili izvan njega sukladno međunarodnim ugovorima. Mjere prikrivanja identiteta obuhvaćaju izradu i uporabu osobnih isprava u kojima su privremeno promijenjeni osobni podaci, kao i izradu i uporabu isprava o vlasništvu ugrožene osobe. Posljedica toga nije stvarna izmjena osobnih podataka i podataka o vlasništvu u odgovarajućim evidencijama, a promjena identiteta izmjenjena je dijela ili svih osobnih podataka osobe uključene u program, koja nema utjecaja na statusna i druga prava i obveze te osobe. Promjena identiteta krajnja je mjera koja se rabi ako se sigurnost ugrožene osobe ne može osigurati provedbom blažih mjera (Moslavac, 2008.).

U sustavu socijalne skrbi žrtve mogu ostvariti pravo na savjetovanje, pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća, pomoć za uzdržavanje, pomoć za podmirenje troškova stanovanja, jednokratnu pomoć, doplatak za pomoć i njegu, pomoć i njegu u kući, osobnu invalidninu, osposobljavanje za samostalan život i rad, skrb izvan vlastite obitelji i druge pomoći (Moslavac, 2008.). Po pitanju podrške djeci žrtvama trgovanja ljudima, Dottridge i suradnici (2021.) u svom istraživanju ističu niz nedostataka u pristupu djeci. Naime, smatraju da djeca trebaju dobiti puno bolju i opširniju podršku od stručnjaka, a ne samo podršku na sudovima. Preporučuju da socijalni radnici iz Centara za socijalni rad trebaju preuzeti aktivniju ulogu u pružanju podrške djeci u toku kaznenog postupka (bilo da su djeca u svojstvu žrtava ili svjedoka), što su zaposlenici i potvrdili uz objašnjenja kako su često nailazili na teškoće u organiziranju odgovarajuće podrške i zaštite za žrtve, dijelom zbog administrativnih razloga, a dijelom zbog nedostatka resursa. Osim toga, uočen je nedostatak suradnje između pravosudnih institucija i socijalnih službi. Moslavac (2008.) problematizira položaj žrtve u sustavu kaznenog pravosuđa gdje ona služi kao izvor saznanja i dokazno sredstvo. Pri tome smatra da se nerijetko, sasvim ili u velikoj mjeri zanemaruju prava i zaštita

žrtava. Naravno, žrtve jesu pouzdan i vjeran izvor saznanja u kaznenom postupku, no njihova saznanja ne smiju ići na njihovu štetu i na štetu njihovih ljudskih prava i sloboda, već pravosuđe u cjelini mora osigurati odgovarajuće mjere zaštite žrtava kako bi istodobno osiguralo dokazivanje kaznenog djela trgovanja ljudima, što je neodvojivo povezano i u međusobnoj uzročnosti. Nadzorni odbor Projekta podrške žrtvama kaznenih djela donio je Smjernice za pružanje informacija žrtvama kaznenih djela u pretkaznenom i kaznenom postupku. Tim Smjernicama jamči se pravedan odnos i obzirnost, uz pružanje podrške u resocijalizaciji žrtvama. Cilj Smjernica je povezivanje i bolja suradnja tijela pretkaznenog i kaznenog postupka glede pružanja svih potrebnih informacija žrtvama; povećanje spremnosti žrtava na prijavljivanje počinjenih kaznenih djela i davanja iskaza, skraćivanje trajanja sudskih postupaka zbog odgoda uzrokovanih nesuradnjom žrtava te povećanje povjerenja javnosti u kazneno zakonodavstvo (Moslavac, 2008.).

Potrebe žrtve za zaštitom nisu konstantno jednake. Zbog toga je potrebno i nužno pojedinačnu procjenu provoditi kontinuirano, ne samo uz međusobnu blisku suradnju svih procesnih tijela, nego i uz suradnju s organizacijama, obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, ustanovama socijalne skrbi i drugim važnim dionicima, što će onda doprinijeti kvalitetnijoj pojedinačnoj procjeni i u konačnici primjeni optimalnih mjera zaštite u odnosu na konkretnu žrtvu (Ivičević Karas, 2019.). Osim suradnje institucija i organizacija u Republici Hrvatskoj, jako je važna međunarodna stručna suradnja kako bi se prenijeli i koristili primjeri tzv. dobre prakse, odnosno razmijenila iskustva u rješavanju praktičnih problema i novih načina rada (u okviru postojećih zakonskih normi) u cilju iznalaženja što učinkovitijeg otkrivanja slučajeva, procesuiranja počinitelja i zaštite žrtava (Vukadin Kovčo i Jelenić, 2003.).

8. PRAKTIČNE SMJERNICE

Božić (2015.) smatra da bi dobra preventivna mjera sprječavanja, uočavanja i prepoznavanja mogućnosti pojave nezakonitih i kriminalnih radnji trgovanja ljudima, bila provoditi kampanje za informiranje javnosti o problemu krijumčarenja ljudi i trgovanja ljudima. Navodi da se javnost se mora upozoriti na uzroke i posljedice ovog oblika kriminala i biti svjesna da se trgovanje ne događa tamo negdje daleko, već da je ono prisutno i na našim područjima. Mišljenja je kako s preventivnim mjerama i informiranjem treba započeti već u školama i dječjim vrtićima te da i razmjena iskustava putem međunarodnih konferencija na temu

trgovanja ljudima i krijumčarenja ljudi može pomoći u pronalasku rješenja određenih problema u pogodnim državama. Uz to ističe i obrazovanje novinara kao vrlo bitan element za istraživačko novinarstvo kako u cilju stjecanja saznanja u kojoj je mjeri zapravo taj oblik kriminala prisutan u našoj zemlji, koji su mogući pojavni oblici, ali i načini suzbijanja takvog kriminala, a sve u svrhu preventivne pomoći i zaštiti žrtava uz što bolje i kvalitetnije informiranje javnosti (Božić,2015.).

8.1. Pitanje kažnjavanja žrtava trgovanja ljudima i viktimizacije

Osoba koja je oštećena kaznenim djelom ne mora nužno biti izravna žrtva kaznenog djela, već može biti samo tzv. oštećenik. Iz takve definicije proizlazi da je oštećenik širi pojam, budući da osim žrtve obuhvaća i druge osobe koje u svojstvu oštećenika aktivno sudjeluju u postupku. Žrtva kaznenog djela, kao osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda, može, ali ne mora aktivno sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik. Stoga je žrtve moguće podijeliti u dvije grupe: žrtve koje aktivno sudjeluju u postupku, tj. žrtve - oštećenici i žrtve koje ne sudjeluju aktivno u postupku, postupovno neaktivne žrtve, tj. žrtve koje nisu oštećenici (Brnetić, 2009.). Sve žrtve kaznenog djela imaju prava na poseban obzir svih tijela koja sudjeluju u postupku i zaštitu od utjecaja drugih sudionika kaznenog postupka, na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela te sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenici. Proširen je katalog prava za žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina. Naime, ove žrtve imaju pravo i na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpe teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela te pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog proračuna, a osobitu zaštitu i prava uživaju djeca i mlađi maloljetnici (Brnetić, 2009.). Prema Direktivi 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća (prema Božić, 2017.) pod žrtvom se podrazumijeva “svaka fizička osoba koja je pretrpjela štetu, uključujući tjelesnu, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je izravno uzrokovan kaznenim djelom. Žrtvom se smatraju i članovi obitelji osobe čija je smrt izravno uzrokovana kaznenim djelom i koji su pretrpjeli štetu kao posljedicu smrti te osobe.” Žrtva trgovanja ljudima nije i ne može biti kriva za počinjenje kaznenog djela pa stoga ne može niti kazneno odgovarati, sukladno Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima i

Direktivi EU 2011/36/EU o prevenciji i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti žrtava. Ta Konvencija obvezuje države potpisnice da osiguraju mogućnost nekažnjavanja žrtava trgovanja ljudima kada su bile uključene u nezakonite aktivnosti, dok god su bile prisiljene tako postupati. Konvencija jamči žrtvama mogućnost nekažnjavanja, ali ne i mogućnost nepokretanja kaznenog postupka (Božić, 2017.).

Trgovci ljudima nerijetko djeluju i kroz aktivnosti pravnih osoba, kao što su turističke agencije, agencije za bračno posredovanje, sex-shopovi, noćni klubovi, bordeli ili agencije za zapošljavanje (Doležal, 2007.). Kažnjavanje fizičkih osoba nije dovoljno učinkovito u potrazi za glavnim počiniteljima kaznenih djela trgovine ljudima. Djelovanje pravnih osoba nastavlja se nekažnjeno tako što se pronalaze osobe koje zamjenjuju pojedince u zatvoru. Upravo iz tih razloga treba postojati i kaznena odgovornost pravnih osoba kroz čiju se djelatnost trgovanje provodi. U mnogim slučajevima teško je dokazati umiješanost fizičkih osoba koje rade za pravne osobe. Štoviše, glavnu dobit ostvaruju upravo pravne osobe umiješane u trgovanje ljudima, a ne pojedinci koji samo surađuju (Kartusch, 2001., prema Doležal, 2007.).

Kazneni zakoni nekih zemalja ne sadrže definiciju kaznenog djela trgovanja ljudima kao zaseban institut, pa se kažnjavanje odvija u okviru drugih postojećih kaznenih djela. Primjerice, trgovanje ženama radi prisilne prostitucije tretira se odredbama protiv krijumčarenja i kaznenih djela u vezi s prostitucijom, kao što je svodništvo ili širenje prostitucije. Ograničeni doseg ovih zakona omogućava niske kazne za djela trgovanja ljudima, što onda u konačnici nije u skladu s ozbiljnom i brutalnom prirodom kaznenog djela trgovanja ljudima (OSCE/ODIHR, 1999., prema Doležal, 2007.). Osim što nekada zakonodavstvo nije dostatno za kažnjavanje trgovaca ljudima, ono se ponekad i prema žrtvama trgovanja ljudima neadekvatno primjenjuje. Naime, ponekad se prema žrtvama također kazneno postupa zbog ilegalnog ulaska u zemlju ili ilegalnog rada, jer se zakoni automatski i mehanički primjenjuju. Takav je primjer i kada se trgovanje ljudima izjednačava s radom u seks industriji, bez obzira je li u pitanju prisilni rad ili ne (Doležal, 2007.).

2005. godine je u okviru Vijeća Europe donesena je Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima, koja je započela zaokret u međunarodnom pravu u odnosu prema žrtvama takvih kaznenih djela. Tom je Konvencijom afirmirano shvaćanje da trgovanje ljudima nije samo povreda kaznenog prava koja je orijentirana na počinitelja, već se radi o povredi temeljnih ljudskih prava zbog kojeg države imaju pozitivnu obvezu sprječavanja ove pojave i moći žrtvama. Države su Konvencijom također obvezane osigurati mogućnost da se kazne ne izriču

žrtvama za njihovo sudjelovanje u nezakonitim aktivnostima, u onoj mjeri u kojoj su one to bile prisiljene učiniti. To je tzv. odredba o nekažnjavanju žrtava. Konvencija ne određuje na koji način države trebaju provesti ovu odredbu - važno je samo da se postigne svrha, a to je nekažnjavanje žrtava, jer su žrtve vrlo često prisiljene činiti radnje koje same za sebe predstavljaju kazneno djelo ili prekršaj (Matak i Vargek, 2012.).

Kada govorimo o trgovanju ljudima u svrhu seksualne eksploatacije kao jednom od najčešćih pojava oblika trgovanja ljudima, razlikujem prisilnu prostituciju, eksploatacijske seksualne djelatnosti i seksualni rad (Štulhofer i sur., 2002., prema Matak i Vargek, 2012.). Pojam prisilna prostitucija označava pružanje seksualnih usluga pod prinudom (prijetnjama, iznuđivanjem ili nasiljem). Eksploatacijske seksualne djelatnosti su seksualne usluge žena kojima se sustavno uskraćuje ili otima zarada. U takvim slučajevima često je riječ o ženama koje su vjerojatno znale ili naslućivale da će se baviti prostitucijom, ali očekivale naknadu koja će im omogućiti egzistenciju. Seksualni rad ili dobrovoljna prostitucija označava pak slobodno izabran i relativno dobro plaćen posao, pri čemu je od središnje važnosti sloboda napuštanja profesije, te se takav seksualni rad, ne može smatrati seksualnim trgovanjem.

Problematika identificiranja žrtava trgovanja ljudima i njihova tretiranja u odnosu na tretiranje migranata često je nezgodna i nemoguća do konačnog odredišta žrtve. Zbog toga su nerijetko žrtve tretirane kao kriminalci kako u zemljama odredišta, tako i u zemljama tranzicije ili porijekla te se prema takvim osobama pokreću postupci zbog nezakonitog ulaska i boravka ili njihovog ilegalnog radnog statusa, pa nerijetko takve osobe bivaju deportirane u zemlje porijekla (WGTP, 2010., prema Munivrana Vajda i sur., 2016.). Kao rezultat propusta identificiranja žrtve, one ne mogu ostvarivati svoja prava koja im kao žrtvama trgovanja ljudima pripadaju te su izložene sekundarnoj viktimizaciji od strane institucija. To također umanjuje mogućnost pomoći u daljnjoj istrazi i kažnjavanju eksploatatora. Svrha je klauzule nekažnjivosti izbjegavanje pokretanja postupaka odnosno nekažnjavanje žrtava trgovanja ljudima i kada su one bile uključene u nezakonite aktivnosti. Njezina provedba izaziva niz praktičnih i teorijskih problema, a osim toga podrazumijeva prethodnu uspješnu identifikaciju žrtve (Ofak i Munivrana Vajda, 2019.).

8.2. Međuresorna suradnja

Neuspjeh u identifikaciji žrtve znači daljnje zadiranje njezinih ljudskih prava, a nadležna tijela kaznenog progona istodobno gube nužnoga svjedoka za pokretanje i provedbu kaznenog postupka protiv počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima (Vijeće Europe, 2002., prema Moslavac, 2008.). Važno je osigurati da različita tijela međusobno surađuju i da surađuju s drugim mjerodavnim potpornim organizacijama, kako bi žrtve bile identificirane u postupku i dobile svu potrebnu brigu i skrb koja im je potrebna, uključujući i dozvolu boravka ako im je potrebna. Protokol o trgovanju ljudima u Republici Hrvatskoj izrađen je upravo s ciljem određivanja nositelja obveza i načina postupanja tijekom identifikacije i postupaka pružanja pomoći i zaštite žrtvama trgovanja ljudima. Donio ga je Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, 2012. godine. Uz Protokol, Nacionalni referalni sustav je temelj pružanja podrške, zaštite i formalne identifikacije žrtava trgovanja ljudima. On navodi korake koje poduzimaju nadležna tijela Nacionalnog referalnog sustava. Naime, ako je osoba identificirana kao žrtva trgovanja ljudima, nadležna tijela Nacionalnog referalnog sustava postupaju na sljedeći način: Ministarstvo unutarnjih poslova u suradnji s Hrvatskim Crvenim križem i organizacijama civilnog društva identificira žrtvu trgovanja ljudima. Ako je žrtva maloljetna, u proces identifikacije će se uključiti i tijelo nadležno za poslove socijalne skrbi. Sljedeći je korak obavještanje nacionalnog koordinatora za suzbijanje trgovanja ljudima te potom obavještanje koordinatora mobilnih timova koji izlaze na teren, provode inicijalni razgovor te pružaju žrtvi temeljni oblik pomoći i zaštite ako žrtva odluči prihvatiti pruženu zaštitu i pomoć (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, 2019., prema Marguč i Žganec, 2021.).

Hrvatska ima četiri mobilna tima za pružanje prvih oblika pomoći i zaštite žrtava trgovanja ljudima u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku koji su nadležni za određene županije. Mobilni se tim sastoji od jednog predstavnika za socijalnu skrb, jednog predstavnika Hrvatskog Crvenog Križa i dva predstavnika organizacija civilnog društva, a svi su članovi posebno educirani za rad sa žrtvama trgovanja ljudima (Latković, 2014., prema Marguč i Žganec, 2021.). Rad sa žrtvama trgovanja ljudima trebao bi se temeljiti na empatičnom pristupu, odnosno, stručni djelatnici bi trebali djelovati s pozicije neosuđivanja, neutralnog stava i dosljedno, te stvoriti sigurni prostora za žrtvu, da bez straha podijeli svoje iskustvo (Pearce, 2011., prema Marguč i Žganec, 2021.). Dakle, pristup u radu sa žrtvama trgovanja ljudima treba biti orijentiran na korisnika i na prvom mjestu su njegove potrebe. Takav pristup djeluje onda potvrdno na

žrtvino iskustvo što utječe na njezin osjećaj ponovnog dobivanja kontrole nad svojim životom, potiče se povjerenje i sigurnost te se motivira korisnika da aktivno sudjeluje u procesu zacjeljivanja traume (Kalergis, 2009., prema Marguč i Žganec, 2021.). U kontekstu podrške žrtvama, veoma je važan multiagencijski pristup i suradnja državnih tijela, nevladinih organizacija i ostalih subjekata angažiranih u postupku pomoći, podrške i zaštite. Glavni zadatak ovih organizacija treba biti pružanje stručne psihološke, zdravstvene i ekonomske pomoći, ohrabrenje i osnaživanje s ciljem njihove ponovne reintegracije u zajednicu (Božić, 2017.).

8.3. Posljedice trgovanja ljudima na žrtvu

Kao što je ranije navedeno, žrtve trgovanja ljudima suočavaju se s nizom psihofizičkih problema uslijed proživljene traume. Od trenutka kada postanu žrtve, pa i nakon što uspiju pobjeći, suočavaju se s nizom psihičkih i fizičkih problema, koje uključuje i pojavu PTSP-a (Hopper i Gonzalez, 2018., prema Marguč i Žganec, 2021.). Obzirom na narušenu psihofizičku ravnotežu, nije realno očekivati da će se žrtva samoinicijativno informirati o svojim pravima kako bi ih ostvarila i dobila odgovarajuću zaštitu koja joj pripada. Prema Contreras, Kallivayalil i Lewis Herman (2017., prema Marguč i Žganec, 2021.) glavna stanja koja se javljaju kod žrtve kao posljedica proživljene traume su stid i manjak povjerenja prema ljudima, pa tako i prema stručnim djelatnicima. Pružanje psihosocijalne pomoći identificiranim žrtvama trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj iziskuje visok stupanj suradnje različitih dionika i njihovu visoku kompetentnost. Prepreke koje onemogućuju adekvatno pružanje pomoći i zaštite žrtvama trgovanja ljudima su vezane uz manjak educiranosti i senzibiliziranosti stručnjaka i općeniti nedostatak ljudskih, financijskih i materijalnih resursa, kako za rad udruga koje se bave ovom tematikom tako i ustanova u javnom sektoru.

U Hrvatskoj je kroz Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima prepoznata i navedena uputa o sudjelovanju pružanja sveobuhvatne stručne pomoći kroz suradnju relevantnih ustanova, organizacija civilnog društva i Hrvatskog Crvenog križa (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, 2012., prema Marguč i Žganec, 2021.). Marguč i Žganec (2021.) navode kako sveobuhvatna pomoć i zaštita koja se osigurava žrtvama kroz suradnju državnih institucija, organizacija civilnog društva i na druge načine treba biti planirana i ciljana, a stručnjaci koji sudjeluju u pružanju pomoći

dobro upoznati s fenomenom trgovanja ljudima i metodama stručnog rada s ovom specifičnom i osjetljivom populacijom. Također, ističu kako bi Hrvatska trebala pojačati provođenje istraga i procesuiranje osumnjičenih trgovaca ljudima. Sudski postupci bi pri tom također trebali postati ažurniji kako se ne bi javljali zastoji u procesuiranju kaznenih predmeta, a državni odvjetnici bi trebali biti specijalizirani za predmete trgovanja ljudima. Nadalje, pravna zaštita žrtava trebala bi se unaprijediti poticanje žrtava na suradnju u istragama, posebice u slučajevima trgovanja ljudima radi seksualnog iskorištavanja ili u slučajevima u kojima su žrtve strani državljani, a parnice bi trebale biti jeftinije, kratkotrajnije i omogućiti žrtvama da svjedoče minimalan broj puta kako bi se smanjila učestalost retraumatizacije žrtve (U.S. Department of State, 2020., prema Marguč i Žganec, 2021.). Ofak i Munivrana Vajda (2019.) pak ističu problematiku protokola o postupanju nadležnih tijela tijekom identifikacije, pružanja pomoći i zaštite žrtava trgovanja ljudima, u slučaju njihova dobrovoljnog povratka u zemlju podrijetla odnosno zemlju u koju se žrtva premješta te prilikom integracije odnosno reintegracije žrtava u društvo, jer iako protokoli sadržavaju odredbe kojima se propisuju prava koja žrtve trgovanja ljudima imaju, nadležnost tijela koja o njihovim pravima odlučuju, obzirom na to da protokoli formalnopravno nisu propisi, žrtvama ne omogućuje pozivanje na odredbe protokola i traženje ostvarenja većih prava, nego što im to priznaje neka zakonska odredba ili odredba podzakonskog propisa (Borković, prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.).

Ofak i Munivrana Vajda (2019.) navode preporuke za poboljšanje pravnog okvira i mjera za suzbijanje i prevenciju sprječavanja trgovanja ljudima u vidu donošenja Zakona o suzbijanju trgovanja ljudima u kojem bi se uredila sva pitanja vezana uz prava koja žrtve trgovanja ljudima imaju te nadležnost i postupanje tijela koja o njihovim pravima odlučuju ili kao alternativu, obzirom da trgovanje ljudima u Hrvatskoj još uvijek nije toliko znatan problem koji zaslužuje regulaciju posebnim zakonom, potiču nužnost uvođenja izričite ovlasti Vlade za donošenje podzakonskih propisa koji bi zamijenili dosadašnje pravno neobvezujuće protokole u druge relevantne zakone (primjerice, Zakon o strancima, Zakon o socijalnoj skrbi i Zakon o kaznenom postupku). Uz to, obzirom da je postupak dodjeljivanja statusa žrtve i određivanje njihovih prava reguliran Zakonom o strancima ističu da žrtve trgovanja ljudima nisu isključivo strani državljani, te je stoga istaknuta potreba promjene istoga budući da žrtve mogu biti i jesu i hrvatski državljani.

9. EDUKACIJA STRUČNJAKA

Prema čl. 10. st. 1. Konvencije, svaka država stranka mora u svojim nadležnim tijelima imati osobe koje su prošle izobrazbu i koje su kvalificirane za sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima, za identifikaciju i pružanje pomoći žrtvama, uključujući djecu. To je nužno kako bi se izbjeglo eventualno kažnjavanje ili deportacija žrtava. Ti stručnjaci ne moraju biti i stručnjaci u području prevencije i suzbijanja trgovanja ljudima, ali moraju biti obučeni i kvalificirani za identifikaciju žrtve (Moslavac, 2008.). Međunarodna organizacija za migracije tako obučava socijalne radnike, sociologe i psihologe za rad sa žrtvama trgovanja ljudima, pri čemu im pomoć pružaju nevladine udruge. Nevladine udruge u RH aktivno su uključene u rad na području suzbijanja trgovanja ljudima, a s državnim tijelima zaduženim za suzbijanje trgovanja ljudima komuniciraju posredstvom svojih predstavnika u Nacionalnom odboru za suzbijanje trgovanja ljudima (Moslavac, 2008.).

Istraživanje Dottridge i suradnika (2021.) pokazalo je da većina stručnog osoblja koje radi direktno s djecom, uključujući agencije za provođenje zakona, centre za socijalni rad, nastavnike i stručnjake u školama, nemaju dovoljno znanja ni vještina da prepoznaju ili identificiraju znakove trgovanja djecom. Također, nadležno stručno osoblje u različitim institucijama različito razumije trgovanje djecom. Nedostatak znanja među profesionalcima sprječava proaktivnu identifikaciju djece žrtava. Uz to u BiH, ne postoje standardni protokoli koji bi usmjeravali ključne aktere u prepoznavanju kaznenih djela trgovanja ljudima što dodatno otežava situaciju. Osim stručnog osoblja koje je direktno uključeno u rad sa žrtvama i zdravstveni djelatnici mogu imati iznimno važnu ulogu u suzbijanju trgovanja ljudima. Naime, žrtve trgovanja ljudima pate od izrazito teških oblika fizičkog i psihičkog nasilja te stoga postoji veća vjerojatnost da će najprije doći u kontakt s nekim zdravstvenim djelatnikom zbog svojih ozljeda ili drugih zdravstvenih problema. Česti zdravstveni problemi koji se pojavljuju kod žrtava trgovanja ljudima uključuju deprivaciju hrane i sna, ekstreman stres, spolno prenosive bolesti, posljedice višestrukih prisilnih ili nesigurno izvedenih pobačaja, ovisnost o drogama, slomljene kosti, gubitak zuba, opekotine od cigareta te psihičke teškoće koje se ogledaju kroz posttraumatski stresni poremećaj, depresiju i suicidalnost. Zbog ovih i drugih zdravstvenih razloga, zdravstveni djelatnici mogu doći u kontakt sa žrtvama trgovanja, čak i dok se one još uvijek nalaze u zatočeništvu. U tom smislu zdravstveni djelatnici imaju jedinstvenu priliku identificirati žrtvu i intervenirati dok je ona još uvijek pod nadzorom

osobe koja ju je zarobila. Stoga potrebno organizirati edukacije, treninge i izraditi priručnike za zdravstvene djelatnike s ciljem njihova osposobljavanja za identificiranje potencijalnih žrtava trgovanja ljudima. Uz to Ofak i Munivrana Vajda (2019.) ističu da bi bilo potrebno uspostaviti određeni protokol za postupanje kako bi se žrtva premjestila na neko sigurno mjesto i zaštitila od svojeg eksploatatora.

Preventivne mjere suzbijanja nasilja u obitelji, također, posredno djeluju i na prevenciju trgovanja ljudima. Naime, nasilje u obitelji jedan je od značajnih generatora trgovanja ljudima, jer žrtve bježeći od ambijenta nasilja u potrazi za boljim poslom i životom nesvjesno mogu ući u svijet organiziranih kriminalnih grupa koji trguju ljudima. Božić (2017.) u svom radu ističe kako je potrebno putem javnih skupova i sredstava informiranja upoznati javnost s nasiljem u obitelji i mogućim oblicima iskorištavanja ljudi kako bi ih pravodobno upozorili na moguće oblike kažnjivih ponašanja koji su, nažalost, u velikoj progresiji, te s ciljem osiguranja i pružanja stručne pomoći žrtvama pretrpljenog nasilja i iskorištavanja. Uz to, ističe važnost ekonomske neovisnosti žrtve nasilja u obitelji i žrtve trgovanja ljudima kroz zapošljavanje i beneficije za potencijalne poslodavce kako bi u radni odnos primili osobe iz ovih ranjivih skupina, jer je ekonomska neovisnost jedini izlaz žrtve u suprotstavljanju nasilju i iskorištavanju.

10. REZULTATI I RASPRAVA

Kao što je već ranije u tekstu navedeno, cilj ovog istraživanja je bio dobiti uvid u obilježja trgovanja ljudima, njegove specifičnosti i karakteristike, kao i hrvatsku perspektivu nošenja s ovim fenomenom od početne identifikacije i postupanja sa žrtvama, određenja njihovih zakonskih prava i potreba te učinkovitosti sustava zaštite žrtava i preventivnog djelovanja u Republici Hrvatskoj. U istraživanju su istražena obilježja, oblici i karakteristike trgovanja ljudima, okarakterizirane su žrtve trgovanja ljudima i počinitelji, ispitana su zakonska određenja trgovanja ljudima postupak identifikacije žrtve trgovanja ljudima kao i iskustva stručnjaka u području rada s trgovanjem ljudima u Hrvatskoj i institucionalnom suradnjom u slučajevima sumnje na trgovanje ljudima.

Dobiveni rezultati ovog istraživanja biti će prikazani u ovom poglavlju te uspoređeni s rezultatima koje su dobili drugi autori.

Naime, sudionici se bave područjem kaznenog prava suca/državnog odvjetnika u razdoblju od 3 godine, 18 godina i 29 godina. Po pitanju pohađanja specijaliziranih edukacija o trgovanju ljudima jedna sudionica odgovorila je da je pohađala dvije specijalizirane obuke za prevenciju trgovanja ljudima u organizaciji Pravosudne i Policijske akademije, dok drugih dvoje sudionika nije pohađalo niti jednu specijaliziranu edukaciju o temi trgovanja ljudima.

Po pitanju iskustva s predmetom trgovanja ljudima, državna odvjetnica nije imala predmet trgovanja ljudima te smatra da ih je općenito u Hrvatskoj jako malo, te da se uglavnom radi o žrtvama koje su vrbovane za rad, na više načina zlostavljane i kojima je ograničena sloboda kretanja. Suce smo pitali jesu li sudili u predmetima za kaznena djela trgovanja ljudima iz čl. 106 Kaznenog zakona, a koji glasi:

„(1)Tko uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjenja protupravne radnje, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2)Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima dijete, ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad djetetom radi iskorištavanja njegovog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njegovog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka ili za nezakonito posvojenje, ili radi uzimanja dijelova njegovog tijela, ili radi njegovog korištenja u oružanim sukobima.

(3)Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počinjeno prema djetetu, ili je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinila službena osoba u obavljanju svoje službe, ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba, ili je svjesno doveden u

opasnost život jedne ili više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(4) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko znajući da je osoba žrtva trgovanja ljudima koristi njezine usluge koje su rezultat jednog od oblika njezinog iskorištavanja navedenog u stavku 1. i 2. ovoga članka .

(5) Tko s ciljem omogućavanja počinjenja djela iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka zadrži, oduzme, sakrije, ošteti ili uništi putnu ispravu ili ispravu o dokazivanju identiteta druge osobe,

kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(6) Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 5. ovoga članka počinitelj će se kazniti.

(7) Pristanak na iskorištavanje same osobe na čiju štetu je trgovanje ljudima počinjeno bez utjecaja je na postojanje tog kaznenog djela“ (NN br. 125/11).

Oba sudionika izjavila su kako nikada nisu sudili za kaznena djela iz ovoga članka. Ipak prema izvješću US Department-a, sudovi su osudili dva trgovca ljudima za rad i jednog trgovca ljudima za seksualnu upotrebu, što je povećanje u usporedbi s nultom osudom u 2020. godini. Pri tome su prvostupanjski sudovi osudili svakog od dvojice trgovaca ljudima na po jednu godinu i osam mjeseci zatvora, a trgovca seksualnim uslugama na tri godine i tri mjeseca zatvora. Vlada je izvijestila da je 19 slučajeva ostalo na čekanju za donošenje presude, u usporedbi sa 16 slučajeva u 2020. godine.

Nasuprot suđenjima u vezi s trgovanjem ljudima, svih troje ispitanika iskazali su suđenje i vođenje nemalog broja predmeta u svezi s člankom 326. Kaznenog zakona o protuzakonitom ulasku, kretanju i boravku u Republici Hrvatskoj, a čiji sadržaj glasi:

„(1) Tko jednoj ili više osoba koje nisu državljani Republike Hrvatske iz koristoljublja omogući ili pomogne nedozvoljeno ući, kretati se ili boraviti u Republici Hrvatskoj, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(2) Ako je pri počinjenju kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka doveden u opasnost život ili tijelo osobe koja nedozvoljeno ulazi, kreće se ili boravi u Republici Hrvatskoj ili je s njom postupano na nečovječan ili ponižavajući način, ili je djelo počinila službena osoba u obavljanju službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka počinitelj će se kazniti“ (NN 125/11).

Predmeti vezani uz ovaj članak Zakona pritom su se uglavnom odnosili na krijumčarenje ljudima, gdje se ilegalno prebacuju strani državljani koji borave u RH ilegalno s ciljem odlaska u zemlje zapadne Europe. Vukadin Kovčo i Jelenić (2003.) smatraju da je ponekad i u praksi vrlo teško razlikovati trgovanje ljudima i krijumčarenje s obzirom na okolnosti i način počinjenja kaznenog djela. Dosta je slučajeva gdje su žrtve trgovanja ljudima bile prvo krijumčarene osobe, pa naknadno postale žrtve trgovanja. Krijumčarenje ljudi može, ali i ne mora biti sastavni dio trgovanja ljudima. Kod trgovanja ljudima, odnos iskorištavanja tek počinje s prelaskom granice, a ilegalni prelazak samo je jedna tehnička prepreka koja se svladava u cilju ostvarenja cjelokupnog procesa iskorištavanja.

Nastavno na članak 326. KZ-a, zanimalo nas jesu li sudci sudili u predmetima za kaznena djela iz članka 190. KZ-a o neovlaštenom posjedovanju, proizvodnji i trgovanju drogama i tvarima zabranjenim u športu, a članak glasi:

„(1)Tko neovlašteno posjeduje tvari koje su propisom proglašene drogom ili tvarima zabranjenim u športu, kaznit će se kaznom zatvora do šest mjeseci.

(2)Tko neovlašteno proizvodi, prerađuje, uvozi ili izvozi tvari iz stavka 1. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(3)Tko proizvodi, prerađuje, prevozi, izvozi ili uvozi, nabavlja ili posjeduje tvari iz stavka 1. ovoga članka koje su namijenjene neovlaštenoj prodaji ili stavljanju na drugi način u promet ili ih neovlašteno nudi na prodaju, prodaje, prenosi ili posreduje u prodaji ili kupnji ili na drugi način stavlja u promet, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(4)Tko nudi na prodaju, prodaje ili posreduje u prodaji tvari iz stavka 1. ovoga članka djetetu, ili to čini u školi ili na drugom mjestu koje služi obrazovanju, odgoju, sportskoj ili društvenoj aktivnosti djece ili u njegovoj neposrednoj blizini ili u kaznenoj ustanovi, ili tko za počinjenje djela iz stavka 3. ovoga članka koristi dijete, ili ako to čini službena osoba u vezi sa službom ili svojom javnom ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(5)Tko organizira mrežu preprodavatelja ili posrednika, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine.

(6)Tko kaznenim djelom iz stavka 3., 4. i 5. ovoga članka prouzroči smrt osobe kojoj je prodao tvar iz stavka 1. ovoga članka ili je posredovao u njezinoj prodaji, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.

(7) Tko pravi, nabavlja, posjeduje ili daje na uporabu opremu, materijal ili tvari koje se mogu uporabiti za izradu tvari iz stavka 1. ovoga članka, za koje zna da su namijenjeni njihovoj neovlaštenoj proizvodnji, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(8) Proizvodnjom droge smatra se i uzgoj biljke ili gljive iz koje se može dobiti droga.

(9) tvari iz stavka 1. ovog članka, tvari koje se mogu uporabiti za njihovu izradu, biljke, gljive ili dijelovi biljaka ili gljiva iz kojih se mogu dobiti tvari iz stavka 1. ovoga članka, sredstva za njihovu proizvodnju ili preradu, sredstva prijevoza preuređena za skrivanje tih tvari i sredstva za njihovo trošenje će se oduzeti.

(10) Počinitelja kaznenog djela iz stavka 1., 2., 3., 4., 5. i 7. ovoga članka koji je dobrovoljno bitno pridonio otkrivanju djela iz ovoga članka sud može osloboditi kazne“ (NN 125/11).

Oba suca odgovorili su kako su sudili za kaznena djela iz članka 190. Kaznenog zakona. Na pitanje o postotku u kojem su počinitelji kaznenih djela iz članka 326. i 190. mogli biti ocijenjeni kao žrtve trgovanja ljudima, jedan ispitanik je izjavio da se radi o postotku od 50%, dok je drugi naveo da se u suđenjima uz članak 190. nije radilo o žrtvama trgovanja ljudima dok se prema članku 326. otprilike pola počinitelja odlučilo na počinjenje kaznenog djela zbog bezizlazne ekonomske situacije. Božić (2015.) sukladno tome ističe kako je u praksi vrlo važno već pri samoj istrazi o počinjenom kaznenom djelu uočiti radi li se o krijumčarenju ljudi ili trgovanju ljudima. Ova distinkcija je posebno važna s obzirom na položaj žrtve kaznenog djela koja kao takva uživa sasvim drugi pristup.

Na pitanje o uzroku procesuiranja žrtava trgovanja ljudima u predmetima iz ranije navedenih članaka Zakona sudionici su istaknuli da su žrtve uglavnom strani državljani iz zemalja zahvaćenih ratom i ekonomskom krizom, najčešće Sirije, Afganistana i Pakistana. Njih krijumčare dobro organizirane skupine iz više zemalja, čiji organizatori uglavnom ostaju nepoznati, a procesuiraju se samo vozači zatočeni u prevoženju migranata koji su samo karika u lancu njihova krijumčarenja. Republika Hrvatska pri tom nije zemlja odredišta niti žrtvama trgovanja ljudima niti krijumčarenja, već je zemlja njihove tranzicije. Ova tvrdnja sudionika istraživanja, državnog odvjetnika koji radi u praksi, sukladna i potvrđuje je nalazima istraživanja Veber i Koštić (2011.) gdje navode da je Hrvatska do sada prepoznata kao tranzitna zemlja te je stoga i otežano otkrivanje potencijalnih žrtava, s obzirom da su žrtve u tranzitnom stadiju i još nije nastupila njihova eksploatacija. Naime, kad se i posumnja da je

osoba potencijalna žrtva trgovanja ljudima, zbog otežanog dokazivanja inkriminiranih radnji trgovanja ljudima u tranzitnom stadiju, takvi slučajevi se najčešće procesuiraju kao inkriminirane radnje u svezi s klasičnim krijumčarenjem ljudi ili s krivotvorenjem isprava ovisno o načinu prebacivanja trgovane osobe. Suci sukladno tome navode kako je razlog procesuiranja žrtava u tome što počinitelji teško mogu dokazati da su na neki način bili prisiljeni na počinjenje djela jer uglavnom nemaju nikakve podatke o osobama koje ih vrbuju. Također, u svojim obranama počinitelji uglavnom ne navode da bi im netko prijetio niti su opisivali okolnosti koje bi upućivale na trgovanje ljudima. Jedan sudionik naveo je kako je uzrok procesuiranja žrtava trgovanja ljudima taj što policija i državno odvjetništvo bjelodano ne uzimaju u obzir okolnosti relevantne za utvrđivanje počinitelja ujedno kao žrtve trgovanja ljudima. Ovaj navod potvrđuje i podatke dobivene istraživanjem Dottridge i suradnika (2021.) koji ističu da ograničenja sustava i nedostatak tematske obuke policijskih službenika o trgovanju ljudima dovode nerijetko do toga da predmeti trgovanja ljudima bivaju prekvalificirani tijekom istrage u djela kao što su krijumčarenje ljudi, seksualno zlostavljanje, iskorištavanje i drugi. Neki ispitanici iz tog istraživanja, su istaknuli da, s jedne strane, do prekvalifikacije dolazi na zahtjev tužitelja, a s druge strane, iz ranije navedenih razloga, policijski inspektori i tužitelji nisu motivirani da ovakve slučajeve tretiraju kao trgovanje ljudima. Moslavac (2008.) također u istraživanju ističe da je provođenje izvida kao dijela prethodnog kaznenog postupka vrlo značajno za pružanje informacija žrtvama, ali nažalost upravo u tom dijelu postupka nedostaje senzibilnosti policijskih službenika i dolazi do dodatne viktimizacije žrtava, ponajprije zbog nedovoljne obučenosti policijskih službenika koji žrtvu gledaju isključivo kao izvor saznanja o činjenicama koje su bitne za podnošenje kaznene prijave. U tim slučajevima, žrtva ostaje neprepoznata i potpuno neinformirana u svakom pogledu, što onda uzrokuje novu traumatizaciju. Kako bi spriječili viktimizaciju i djelatnike policije nužno je kontinuirano obučavati i obrazovati u pogledu pružanja informacija žrtvama kaznenih djela, budući da su upravo oni osobe s kojima žrtve trgovanja ljudima najčešće imaju prvi kontakt, a prebacivanje odgovornosti između sustava za provođenje zakona ili odustajanje od predmeta zbog toga što ih smatraju prekršajima, rezultat su slabe motivacije i nedostatka znanja o trgovanju ljudima i ozbiljnosti ovog problema.

Sudionici našeg istraživanja smatraju da optužno vijeće nije ovlašteno ne potvrditi optužnicu iz članka 326. i članka 190. KZ ili nekog drugog ako bi počinitelj kaznenog djela bila vjerojatna žrtva trgovanja ljudima, jer smatraju da uvijek postoje dokazi koji podupiru osnovanu sumnju da je počinjeno kazneno djelo iz čl. 190. KZ-a ili čl. 326. KZ-a i počinitelji

priznaju krivnju te raspravni sud ima alate procijeniti tu okolnost na strani počinitelja. Same žrtve nerijetko sebe doživljavaju kao prijestupnika posebno u situacijama kada su prisiljene činiti kažnjiva djela te Villacampa i Torres (2017., prema Ofak i Munivrana Vajda, 2019.) predlažu širenje obuke na djelatnike koji rade na poslovima u okviru kaznenog pravosuđa kako bi identifikacija žrtava koje se iskorištavaju radi sudjelovanja u kriminalnim aktivnostima pospješilo. Po pitanju da li raspravni sud može osloboditi žrtvu trgovanja ljudima za kazneno djelo koje je počinila, jedan je sudionik odgovorio da ne može, ali ju može blaže kazniti, dok je drugi sudionik naveo da ne može dati jednoznačni odgovor budući da ovisi o okolnostima predmeta.

Sudionici istraživanja su nadalje izjavili kako je pravosudna politika kažnjavanja općenito preblaga za sva kaznena djela pa i za predmetna te se rijetko izriču kazne iznad zakonskog minimuma pa tako i u predmetima krijumčarenja ljudima i drugima u svezi s njima. S time su u skladu i glavne preporuke kojima US Departament ističe da treba dobro istražiti, procesuirati i osuditi trgovce ljudima na značajne zatvorske kazne, obučiti suce na svim razinama pravosuđa da uzmu u obzir težinu trgovanja ljudima prilikom izricanja kazni i senzibilizirati suce o pristupima usmjerenim na žrtve, obučiti tužitelje o trgovanju ljudima, pravima žrtve i pristupima usmjerenim na žrtvu te slučajeve trgovanja ljudima dodijeliti obučanim ili iskusnim tužiteljima.

Državna odvjetnica navela je da u RH ne postoji adekvatan mehanizam za zaštitu žrtava trgovanja ljudima, već je on još u povojima. Propisano je da žrtve imaju prvenstveno pravo na zdravstvenu, psihološku i socijalnu pomoć, međutim nemam saznanja koliko se sve navedeno doista i primjenjuje. Smatra da je razlog tome između ostalog nizak postotak detektiranih žrtva zbog čega nemamo dovoljno iskustva u praksi, posebice nemamo povratnu informaciju što im je pomoglo i što bi im još više pomoglo da im je bilo omogućeno.

11. PREPORUKE ZA UNAPRIJEĐENJE

Kako bi prevencija trgovanja ljudima bila učinkovita, posebno uzimajući u obzir kompleksu prirodu trgovanja ljudima i njegovih glavnih uzročnika ona ne smije biti ograničena samo na kažnjavanje posljedice trgovanja ljudima. Prema Protokolu UN-a o trgovanju ljudima, kao i Vijeću Europe (Kartusch, 2001., prema Doležal, 2007.), naglašena je nužnost integracijskog i koordiniranog pristupa ovom problemu koji se sastoji od prevencije, zaštite žrtava i kažnjavanja počinitelja takvog kaznenog djela. Strategija prevencije trebala bi sadržavati kratkoročne i srednjoročne mjere, poput informativnih kampanja i podizanja razine svijesti potencijalnih žrtava. U dugoročnoj perspektivi, strategija borbe protiv trgovanja ljudima trebala bi imati za cilj poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja grupa koje su posebno ranjive u zemljama porijekla. Jedan od vidova poboljšanja treba biti i omekšavanje imigracijskih politike, jer restriktivni imigracijski zakoni i politika u zemljama odredišta doprinose porastu ilegalne migracije i trgovine ljudima, a s druge strane pak proširenje mogućnosti legalne migracije radi pronalazjenja posla ili profesionalne obuke moglo bi imati zaštitni učinak u odnosu na trgovinu ljudima (Doležal, 2007.).

S obzirom na to da u nekim slučajevima trgovanje ljudima započinje obraćanjem posrednicima za pomoć pri pronalazanju posla u inozemstvu, kampanje za podizanje svijesti ljudi bi trebale predstavljati bitan element u pružanju dovoljne količine informacija potencijalnim žrtvama trgovine ljudima kako bi te osobe imale mogućnost donošenja pravih odluka u vezi s mogućim zapošljavanjem izvan država u kojima žive. Kampanje trebaju sadržavati obavijesti što je to trgovanje ljudima, o mogućnostima i uvjetima legalne migracije, podatke o zapošljavanju u zemljama odredišta, o stvarnim zaradama u tim zemljama, kako bi potencijalni imigranti mogli procijeniti koliko su poslovne ponude koje dobivaju realne (www.mnadvocates.org., prema Doležal, 2007.). Trgovci ljudima obećavaju ogromne sume novca, a njihove žrtve nemaju dovoljno mogućnosti saznati jesu li te ponude stvarne ili ne. Ovakve informativne kampanje trebaju se provoditi u zemljama porijekla uz suradnju s nevladinim organizacijama. Osim potencijalnim žrtvama, informativne kampanje trebaju se obratiti cjelokupnoj javnosti, zakonodavcu i ostalim profesionalnim službama, za koje postoji vjerojatnost da su u kontaktu s potencijalnim žrtvama trgovanja ljudima (Kartusch, 2001., prema Doležal, 2007.).

Prevenција trgovanja djecom, s druge strane, zahtjeva nešto šire razmjere. Naime, ono mora obuhvatiti različite mjere koje moraju biti integrirane u šire politike dječje i socijalne zaštite, stvarajući tako zaštitno i poticajno okruženje za djecu i djelotvoran sistem dječje zaštite (kako nalažu standardi dječje zaštite UN-a, EU-a i Vijeća Europe). Tako predložene mjere podrazumijevaju dobro organiziranu međuagencijsku suradnju u koju su uključene obitelji, škole, socijalne službe te virtualni prostori i društveni mediji. Istraživanje Dottridge i suradnika (2021.), koje se odnosi na područje BIH, ukazalo je na značajne izazove u pogledu nedostatka institucionalnih kapaciteta, na primjer lokalnih centara za socijalnu skrb, koji bi trebali moći proaktivno otkriti djecu koja su u najvećoj opasnosti da budu žrtve trgovanja, a kada se dogodi trgovanje djecom, da pomognu u otkrivanju tih slučajeva te pruže podršku i zaštitu djeci žrtvama, uz koordinaciju multidisciplinarnog odgovora koji uključuje razne aktere. Sve ovo podrazumijeva dodjeljivanje dodatnih odgovornosti djelatnicima centara za socijalni rad, koji su i onako već preopterećeni (Dottridge i sur., 2021.). Dottridge i suradnici (2021.) ističu kako prevenција treba značiti i uključivanje nastavnika u zaštitu djece (i smanjenje stope napuštanja škole), inkluziju romskih zajednica u društvo i zajedničke napore na razvoju tržišta rada koje će se baviti nezaposlenošću mladih i kreirati pristojne poslovne mogućnosti za sve adolescente po završetku obaveznog obrazovanja.

U pogledu konkretnijih mjera unaprijeđenja sveukupne prakse suzbijanja trgovanja ljudima u Hrvatskoj Maršavelski (2022.) ističe nekoliko ključnih prioriteta: usklađivanje pravnog okvira trgovanja i ropstva; donošenje jednog konkretnog pravnog akta u vidu Zakona o suzbijanju trgovanja ljudima koji će objediniti protokole te služiti kao pravno sredstvo žrtvama; uvođenje nezavisnog nacionalnog izvjestitelja za trgovanje ljudima koji bi pratio provođenje zakona i javnih politika, donosio preporuke; osiguravanje naknade pretrpljene štete u što kraćem roku identificiranim žrtvama trgovanja ljudima; propisivanje hitnosti postupanja u predmetima trgovanja ljudima; propisivanje nekažnjavanja žrtava trgovanja te kontinuiranu edukaciju o trgovanju ljudima na svim razinama.

11.1. Dodatne mjere za sprečavanje trgovanja djecom

Efektivna prevenција trgovanja djecom zahtijeva sveobuhvatan pristup, koji se bavi uzrocima koji djecu stavljaju u rizik trgovanja ljudima poput isključivanja ili nejednakosti u pristupu obrazovanju i diskriminacija na osnovi pripadnosti manjini ili na osnovi spola, obeshrabruje diskriminaciju Roma i migranata, daje socijalna prava ranjivim grupama, profilira i otkriva

trgovce ljudima, odgovarajuće kvalificira kaznena djela i kazneni progon trgovaca, te osigurava brzo prepoznavanje slučajeva trgovanja ljudima i korištenje mjera za zaštitu djece potencijalnih žrtava mjerama koje uključuju obuku socijalnih službi i onih koji prvi reaguju, policije i NVO o metodama dječje zaštite, osiguravajući odgovarajuće resurse za te usluge i tražeći dodatna sredstva ako su potrebna, omogućavajući zasebne organizacije da se povežu i uspostavljajući dežurne telefonske linije i centre za njegu (Dottridge i sur., 2021.).

Dottridge i suradnici (2021.) navode kako je jedan od najvažnijih preventivnih programa uspostavljanje dnevnih centara za djecu u riziku od trgovanja ili za uličnu djecu. Više od 200 djece svakodnevno posjećuje 12 dnevnih centara; većina njih su romska djeca. Kad god se otkriju indikatori trgovanja djecom, centri bi trebali uključiti mehanizam za suzbijanje trgovanja ljudima. Gotovo sve dnevne centre u BiH osnovala su NVO koje njima i upravljaju. Većina dnevnih centara bori se za opstanak zbog ograničenih budžetskih sredstava. Novčana potpora od vlasti je rijetka i nedostatna te je nekoliko NVO uspjelo dobiti međunarodna sredstva, obično putem bespovratnih sredstava. Stručnjaci koji su sudjelovali u ovom istraživanju, smatraju da preventivne mjere moraju biti osmišljene za određene ciljne grupe, uzimajući u obzir njihov socijalni i ekonomski status i životne uvjete. Kako navode predstavnici romske populacije, socijalna isključenost, stigmatizacija i nejednak pristup (kvalitetnom) obrazovanju su sve faktori koji doprinose trgovanju djecom među romskom populacijom i treba ih uzeti u obzir prilikom razvijanja ciljanih mjera prevencije (Dottridge i sur., 2021.).

12. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

U pogledu ograničenja ovog istraživanja istaknuli bismo dvije činjenice. Prva je da se provedbom praktičnog dijela istraživanja nije sasvim pogodilo u srž teme istraživanja, zaštite žrtava, što može biti zbog nedostatka praktičnog iskustva sudionika i potencijalnih sudionika istraživanja na ovu temu te činjenice da su u istraživanju sudjelovala tri stručnjaka pravne struke, dok se članovi drugih profesija Operativnog tima nisu odazvali za sudjelovanje u provođenju istraživanja.

S druge pak strane, iako je u istraživanju sudjelovao mali broj sudionika, iz dobivenih rezultata može se zaključiti da je na primijenjenom uzorku došlo do točke teorijskog zasićenja podacima, jer su svi sudionici imali jednake odgovore glede (ne)iskustva u praktičnom radu s

(prepoznatim) žrtvama trgovanja ljudima, kao i sličnim iskustvima sudovanja u predmetima krijumčarenja ljudima i drogom. U budućim istraživanjima bilo bi važno ispitati educiranost stručnjaka, postupak identifikacije žrtava te proširiti uzorak stručnjaka i na druge profesije na primjer policajce jer su oni uglavnom ti koji su prvi u kontaktu sa žrtvama te bi se tako mogao dobiti bogatiji istraživački materijal i šira slika problematike prepoznavanja i identifikacije žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj.

13. ZAKLJUČAK

Cilj ovog specijalističkog rada bio je dobiti uvid u obilježja trgovanja ljudima, njegove specifičnosti i karakteristike, kao i hrvatsku perspektivu nošenja s ovim fenomenom od početne identifikacije i postupanja sa žrtvama, određenja njihovih zakonskih prava i potreba te učinkovitosti sustava zaštite žrtava i preventivnog djelovanja u Republici Hrvatskoj.

Kako je već spomenuto ranije u tekstu, neki potencijalni sudionici ovog istraživanja odgovorili su kako nemaju dovoljno iskustva i znanja kako bi mogli sudjelovati u provedbi istraživanja, što nas upućuje na temeljni zaključak ovog istraživanja, a to je, da je potrebno puno više specijaliziranih edukacija stručnjaka svih profesija kako bi se stvorio dodatni senzibilitet o postojanju osoba koje su uistinu žrtve trgovanja ljudima te se olakšalo njihovo prepoznavanje i uočilo njihove potrebe za zaštitom i informiranjem. Ovak i Munivrana Vajda (2019.) su također na tom tragu sugerirale da se i sam Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima ne bi trebao ograničavati samo na edukaciju policijskih službenika linije rada organiziranog kriminaliteta koji se bave suzbijanjem trgovanja ljudima i na granične policijske službenike te zaposlenike Odjela za podršku žrtvama i svjedocima, već bi u programima osposobljavanja za identificiranje potencijalnih žrtava trgovanja ljudima plan trebao izričito predvidjeti i uključiti i druge policijske službenike i djelatnike Ministarstva pravosuđa, kao i zdravstvene djelatnike koji bi mogli doći u doticaj sa žrtvama koje se iskorištavaju za kriminalne aktivnosti, a nisu odmah prepoznate kao takve. Pravodobna identifikacija žrtava trgovanja ljudima prva je stepenica za primjenu zakona, kazneni progon i kažnjavanje počinitelja tog kaznenog djela. Povećanje uočljivosti postojanja ovog problema smatram ključnim na svim razinama društva i u svim profesijama jer sam i sama svjedok, da se kao bivša studentica socijalnog rada koji se ističe kao pomažuća profesija i jedna od najbitnijih u zaštiti i zalaganju za prava žrtava s ovim pojmom gotovo nisam niti susrela.

Neznanje i needuciranost stručnih djelatnika sigurno su jedan od glavnih faktora koji negativno utječu na identifikaciju žrtava. Iako vjerujem da je u Hrvatskoj broj žrtava trgovanja ljudima mali i vjerojatno se radi o izoliranim slučajevima spolnog iskorištavanja ili iskorištavanja radi počinjenja kaznenih djela, svaki slučaj vrijedi prepoznavanja i zaštite žrtve jer se radi o najgrubljim načinima kršenja temeljnih ljudskih prava svakog čovjeka.

Rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti kao smjernice za promicanje i informiranje o trgovanju ljudima u Hrvatskoj, znanju stručnjaka i kao izvor informacija o tome koga je potrebno informirati.

LITERATURA

1. Alvarez, C., Baig, Casado, C., Gómez, A., Llenas, M., Martínez, M., Martins, S., Muñoz Serrano, S. & Rodríguez, A. (2015). Making The Balanced Approach Between Victim And Offender A Reality: Integrating A Proactive Approach Towards The Victim. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(1), 105-122.
2. Belušić, M., Doležal, D., Dvorski, I. & Draganja, M. (2006). Trgovanje ljudima. *Kriminologija i socijalna integracija*, 15(2), 1-100.
3. Beqiri, F. (2020). Trgovanje ljudima u svrhu uklanjanja organa na Kosovu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28(1), 78-94.
4. Brnetić, D. (2009). Analiza normativnog uređenja pravnog statusa žrtava i svjedoka u reformiranom kaznenom postupku i otvorenost građana na suradnju s policijom. *Policija i sigurnost*, 18(4), 488-510.
5. Brnetić, D. & Kralj, T. (2009). Potpora policije procesnim strankama i drugim sudionicima u novom kaznenom postupku s pregledom iskustava o postupanju policije prema žrtvama i svjedocima. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16(2), 475-519.
6. Brnetić, D. (2011). Žrtva kaznenog djela pred policijom. Z., Šeparović (ur.), *Žrtva znak vremena Zbornik radova petog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa* (str. 715-731). Zagreb: Hrvatsko žrtvoslovno društvo.
7. Božić, V. (2015). Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi. *Zborik radova Pravnog fakulteta u Rijeci*, 36(2), 845-874.
8. Božić, V. (2017). Žrtve nasilja u obitelji kao posebno ranjive skupine podložne trgovanju ljudima. *Pravni život*, 9(1), 233-247.
9. Broad, R., Lord, N. & Duncan, C. (2020). The financial aspects of human trafficking: A financial assessment framework. *Criminology & Criminal Justice*, 0(00), 1-20.
10. Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 393-423.
11. Doležal, D. (2007). Prevencija trgovanja ljudima. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 28(2), 1399-1420.
12. Dottridge, M., Ninković, L. O., Sax, H., Vujović, S. (2021). *Fenomen trgovine djecom u Bosni i Hercegovini*. Vijeće Europe.

13. Gillham, B. (2005). *Research Interviewing - the range of techniques*. New York: Open University Press.
14. Ivičević Karas, E., Burić, Z. & Filipović, H. (2019). Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela. *Policijska sigurnost*, 28(4), 468 – 489.
15. Kikić, S., Martinjak, D. & Šoronda, R. (2021). Policijsko prikupljanje obavijesti od žrtava nasilja u obitelji. *Policijska i sigurnost*, 30(2), 295-310.
16. Krieger, E. K., Gibbs, A. D. & Cutbush, L. S. (2020). Evaluating Human Trafficking Service Programs: What Can Be Learned from Domestic Violence Service Program Evaluations. *Journal of Human Trafficking*, 4(1), 1-27.
17. Marguč, S. & Žganec, N. (2021). Važnost socijalnog rada i psihosocijalne pomoći u radu sa žrtvama trgovanja ljudima. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(8), 99-114.
18. Maršavelski, A. (2022). Empirijski pokazatelji trgovanja ljudima i ropstva u Hrvatskoj – temelj za unapređenje pravnog okvira. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 29(2), 491-531.
19. Matak, Š. & Vargek, A. (2012). Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima? *Pravnik*, 46(92), 59-79.
20. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
21. Milković, I. (2021). Trgovanje ljudima – analiza slučaja. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 58(3), 943-966.
22. Moslavac, B. (2008). Zaštita žrtava prema Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1), 143-175.
23. Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., & Maršavelski, A. (2016). Nekažnjavanje žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj – pravni standard kao fikcija ili stvarnost. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 53(4), 991.-1009.
24. Musa, I. (2017). Trgovina ljudima – ropstvo 21. stoljeća. *Hum XI: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 12(17-18), 88-112.
25. Nakić, L. (2018). *Etički aspekt sudjelovanja djece u prosjačenju*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
26. Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/2011.

27. Odluka o osnivanju Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima. *Narodne novine*, 136/2020.
28. Ofak, L. & Munivrana Vajda, M. (2019). Preporuke za poboljšanje hrvatskog pravnog okvira i mjera za suzbijanje i prevenciju trgovanja ljudima. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 69(1), 59-87.
29. Pothorski, M. (2019). *Kazneno pravni odgovor na problematiku trgovanja ljudima*. Diplomski rad. Rijeka: Pravni fakultet.
30. Ured za ljudska prava i prava manjina (2022). Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima (2017.). Posjećeno 25. rujna, 2022. na mrežnoj stranici Ured za ljudska prava i prava manjina: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Protokol%20za%20identifikaciju,%20pomo%C4%87%20i%20za%20za%C5%A1titu%20%C5%BERTava%20trgovanja%20ljudima.pdf>
31. Ured za ljudska prava i prava manjina (2022). Izvješće o provedbi mjera iz Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021., za 2018. Posjećeno 17. ožujka, 2022. na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Nacionalnog%20plana%20za%20suzbijanje%20trgovanja%20ljudima%20za%20razdoblje%20od%202018.%20do%202021.,%20za%202018..pdf>
32. U.S. Department of State (2021). Trafficking in persons report: Croatia. Posjećeno 17. ožujka.2022., na mrežnoj stranici U.S. Department of State: <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/croatia/>
33. Veber, S. & Koštić, Z. (2011). Obilježja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj. *Policija i sigurnost*, 20(2), 203-210.
34. Vukadin Kovčo, I. & Jelenić, D. (2003). Trgovanje ljudima: kriminološki i kaznenopravni aspekt. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 10(2), 665-718.

Prilozi

Prilog A. Pozivno pismo za sudjelovanje u istraživanju

Pravni fakultet Zagreb

Studijski centar socijalnog rada

Poslijediplomski specijalistički studij psihosocijalnog pristupa u socijalnom radu

Katedra za kazneno pravo

Mentor: doc. dr. sc. Aleksandar Maršavelski

Poštovan-i/-a,

studentica sam Poslijediplomskog specijalističkog studija psihosocijalnog pristupa u socijalnom radu na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Po struci sam socijalna radnica i trenutno sam zaposlena pri Policijskoj upravi zagrebačkoj, Službi za prane poslove i ljudske potencijale, Odjelu za ljudske potencijale na radnom mjestu viši stručni referent za ljudske potencijale. U svrhu izrade svojeg poslijediplomskog specijalističkog završnog rada istražujem temu „**Fenomenološke osobitosti i zaštita žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj**“ u sklopu koje provodim i intervjue.

Cilj ovog istraživanja je dobiti uvid u obilježja trgovanja ljudima, njegove specifičnosti i karakteristike, kao i hrvatsku perspektivu nošenja s ovim fenomenom od početne identifikacije i postupanja sa žrtvama, određenja njihovih zakonskih prava i potreba te učinkovitosti sustava zaštite žrtava i suzbijanja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj. Istraživanje se provodi metodom intervjua i pregledom ranijih istraživanja. Intervjui se provode sa članovima Operativnog tima Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima.

Očekivano trajanje intervjua je otprilike 30 minuta. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, a podaci o ispitanicima će biti anonimizirani. Prilikom provođenja intervjua u bilo kojem trenutku možete odustati od nastavka intervjua ili odbiti odgovoriti na neko od postavljenih pitanja. Intervjui će se provoditi osobno, metodom lice u lice na Vašem radnom mjestu ili drugom odgovarajućem prostoru po dogovoru.

Prikupljeni podaci bit će korišteni isključivo u istraživačke svrhe. Rezultati istraživanja bit će prikazani na način da se nigdje neće navoditi Vaše ime i prezime. Svim zainteresiranim sudionicima istraživanja omogućit će se uvid u rezultate istraživanja.

Ukoliko se odlučite sudjelovati u ovom istraživanju, molim Vas da to potvrdite na e-mail andela.kujundzic@hotmail.com ili na mobitel 099-4099-625.

Unaprijed se zahvaljujem na Vašoj spremnosti da izdvojite svoje vrijeme i podijelite svoja profesionalna znanja i iskustva o ovoj temi te tako doprinesete širenju spoznaja i boljem prepoznavanju potreba i unapređivanju sustava podrške za žrtve trgovanja ljudima!

U Zagrebu, 08.10.2022.

Lijepi pozdrav!

Andela Kujundžić

Prilog B.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja Anđela Kujundžić izjavljujem da sam autorica specijalističkog završnog rada pod nazivom Fenomenološke osobitosti i zaštita žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj.

Potpisom jamčim:

- da je predloženi rad isključivo rezultat mog vlastitog istraživačkog rada
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje koristim, jasno navedeni i označeni u tekstu, te u popisu literature.

U Zagrebu, 18.02.2022.g.

Potpis autorice: _____